

I

# Elita i alternativa



# Nove elite i nacionalna ideologija

Politika Vojislava Koštunice i koalicije na vlasti u poslednjih pet godina (od 2003 god.) dovela je Srbiju u ćorsokak u pogledu budućnosti i vizije Srbije u Evropi. Premijer Vojislav Koštunica je nespremnost za promene u zemlji vešto preneo na pitanje Kosova koje je plasirao kao pitanje svih pitanja. Stoga je bilo i logično njegovo blokiranje potpisivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa EU, što je predstavio kao “nedostojnu trgovinu” u zamenu za “otimanje Kosova”. Plasirajući ovu tezu kroz medije, politička scena se pretvorila u kosovski mit, koji je zarobio i blokirao energiju celog društva. Sa vrha vlasti su dozirane pretnje o opstanku države i mogućnosti uvođenja vanrednog stanja ako dođe do proglašenja nezavisnosti pokrajine. Rezultat takve politike je ideologija o ugroženosti nacije koja je postala “osnova pravdanja procesa pojačanog nacionalnog osvešćivanja u kom se potiskuju, prećutkuju ili relativišu tamne strane vlastite prošlosti”.<sup>27</sup> Ova ideologija o ugroženosti predstavlja i veoma važan element političke borbe jer ukoliko smo zaista ugroženi onda se nasa pažnja usmerava na one koji nas ugrožavaju (“šiptari”, stranci, domaći izdajnici) dok reforme postaju sekundarna stvar.

Ova matrica datira još od osamdesetih godina prošlog veka kada je srpska javnost, obnavljanjem kosovskog mita, kondicionirana za prelazak sa internacionalnog, socijalističkog sistema vrednosti na onaj nacionalistički i etnički. Elita je insistirala na osećanju ugroženosti od demokratskih promena koje su dolazile iz drugih republika i nacija. To je dovelo do vraćanja na nacionalnu, “slavofilsku” struju koja je uvek bila veoma jaka u srpskoj političkoj kulturi. Na novom-starom modelu podignute su dve generacije koje su se okrenule antizapadnjaštvu, antievropeizmu, antitržištu i, iznad svega, odbijanju koncepta ljudskih prava, odnosno pluralizma, tolerancije i različitosti.

27 Todor Kuljić, *Prevladavanje prošlosti*, Helsinški odbor za ljudska prava, Beograd, 2002. str. 451.

Permanentna politička i medijska kampanja protiv Europe i Zapada dovela je do masovnog skepticizma prema tzv. stranim vrednostima i glorifikacije tzv. autohtonih srpskih, pravoslavnih vrednosti. Preko tih prevladajućih slika iz prošlosti formirana je nova identitetska matrica. Po njoj, srpska nacija je istorijski ispravna: ona nikada nije vodila osvajačke ratove, uvek je bila na ispravnoj strani istorije, zadržala je istorijsku nevinost. Takva samopercepcija obezbeđuje apriornu moralnu i svaku drugu neodgovornost, jer, dajući oreol "istorijske čistote", oslobađa ne samo u odnosu na prošlost, nego i unapred, od "neispravnosti".<sup>28</sup> Ta svest dovela je naciju u permanentni sukob s okolinom i s ostatkom sveta. Na kreiranju ovog modela bila je angažovana najprominentnija srpska elita iz Akademije, Univerziteta, kulture, medija. Na tom poslu su se zajedno našli neki praksisovci, deo šezdesetosmaša i nacionalista. Skoro trideset godina posle, na delu je nova generacija koja obezbeđuje kontinuitet istog mišljenja, iste samopercepcije i percepcije sveta. Ta matrica je nakon svih ratova u periodu nakon 5. oktobra 2000. godine dobila još suženiji vidik jer se oslanja na vrednosti koje su svojevremeno promovisali general Milan Nedić i Dimitrije Ljotić. Nije ni čudo što je Nedić tretiran kao heroj koji je navodno spasio srpski narod od stradanja u Drugom svetskom ratu. Dobio je istaknuto mesto na listi od 100 najznamenitijih Srba.

Inteligencija je oduvek bila neosporan element pružanja legitimiteta aktuelnoj vlasti. Danas intelektualnu elitu u Srbiji čine uglavnom bivši konvertiti. O pojmu konverzije i njenim različitim oblicima dosta se raspravljalo u stručnoj literaturi, tako da je kao osnovni obrazac utvrđeno napuštanje komunističkog internacionalizma, čak i pre raspada socijalističkog sistema, i skretanje u različite verzije liberalizma i konzervativnog nacionalizma. To skretanje za sobom povlači neophodnu reviziju prošlosti, a za pojedine intelektualce konvertite to znači satanizaciju komunizma, tj. onog što su bili. Ovo je za njih bitno jer time pravdaju svoj intelektulani obrt i sadašnju delatnost. U ovu grupu prvenstveno spada bivša jugoslovenska elita Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU). Njihov doprinos savremenoj istoriji sadržan je u strateškom dokumentu koji uobličava ideju velikosrpskog projekta. Memorandum SANU je prvi put objavljen u

javnosti 1986 god. u *Večernjim novostima*. Ovaj idejni projekat je od 1990 god. realizovao Milošević (i ostali kadrovi) ratnim razaranjima u pokušaju prekrajanja etničkih granica.

Poražavajuće je što je to nasleđe SANU i dan danas aktuelno i ima svoja značajna intelektualna uporišta. Ideje koje su kreirali "naši" akademici mogu se u komercijalnoj verziji naći u časopisu *Nova srpska politička misao*<sup>29</sup>, čiji je glavni i odgovorni urednik Đorđe Vukadinović (asistent Filozofskog fakulteta na katedri za filozofiju). Značajnu ulogu iz istog intelektualnog tabora ima Slobodan Antić (takođe prof. Filozofskog fakulteta na katedri za sociologiju). Njegova konverzija može se opisati kao obrt od strastvenog kritičara Miloševića, preko nedemokratskog liberalizma, da bi na kraju završio na krajnjoj desnici. Oba autora su ugledni politički analitičari koji svoj ogroman medijski prostor (režimski list *Politika* čiji su kolumnisti, brojne TV emisije i sajt *www.nspm.or.yu*) koriste za promovisanje politike "trećeg puta" i za normalizaciju politike Srpske radikalne stranke (posebno u drugoj polovini 2007. kada dolazi do prećutne koalicije između predsednika vlade i ove stranke). Ostali propagatori ideja koje su kreirali akademici su okupljeni ili oko ovog časopisa (Marinko M. Vučinić, politikolog Saša Gajić, Zoran Grbić, Branko Radun), zatim takođe autor koji objavljuje svoje tekstove u NSPM Miša Đurković-*Institut za evropske studije*, ili su poznati novinari kao Zoran Ćirjaković (novinar nacionalističkog časopisa *NIN*). Još uvek jak uticaj ima i Svetozar Stojanović (univerzitet-ski profesor u penziji, poznat kao savetnik Dobrice Ćosića i predsednik *Srpsko-američkog centra* u Beogradu). Značajnu ulogu imaju i intelektualci okupljeni u Komisiji za istinu i pomirenje, koju je 20001. osnovao tada predsednik SRJ V. Koštunica. Komisija je po rečima tadašnjeg ministra pravde Momčila Grubača trebala da deluje kao "moralna katarza cele nacije", a ne kao pravno telo. Ako se povežu dve stvari tj. članovi te komisi-

29 U broju koji datira iz 1999 god. našli su se tekstovi najpoznatijih akademika: Dobrica Ćosić, Mihailo Marković, Vasilije Krestić, Milorad Ekmečić, Zoran Konstatinović, Miodrag Jovičić, Dragan Nedeljković. U uvodu se isti označavaju kao "naši najugledniji savremeni društveni mislioci... koji preispituju ogromna iskušenja koji su srpskom narodu nametnuti iznutra i spolja". *Srpska politička misao*, 1–2, 1999.

je<sup>30</sup> i period u kom je osnovana (nakon pripremljenog Zakona o saradnji s Haškim tribunalom), jasno je da je njen cilj bio da "neutrališe efekat tribunala" i bude "srpski alibi" za počinjene zločine.

Za sve njih je zajednička jedna delatnost – nekritička i režimska revizija prošlosti, kao i proizvodnja "selektivnog kolektivnog sećanja". Nacionalizam koji promovišu "ima nekoliko opštih mesta: u njegova osnovna polazišta ulazi kritika marksističkog internacionalizma, naglašavanje ugroženosti vlastite nacije, slabljenje kritičnosti prema konzervativnim uticajima i vrednostima i zanemarivanje interesno-racionalne, društveno-ekonomske dimenzije društvenog života".<sup>31</sup> Zavisno od istorijskog okvira neki elementi konzervativne misli dobijaju više na značaju. Nacionalizam u sadašnjoj političkoj situaciji karakteriše izrazit antizapadni kurs.

30 Od 2001 god. članovi su: teolog Radovan Bigović, sociolškinje Mirjana Vasović i Radmila Nakarada (Fakultet političkih nauka u Beogradu), pravnik Tibor Varadi, književnica Svetlana Velmar Janković, istoričar Mihajlo Vojvodić, profesor književnosti Đorđije Vuković, vladika Sava, istoričar Ljubodrag Dimić, publicista Slavoljub Đukić, pravnik Aleksandar Lojpur, ekonomista Boško Mijatović, patolog Zoran Stanković, filozof Svetozar Stojanović, profesor orijentalistike Darko Tanasković i psiholog Sulejman Hrnjica. Ostavke na članstvo u Komisiji podneli su Vojin Dimitrijević i Latinka Perović. U pismu upućenom predsedniku SRJ Latinka Perović navodi da ne uspeva da sebi nađe mesto u državnoj komisiji, koja je čvrsto institucionalizovana i čiji mandat nije jasan. Vojin Dimitrijević navodi da komisija koja je "sastavljena isključivo od građana SRJ, a u kojoj čak nema nikoga iz Crne Gore, neće moći da izgleda nepristrasno ako donosi sudove o događajima van današnje teritorije SRJ([www.glas-javnosti.co.yu](http://www.glas-javnosti.co.yu))". Krajem 2002. god. u Komisiju za istinu i pomirenje imenovani su: Emir Kusturica, Ljiljana Smajlović, glavni i odgovorni urednik NIN-a Slobodan Reljić i imam beogradske džamije Mustafa Jusufspahić. Ovo uvođenje članova druge nacionalnosti i vere je bio manevarski potez, jer se ne radi o neistomišljencima sa zvaničnom srpskom politikom (naprotiv, u pitanju su nekadašnji propagatori Miloševića ili Karadžića).

31 Vladimir Ilić, *Oblici kritike socijalizma*, Gradska narodna biblioteka "Žarko Zrenjanin", Zrenjanin, 1998. str. 279.

## Određenje nacionalizma “naše” intelektualane elite

Ono što generalno karakteriše “domaći” nacionalizam nakon petooktobarskih promena, kada su glavni problemi državne politike bili suočavanje sa svežim posledicama rata, jeste nemogućnost razlikovanja patriotizma od šovinizma a ovog od fašizma. U tu svrhu promovosina je ideja “dobrog” ili “demokratskog” nacionalizma. Ovaj eufemizam je trebalo da normalizuje “miloševićev” nedemokratski nacionalizam. U praksi, to je kao što će pokazati analiza tekstova NSPM, *Politike* i *NIN*-a, proizvelo samo pogubnu relativizaciju prošlosti koja amnestira srpske ratne zločine.

Jedan od najpouzdanijih pokazatelja te relativizacije jesu reakcije naše političke i intelektualane elite na presudu Međunarodnog suda pravde po tužbi BiH protiv tadašnje Savezne Republike Jugoslavije za kršenje Konvencije o genocidu. Iako nije osuđena za genocid, Srbija je prva država koja je optužena za kršenje Konvencije o genocidu jer ga nije sprečila i jer nije isporučila njegove izvršioce. Međutim, ova presuda je u Srbiji dočekana pozitivno i sa olakšanjem i tako dala povod za dalje institucionalno negiranje zločina.<sup>32</sup> Pored ocene akademika Koste Čavoškog (predsednik Međunarodnog odbora za istinu o Radovanu Karadžiću i saradnik klerofašističke organizacije *Obraz*) o “navodnom genocidu Srba nad muslimanima” u Srebrenici, “lažnim svedocima i brojkama”, Đ. Vukadinović interpretira presudu na ništa manje ekstreman način: “Već smo nekako navikli da smo unapred krivi i naučeni da se, po pravilu, uvek ostvaruju najgori scenariji i obistinjuju najcrnje slutnje. Nema veze što bošnjačka tužba, takva kakva je, od početka nije imala mnogo veze sa pameću, činjenicama i logikom. Srbi su na najteži mogući način, na sopstvenom primeru i na sopstvenoj koži naučili da činjenice i logika ne važe i ne pomažu

32 Nataša Kandić: “Domaća presuda Škorpionima pada posle presude

Međunarodnog suda pravde. Beogradska presuda ide još jedan korak dalje, jer potpuno negira svaku vezu Škorpiona sa genocidom u Srebrenici. Sudija u obrazloženju navodi da sud nije imao dokaze da su žrtve koje su streljane u Godinskim barama, njih šestorica, dovedeni iz Srebrenice”. [www.b92.net](http://www.b92.net)

mного kada se nađete na putu interesima globalne sile. Zato je ova, svakako neprijatna, ali u osnovi pozitivna presuda mnoge iznenadila, gotovo sve zbunila, a neke, bogami, i ozbiljno razljutila i razočarala”.<sup>33</sup>

Jedna od najbitnijih odrednica konzervativnog nacionalizma intelektualne elite jeste antizapadnjaštvo. Ono je u suštini povezano sa teorijom zavere po kojoj je najprepoznatljivije, tako da se zapad percipira kao “arogancija i brutalnost brojnih međunarodnih predstavnika”<sup>34</sup> ili “Ali, možda nam kao uslov za priključenje ipak neće postavljati priznanje nezavisnosti Kosova? Možda će nam ostaviti makar tu mrvicu samopoštovanja, možda nas neće terati da se ponizimo do kraja?”<sup>35</sup>. Ova emotivna retorika je tipična za današnji nacionalizam u Srbiji (opterećen osvetničkim ili stradalničkim mitovima), ali je viđena i kao pogodan instrument za propagiranje istog.

Teorija zavere služi i za negiranje/nivelisanje krivice /odgovornosti/ neodgovornosti srpskog naroda. Mit o mučeništvu nikad nije bio popularniji jer i sada kao i ranije njen okvir čini delatnost Srpske pravoslavne crkve sa podrškom akademskih krugova. Antizapadnjaštvo dobija poene i kada se posmatra kao uporna igra skrivanja srbijanske vlade. To je uvek “uspešan” mehanizam za skretanje pažnje javnosti sa socijalno-ekonomskih i društvenih problema, a naročito je efektan ako se želi izbeći bolno suočavanje sa ratnim zločinima. Na taj način rešavanje statusa Kosova se predstavlja kao problem na relaciji Rusija-Brisel-Amerika. A preuzimanjem argumenata ministara i političara, pitanje Kosova se dalje tumači kao “amputiranje”, “otimanje”, “komadanje” delova države<sup>36</sup>, kao da “Srbija neće preživeti” ako pokrajina dobije nezavisnost. Takvo konzervativno organicističko poimanje društva je stalno prisutno kod intelektualne elite. Ono se svodi na

33 Politika, 6. mart 2007.

34 Đorđe Vukadinović, Politika, 19. februar 2007.

35 Slobodan Antonić, Politika, 12. april 2007.

36 Na proslavi Dana državnosti u Orašcu, mestu prvog srpskog ustanka, premijer Koštunica je poručio: “U našoj istoriji, ovo je prvi put da otimači od nas traže da se složimo, da odobrimo i prihvatimo, da ropski pozdravimo otimanje Kosova. Da potpišemo da nije naše – ono što vekovima jeste naše. Da priznamo kako nismo sa Kosova, odakle jesmo”. [www.b92.net/info/vesti](http://www.b92.net/info/vesti)



fiksiranost identiteta, na njegov prirodni karakter: "Nacionalni identitet je nešto poprilično postojano i ne može se tek tako menjati"<sup>37</sup>.

Antizapadnjaštvo je i dobar instrument za diskreditovanje političkih neprijatelja iz vladinog i nevladinog sektora. Na udaru su "proevropski"<sup>38</sup> i modernizacijski orijentisani mediji i manjinske partije (radio televizija B92, radio emisija Peščanik, i časopisi *Vreme*, *Danas*, *Helsinška povelja*, *Republika*, i posebno satanizovana Liberalno demokratska partija) koji se opisuju kao zombiji: "Zombiji se lako prepoznaju. Ne misle svojom glavom i automatski ponavljaju fraze kao što su "budimo realistični"<sup>39</sup>, "kasa-pi" koji "hodaju naokolo kao automati i neumoljivo ponavljaju istovetna objašnjenja, istovetne optužbe i istovetne pretnje. Jer, ako se sa njegovim objašnjenjem ne složite, odmah slede optužbe: da ste nacionalista, fašista, nacista... A ako se od njegovih optužbi branite, odmah slede pretnje: da vas treba denacifikovati, lustrirati, suočiti sa prošlošću".<sup>40</sup> Princip se svodi na pripisivanje isključive prozapadne retorike i usmerenja ovim pojedincima i pojedincima. Međutim, to je najčešće projekcija sopstvene jednostrane vizije spoljne politike (uglavnom rusofilske) oličene u aktivnostima DSS-a i prvenstveno pogubnim potezima premijera Vojislava Koštunice (onda je i očekivana istovetnost stavova ovih inetelektalaca, naročito onih okupljenih oko NSPM, sa politikom premijera, s tom razlikom što se njegove pojednostavljene i tokom 2007 godine ponavljane istovetne izjave o statusu Kosova, u pisanju ovih intelektualaca detaljno razrađuju). Tako da kada je reč o Demokratskoj stranci Srbije i autorima kao što su Antonić i Vukadinović, može se zaključiti da se radi o jednoj intelektualno-političkoj kohabitaciji (u daljoj analizi pokazaće se da Antonić pruža i otvorenu podršku Srpskoj radikalnoj stranci).

37 Slobodan Antonić, *Politika*, 5. april 2007.

38 Potrebno je naglasiti da sadržaj pojmova kao što su "evropske vrednosti", "evropeizacija" varira kod različitih autora iz ovih krugova. Postoji saglasnost po pitanju poštovanja ljudskih prava onako kako su propisana Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, ali postoje i oprečna shvatanja naročito kada je u pitanju ulazak države u NATO pakt.

39 Slobodan Antonić, *Politika*, 14. decembar 2007.

40 Ibid.

Antikomunizam kod današnjih nacionalista je manje odricanje socijalističkog poretka, a više odricanje od nekadašnjeg jugoslovenskog internacionalizma. Ovo je izraženije ako su ga sami zastupali, a što je pomenuto na početku kao potreba konvertiranih intelektualaca da se ograde od prošlih pozicija kako bi brže i ubedljivije zauzeli sadašnje. Ono što se negira kao tamnica srpskog naroda jeste “opasnost” koju desni liberali ili konzervativni ili šovinistički nacionalisti vide u njegovim ostacima. Njih posebno brine taj jugoslovenski internacionalizam koga izjednačavaju sa multikulturalnošću današnjih država.<sup>41</sup> Tvrdi se npr. da je u “SFRJ izmišljena nova narodnost, muslimani” (Zoran Grbić). Institucionalna potvrda takve interpretacije sekundarnih (ili nepostojećih) i primarnih naroda jeste i sam Ustav države, tako da iz njega uvek mogu da crpe opravdanje za svoj srpski patriotizam. S druge strane kada se afirmiše ispolitizovano rusofilstvo, onda se priziva ta ista država tj. njena stara slava i njen nesvrstan položaj. Upravo u tome se ogleda selektivno sećanje i instrumentalizacija istorije zarad aktuelnih političkih ciljeva.

Fantazma o avetima komunizma takođe služi napadima na liberalne intelektualce i posebno NVO. Oni se prikazuju kao “nacionalno odrođena deca i unuci komunističkih komesara i udarnika”<sup>42</sup> pa se opsjednutost tradicijom kod patriota sada primenjuje i na vrstu izdajnika, jer da bi se postigao propagandni efekat ta etiketa mora da ima kontinuitet sa satanizovanom prošlošću. To se najbolje vidi iz debate o fašizmu i antifašizmu, gde se kao “očekivani” izdajnici ne pominju kolaboracionisti već se paralela pravi sa komunističom vlašću.

41 Što nije sasvim utemeljeno, jer se u SFRJ negovao jugoslovenski “nacionalizam” (do polovine osamdesetih održavao se parolom bratstva i jedinstva slabeći republičke nacionalizme, da bi nakon Titove smrti, slabljena uloge KPJ i dolaskom Miloševića na scenu stupio model prosrpskog jugoslovenstva. U pitanju je bila ideologija koja zagovara opstanak Jugoslavije, ali sa jednim dominantnim narodom – srpskim). S druge strane politika multikulturalizma radi suprotno – ona ne suzbija etničke razlike već ih ohrabruje, ali uz promovisanje ideja verske, rasne i etničke tolerancije.

42 Đorđe Vukadinović, Politika, 19. jun 2007.

## O patriotizmu, ili zašto treba voleti svoju državu

U više navrata pokazana je razlika između etničkog shvatanja nacije kao zajednice po poreklu (svojestvenog desnici) i političkog shvatanja nacije kao građana (svojestvenog levici).<sup>43</sup> Uvek postoje oni teoretičari koji iz raznih pobuda deklarativno izražavaju pohvale na račun demokratskih država koje poštuju sve svoje građane bez obzira na njihovu kulturno-etničku pripadnost, ali ujedno teže da diskvalifikuju isto. Tako npr. Svetozar Stojanović<sup>44</sup> smatra da ovakav princip ustrojstva država jeste naivan, jer uvek može doći do situacije da se predstavnici najbrojnije etničke grupacije u jednom više-nacionalnom društvu zalažu za princip "jedan građanin-jedan glas", a što vodi ka dominaciji iste grupe. Tako može doći do fenomena "građanskog nacionalizma". Ovo nije isključeno (mada u tom slučaju na delu ne bi bila građanska država već etnička, kao što se uostalom i Milošević zalagao za

43 Todor Kuljić, *Prevladavanje prošlosti*, Helsinški odbor za ljudska prava, Beograd, 2002. str. 118.

44 Jedan od praksisovaca i kritičara ne samo socijalističkog režima već kasnije ukazivao na probleme tranzicije postkomunističkih zemalja (mnogi ga smatraju "jednim od naših najuticajnijih teoretičara iz oblasti političke filozofije"). Međutim od disidenta iz perioda socijalizma do danas, Svetozar Stojanović je skliznuo u krajnji nacionalizam, posebno imajući u vidu saradnju sa Čosićem. Danas je predsednik Srpsko-američkog centra, koji zagovara koncept neutralne Srbije i izlaže svoj plan o podeli Kosova: "Zato kao prvu fazu rešavanja (a ne rešenja) kosmetskog problema vidim upravno funkcionalnu, a ne teritorijalnu podelu. To znači da onaj deo u kome su Albanci bili većina pre dolaska NATO trupa treba da bude podveden pod upravu EU (ali samo shodno novoj rezoluciji SB o predaji KiM iz ruku UNMIK-a u ruke EU, uz dalje važenje Rezolucije 1244), dok bi drugi deo u kome su većina bili Srbi pre proterivanja i bekstva trebalo da bude pod upravom Beograda. Taj albanski deo imao bi nadziranu, ali i krajnje proširenu i produbljenu autonomiju (sve do granice pretvaranja u državu). Samo – da se potpuno razumemo – on ne bi smeo da ima vojsku, nego samo policiju, to je u vitalnom bezbednosnom interesu i Srbije." [www.nspm.org.yu](http://www.nspm.org.yu). Ova nazovi podela ustvari ne predstavlja ništa za kosovske Albance, jer ne samo što ne ispunjava njihov najbitniji cilj, već daje i veliki prostor za manevarisanje srpske strane, koja bi bila pod upravom Beograda, a ne pod upravom međunarodne zajednice.

samoopredeljenje naroda, a ne opredeljenje republika), ali treba biti skeptičan prema ovoj analizi, jer se kod autora možda radi o racionalizaciji dok se ustvari ističe zalaganje za dominaciju etničkog (srpskog) naroda. Naime, ako Stojanović kritikuje građanski shvaćenu naciju, on to čini tako što joj manipulativno pripisuje nešto što je u srbijanskoj istoriji poznato kao antibirokratska revolucija tj. pokušaj promene Ustava iz 1974 god. pod parolom "dogodio se narod".<sup>45</sup> Kako je to bio pokušaj teritorijalne ekspanzije srpske strane, može se reći da autor ovom zamenom teza ujedno pripisuje Miloševićvoj politici koncept građanstva koji mu ne pripada.

Na isti način Svetozar Stojanović iskrivljuje smisao i ideju multikulturalizma. On smatra da multikulturalistima nije primeren čist model državno-teritorijalnog pojma nacije, već da se "multikulturalisti više približavaju maksimalističkim varijantama, tj. shvatanju posebnih kultura kao čistih partikulariteta koje implicira čisti kulturno-etnički pojam nacije". Na ovaj način multikulturalizam je predstavljen kao skup etničkih ekstrema: "odnos između ovih različitih grupa bi zapravo bio odnos potencijalnog rata"<sup>46</sup>. Kada se tumačenje multikulturalizma prenese na polje dnevne politike, nailazi se na autorov stav da su svi oni teoretičari koji su se zalagali za uspostavljanje građanske države Bosne i Hercegovine, ustvari vršili nasilje nad realnošću. On to objašnjava postojanjem tri etnosa u BiH koji su na prvim višestranačkim izborima glasali uglavnom na osnovu sopsvene etničke pripadnosti. Na osnovu iznesenog zaključak je da Stojanović svesno instrumenatlizuje predratno stanje i oštri propagandni rat doziran s vrhova republičkih vlada od sredine '80-ih i takođe meša uzroke s posledicama. Naime, on se ne bavi uzrocima kako je uopšte došlo do etničkih tenzija u BiH, jer upravo je to slaba tačka koju zaobilazi, tj. kojom negira krivicu srpske strane. Za njega je uzrok glasačko opredeljenje, a

45 Na osnovu projekta SANU i srpske vlasti Dobrica Ćosić "je zaključio da je izlaz iz jugoslovenske egzistencijalne krize promišljena, odlučna, temeljna demokratska reforma celokupnog društvenog, ekonomskog i državnog uređenja Jugoslavije, čiji osnovni politički subjekat 'neće biti suverene država kao 'birokratsko kraljestvo' nego čovek pojedinac slobodan građanin' " (Sonja Biserko, Helsinška povelja, br. 111–112, 2007).

46 Preuzeto sa sajta [www.nspm.org.yu](http://www.nspm.org.yu)

što je upravo posledica predratne histerije za koju autor misli da je rezultat nekih većitih sukoba između tri naroda. Ili komentarišući aktuelno stanje: "Ambasador Nemačke u BiH Mihael Šmunk izazvao je opravdanu buru kod Srba i Hrvata kad je izjavio: 'Najvažniji cilj ustavne reforme trebalo bi biti da od BiH stvorimo naciju.' Stojanović sumnja u takvu mogućnost „kad se dobro zna da u Bosni i Hercegovini već postoje tri nacije? Utopijskim silovanjem stvarnosti".<sup>47</sup> Isti otpor multietničkom karakteru BiH izražava i Vukadinović: "(Zapad)" i njeni visoki predstavnici sistematski rade na gušenju i eliminisanju svih državnih atributa Republike Srpske, pokušavajući da od BiH naprave što jedinstveniju državu"<sup>48</sup>. Ovo je samo šoviniistički odgovor na projekat denacionalizacije (jedini konstruktivan put koji bi omogućio suživot tri naroda na teritoriji BiH) u jednom etnički i verski heterogenom društvu.

Međutim ne teži se samo osujetiti to nastojanje nekih liberalnih krugova da se kako u BiH, tako i na Kosovu "marginalizuju" mitološka svest, tj. one tradicije koje se svode na kult "svete zemlje" i krvne istorodnosti sunarodnika. Teži se odstranjivanju tih pitanja iz javnog diskursa, tako što se kosovski problem (dakle i "naš" problem) prebacuje isključivo na geopolitički teren. Tako se izjava<sup>49</sup> visokog funkcionera Ministarstva inostranih poslova SAD Nikolasa Bernsa komentariše kao da je u pitanju neki inat: "Pada u oči da se Berns više i ne trudi da opravda podršku kosovskim separatistima. Biće zato što je dosad neuspešno isprobao sve moguće argumente. Kao da u njegovom podtekstu stoji stav da Kosovo treba da bude nezavisno u krajnjoj liniji zato što SAD to hoće i kažu".<sup>50</sup> Ova strategija negiranja je sveprisutna i svodi uglavnom na ćutanje o periodu tokom i pre '99-te: "U profilisanju postkomunističke i posleratne Srbije, deo političke, intelektualne i kulturne politike nastoji da protekle dve decenije, uključu-

47 Svetozar Stojanović, Srbi i dominantni svet danas.

48 Politika, 19. februar 2007. Antizapadnjaštvo u ovoj kritici služi za skretanje pažnje sa srbijanskih pretenzija na teritoriju RS.

49 N. Berns: „Snažno podržavamo predlog da Kosovo postane nezavisno 2007. To je zvanična pozicija SAD. Težimo i da očuvamo i Bosnu i Hercegovinu kao celovitu, mirnu i ujedinjenu zemlju”

50 Svetozar Stojanović, Arogancija na delu, 30. avgust 2007, www.nspm.org.yu

jući i Miloševiću eru, definiše kao sticaj međunarodnih okolnosti u kojima je Srbija bila žrtva neprincipijelne zapadne politike. ”<sup>51</sup>

Svetozar Stojanović u svom shvatanju problema nacije stavlja u prvi plan kulturno-etnički faktor: “... kategorijom nacija, ističe on, možemo da obuhvatimo tek “srodnički slične”... velike društvene grupe... Jedine nužne (mada nipošto i dovoljne) identifikatore nacije vidim u *samoidentifikaciji* putem osećanja pripadanja i privrženosti toj kontinuirano-povesnoj grupi sa vlastitim imenom i doživljajem sebe kao posebne zajednice”. On pravi razliku između kulturno-etničke i državno-teritorijalne (građanske) koncepcije nacije, ali tako što drugu tretira kao manjkavu zbog individualističkog utemeljenja i zbog navodno neutralnog odnosa prema kulturi kolektiviteta. Međutim autor ne misli da je njegovo shvatanje nacije etničko, a što se može i shvatiti kao svestan otklon od nečeg što se *a priori* stigmatizuje. Ali pored retorike koju Stojanović koristi teško da se može reći da ne poseduje isključivost kada Srbiju danas može da sagledava kroz ime, poreklo i osećanje posebnosti<sup>52</sup>: “A državna zajednica treba da počiva na dugoročnom interesu, poštovanju volje onih koji su nas izrodili”, ili “Kao Crnogorac po majčinoj liniji, uzimam sebi dodatnu slobodu da govorim tako otvoreno” (ovo izgovara (ko)predsednik Foruma za dijalog sada bivše zajednice Srbije i Crne Gore). <sup>53</sup>

Za razliku od S. Stojanovića, Zoran Ćirjaković ne prognozira da će teritorijani integritet i suverenitet biti očuvan bar kada je Kosovo u pitanju. On to objašnjava ekstremno šovinistički uz neskrivenu mržnju prema albanskoj strani: “Ali, u situaciji kada je postalo sasvim jasno da nikakav kompromis nije moguć, postoji bar jedan razlog zašto verujem da uprkos svega – i prava i pravde i istorije i inata i ponosa i časti i “patriotizma”...

51 Videti izveštaj Helsinškog odbora za ljudska prava iz 2006. str. 23.

52 Ovo ekskluzivističko poimanje bilo koje nacije, ukazuje nam da se radi o izrazito nacionalističkoj poziciji, i to onoj koja je sklona da preraste u žestoki šovinizam. Objašnjenje se svodi na teoriju o Drugom, odnosno na nasilje nad drugom grupom koja se po automatizmu posmatra kao manje vredna, ako je već naša “posebna”. Treba naglasiti da posebnost nije isto što i različitost i da se u tom smislu ne može pravdati ovaj autorov stav.

53 <http://arhiva.glas-javnosti.co.yu/arhiva/2001/01/28/srpski/101012702.shtml>

– ipak treba da prihvatimo da Kosovo više ne može biti deo Srbije. i taj razlog je vezan za kosovske Albance. Albanci se bore tako što svoje neprijatelje – a njima, što će često i sami priznati, neprijatelj nije Srbija, već Srbi – teraju da postanu životinje”.<sup>54</sup> Kod Ćirjakovića nalazimo pretnje da “je sve više Albanaca i za dvadesetak godina vladace Srbijom” i otvoren rasizam prema Albancima “sklonih etničkom čišćenju hrišćana” i kao “narodu zaljubljenom u nasilje” za koji su nekada i Čerčil i danas Amerikanci znali da su nedokučivi i “uporni neprijatelji”. Ovo ima za cilj da amnestira srpski narod: “U slučaju Srba i Srbije otežavajuća okolnost je to što oni u Miloševiću i Srebrenici nalaze izgovor za svoje odbijanje da se kritički bave teško dokučivim Albancima i da pažljivije pogledaju u njihovo prljavo “dvorište”. Pri tome sve srpske verzije se olako diksvalifikuju kao izgovor ili opravdanje za zločine i teritorijalne pretenzije navodno nepopravljivih Srba”.<sup>55</sup>

U svom tekstu “Šta bi Isus uradio sa Kosovom”, Zoran Ćirjaković se bavi evangelističkim verskim zajednicama u Americi, i njihovim uticajem kojim su navodno obezbedili dve izborne pobede Bušu na izborima. Vođe tih pokreta Dževri Falvel i Pat Robertson, poznati su po svojim antiislamsističkim stavovima (Falvel je izjavio da je “Muhamed bio terorista”) ili po Robertsonovom zahtevu za ubistvo Huga Čaveza. Ovo se jasno i uklapa u Bušovu politiku propagande o islamskom terorizmu kojim se pravdaju ratovi u Iraku. Upravo u takvim evangelistima Ćirjaković vidi mogućnost “iskrene podrške Srbiji... protiv Albanaca sklonih etničkom čišćenju hrišćana”.<sup>56</sup> “Problem” je ipak što su ovi pokreti u Americi prezauzeti borбом protiv abortusa i lezbejskih venčanja. Ćirjaković dalje u tekstu izražava nadu (zajedno sa episkopom Artemijem kako navodi) da bi i u Srbiji crkva mogla da se više angažuje po pitanju očuvanja Kosova. To bi značilo da ovakav retrogradni verski pristup za koji se zalaže Ćirjaković, daje prostor npr. i Amfilohiju Radoviću koji je nedavno izjavio kako će prokleti Crnogorce ako priznaju nezavisnost pokrajine Kosovo. Put kojim SPC koristi svoj monopol nad duhovnim pitanjima u domenu državne diplomatije

54 “Patriotizam posle Kosova” 28. mart 2007. [www.nspm.org](http://www.nspm.org), yu

55 Ibid.

56 NIN,

mogao bi imati kao krajnji rezultat opravdanje kleronacionalizma i nasilja nad kosovskim Albancima.

Miša Đurković, predsednik Centra za evropske studije i savetnik Srpske narodne stranke u Crnoj Gori, čiji je lider Andrija Mandić, bavi se shvatanjem desnice i konzervativizma u postkomunističkoj Srbiji, prvenstveno sa namerom da ponudi jedno ispravno shvatanje desnice. Autor ustvari izražava žaljenje što o desnici uglavnom govore liberalni krugovi, pa se dobija utisak da se o desnici može govoriti samo na negativan način. Paradoksalno je što se Đurković zalaže za uspostavljanje liberalno-demokratskog društva, dok zaštitu ljudskih prava, globalizaciju i multikulturalizam naziva "zapadnim popularnim mantrama".<sup>57</sup> Međutim, taj paradoks se gubi kada autor promoviše "konzervativizam kao legitiman deo savremenog liberalno-demokratskog spektra".<sup>58</sup> Jasno je da je autor na poziciji konzervativnog liberala (dakle nacionalistički orijentisanog), ali koji teži da današnjoj desnici u Srbiji pruži legitimitet. To je npr. uočljivo iz njegovog nastojanja da povuče razliku između umerene parlamentarne desnice i radikalne desnice (taj napor bio bi opravdan kada bi govorili o prostoru koji nije opterećen takvom društvenom klimom u kojoj je linija razgraničenja između umerene i radikalne desnice uvek vukla na stranu radikalizacije).

Po njemu postoji to izjednačavanje kod "mnogih interesnih grupa koje se nalaze u medijima, pojedinim NVO i nekim levim partijama, koje su jako dobro živele od srpskog fašizma... one stalno pokušavaju da traže i nalaze antisemitizam, fašizam, ksenofobiju, rasizam, koje pripisuju i umerenoj desnici pokušavajući da je izjednače s krajnjom".<sup>59</sup> Dakle, tvrdi se da se ksenofobija izmišlja kako bi neki mediji i NVO profitirali od toga, jer oni ionako "samo misle na novac". Ova vrsta diskvalifikacije pokazuje strah današnje umerene ili ekstremne desnice, jer je prinuđena da neargumentovano osuđuje neke aktere u stilu tabloida, sa ciljem da prikrije navedene ekstremno šovinističke struje u našem društvu.

57 Miša Đurković, "Bauk desnice i konzervativizma",

Nova srpska politička misao, vol. XI, no 1-4, 2005. str. 9.

58 Ibid, str. 11.

59 Ibid, str. 17.



Isti trend relativizovanja je upadljiv u stavu da navedene “profiter-ske” grupe “projektuju fašizam i konzervativizam”, pa tako one nastoje da “s jedne strane, Ljotićevom Zboru i nekim napisima Nikolaja Velimirovića prida(ju) ogromnu važnost i, s druge, da se ovi fenomeni prikažu kao autentično srpski s utemeljenom tradicijom”.<sup>60</sup> Autor zaboravlja da Dimtrija Ljotića veličaju mnoge ultradesničarske organizacije kao što su Obraz, ali ako želi da se distancira od njih onda je možda zanimljiviji primer kulta Nikolaja Velimirovića koga aktuelni premijer imenuje rečima “naš putovo-đa”, koji “jeste i biće vazda sa nama”<sup>61</sup> ili koji je za Vladana Batića “neosporni moralni i intelektualni autoritet”<sup>62</sup>. Članstvo klerofašističkog pokreta Zbor se poklapalo sa Bogomoljcima koji su pred Drugi svetski rat bili u nadležnosti Velimirovića. Nije onda jasno gde se tu pridaje veća važnost od one odanosti koju su svom svetitelju priznali i sami “autentični Srbi”.

Dalje, autor smatra da je “komunistički duh i dalje izuzetno snažan” i da on proizvodi “isključivost” i “represiju” koja se svodi na to da se sada “svako mora opredeljavati da li je za ili protiv Haga, ljudskih prava, globalizacije, nacije i nacionalizma, demokratije, rata, bombardovanja, Klintona ili Miloševića”. Ovo je tipičan diskurs za konzervativne nacionaliste koji ne samo da potcenjuju mogućnost i interesovanje “običnog” čoveka za najbitnija društvena pitanja, već ne pokazuju interesovanje za aktivnije uključivanje građana i građanki u politički život. Što se tiče “komunističkog duha”, on se verovatno odnosi na političke neistomišljenike, jer im se pripisuje neka vrsta isključivosti i represije, a što je potpuno neargumentovano s obzirom da ta obeležja može nositi svaki autoritarni režim, a ne samo komunistički. Pa npr. Milošević, čije pominjanje za autora očigledno predstavlja problem, jer nije jasno kako to da ličnost čija je vlast obeležila jednu deceniju najstrašnijih stradanja i ratova, sada ne zahteva neko opredeljivanje i stav. Odnos prema tom režimu je neophodan, kao i prema Hagu, kao i prema svemu što diktira sadašnje stanje u državi. U pitanju je odgovornost aktera koji su proizvodili (i bili proizvođeni) tu istu vlast,

60 Ibid, str. 17.

61 Jovan Byford, Potiskivanje i poricanje antisemitizma,

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2005. str. 43.

62 Ibid.

opredeljeni ili neopredeljeni (ako je ta kategorija uopšte moguća u čistom obliku). Dakle, antikomunističkim stavom o tome kako je komunizam još uvek živ, čini se da autor teži da preskoči jedan period istorije. Princip je sledeći: ako napadam Partiju, njeno jedoumlje i žrtve komunističkog terora, onda sam sigurno liberal i to demokratski, pa me ne pitajte onda za ljudska prava i to još ugrožena deceniju nakon toga.

Slobodan Antić je poznat po konstruisanju ideje dobrog nacionalizma, sličnoj onoj Đorđa Vukadinovića, "elementarni patriotizam". Ne označavamo date sintagme kao nove ideologije, jer su one prvenstveno nastale sa namerom spasavanja "stare" ideologije, tj. Miloševićevog ekstremnog nacionalizma. Kako je tokom 90-ih, taj nacionalizam kompromitovan do granica neupotrebljivosti, jer je "etničko čišćenje prostora u praksi pravdano šovinističkim patriotizmom" pokazalo da "nema granice između zločina i patriotskog čina"<sup>63</sup> onda se prišlo njegovom recikliranju. Proizvodnja "dobrog" nacionalizma morala je da bi opstala u postratnoj atmosferi da angažuje "velike intelektualne snage kako bi se nacionalizam redefinisao i dobio "dobru" sadržinu. Uočeno je da je najlakši put do postavljenog cilja permutovanje uzroka i posledica, odnosno, odricanje da je nacionalizam ideologija politike moći "u ime" nacije, već naprotiv, da predstavlja sâm njen identitet"<sup>64</sup>.

Ta konstrukcija je postala "utočište za mnoge, ideološki samo prividno raznorodne pripadnike intelektualne i političke elite".<sup>65</sup> To utočište je steklo privid legitimiteta, posebno u borbi sa svojim najgorim neprijateljem-suočavanjem sa prošlošću, odnosno sa "misionarskom inteligencijom".<sup>66</sup> To je prema Antiću ona inteligencija okupljena "oko listova *Danas*, *Republika* i *Helsinška povelja*"<sup>67</sup>, čiji je najveći "problem" pored "namećanja domaćoj javnosti" priznavanje srpskih zločina, njihovo "odbijanje zajednice"! Oni po Vukadinoviću "neki drugi grad ili zemlju doživljavaju

63 Todor Kuljić, *Prevladavanje prošlosti*, Helsinški odbor za ljudska prava, Beograd, 2002.

64 Olivera Milosavljević, "Dobri nacionalizam", [www.helsinki.org.zu](http://www.helsinki.org.zu)

65 Ibid.

66 Slobodan Antić, "Misionarska inteligencija u današnjoj Srbiji".

67 Na udaru kritika su: Ivan Torov, Gordana Logar, Nataša Odalović, Nebojša Popov, Sonja Biserko, Teofil Pančić i dr.

kao svoj duhovni zavičaj, dok podneblje u kom žive osećaju kao tuđinu”.<sup>68</sup> Navedenim neljubiteljima svog zavičaja, se ne oprašta iskakanje iz moda “elementarnog patriotizma”<sup>69</sup>, jer ovaj koncept podrazumeva obavezni deo nacionalnog (srpskog) identiteta koji ima funkciju da mobiliše mase. Odrođavanje jednostavno nije u planu zajednice po poreklu i srodnosti.

Pitanje je zašto se napadi na ove intelektualne krugove doživljavaju kao veća opasnost od npr. međunarodne zajednice ili drugih etničkih grupa u zemlji. Odgovor je čini se u ofanzivnoj odbrani koncepta “dobrog” nacionalizma. Zato taj koncept kako je napomenuto nema samo funkciju utočišta za razne antoniće i vukadinoviće. Njegov glavni projekat je ustvari državni, tj. očuvanje “nacionalnih interesa” i “nacionalnog jedinstva”.<sup>70</sup> A dovodeći u pitanje to “jedinstvo” ovi žigosani intelektualci postaju istinski unutrašnji neprijatelji.

Nacionalni konsezus po svim suštinskim pitanjima ili “pitanjem svih pitanja”, angažovao je naročito S. Antonića i Đ. Vukadinovića da proanaliziraju dnevno političku scenu Srbije u vreme krize koalicije. Tako da je Antonić optužio Borisa Tadića, ali sa kritikom koja se uz sve napore teško može okarakterisati kao nepristrasna politička analiza: “U DS su odlučili da ne čekaju proleće, ma šta njihov koalicioni partner mislio o tome. Tako je Dulić, 12. decembra, objavio početak predsedničke utakmice. Značaj 12. decembra nije samo u krizi poverenja među partnerima. Njegov značaj je u tome što je DS tog dana krenuo putem koji bismo mogli nazvati „pragmatičnim patriotizmom”. DS je shvatio da je secesija Kosova neminovnost. Ali u DS-u su takođe shvatili i da je žalosna uloga koju je na sebe preuzela EU takođe nekakva neminovnost. „Hajde da spasemo šta se spasti može”, zaključili su. „Srbiji će, koliko god bilo odvratno ovo što nam rade s Kosovom, ipak biti bolje u EU, nego van nje. Stisnimo zube i uhvatimo se u kolo”. Ne mislim da takav stav nije patriotski. On je vrsta političkog izbora

<sup>68</sup> Ibid.

<sup>69</sup> “Ono što u svemu ipak raduje jeste činjenica da se izbori u Srbiji, baš kao ni u bilo kojoj drugoj zemlji, više ne mogu dobiti bez jedne elementarno patriotske priče. Niti se bez toga na njima uopšte može biti iole ozbiljan kandidat.” *Politika*, “Može biti samo jedan”, 8. januar 2007.

<sup>70</sup> Ibid.

koga je istorija često nametala Srbiji. Taj izbor je nekada bio tragičan – kao u slučaju generala Nedića. No to jeste bilo legitimno nastojanje da se kao narod preživi vreme sile i nepravde. ”<sup>71</sup>

Ali ako uzmemo u obzir činjenicu da je nešto što je “nepristrasno” ili “nezavisno” posmatranje političke scene nepostojano i uvek rukovođeno interesima (kao uostalom i pisanje ovih redova), onda treba objasniti karakter tih interesa. Dakle, autorov cilj na prvom mestu je bio diskreditacija politike Demokratske stranke njenim izjednačavanjem sa klasičnim fašizmom. Proizvoljno tumačenje fašizma je razumljivo kada se upotrebljava u svakodnevnoj upotrebi kao etiketa ili najteža uvreda, ali za jednog sociologa nije. Drugi cilj se može objasniti samo u širem kontekstu instrumentalizovanja i prerade prošlosti. General Milan Nedić se predstavlja kao “patriota”; antisemita koji je sa Vladom nacionalnog spasa “legitimno” sproveo konačno rešenje Jevreja i Roma u Srbiji! Ovim izjednačavanjem sa demokratama amnestiraju se dokazani fašisti i kvislinzi. Ali, ne misli se na sve “demokrate”, jer se u istom tekstu za DSS kaže da je to stranka koja je ostala dosledna sebi, jer je nastavila da pruža otpor, “borbeni patriotizam koji se poziva na univerzalne zakone i na univerzalni moral”.

Slična shvatanja iznosi i Vukadinović. On nagoveštava kako se DS “malčice umorio od patriotizma” dok nam u sledećim redovima opisuje ono što bi taj patriotizam<sup>72</sup> značio u jednoj istinskoj borbi za Kosovo: “Ne radi se naravno o tome da će, nakon što obnovi mandat, Tadić, navodno “izdati na Kosovu”, kao što mu spočitavaju radikalski kritičari, već o tome šta je ko ZAISTA spreman da preduzme i koliko daleko da ide u suprotstavljanju nameri većine zapadnih metropola da protiv međunarodnog prava i mimo rezolucije Saveta bezbednosti priznaju nezavisnost Kosova”.<sup>73</sup> Dalje nastavlja: “... pokazuje da u ovom trenutku *Tadić i DS izgleda nisu spremni da idu (pre)daleko* (italic, HO). Ne pomaže tu nikakvo zaklinjanje

71 Politika, 10. januar 2008.

72 Pri tom ti stavovi su identični sa politikom DSS-a ili čak pooštreni sa eksplicitnim pozivima na nasilje u slučaju da dođe do proglašenja nezavisnosti KIM. Sada, nakon 17. februarara i proglašene nezavisnosti, postavlja se pitanje u kolikoj meri je ta propaganda bliska politici koju su vodile i koju i dalje provociraju stranake SRS i DSS.

73 Đorđe Vukadinović, Politika, 7. decembar 2007.

u stilu „nikada neću potpisati nezavisnost Kosova“ – to ionako više niko od nas neće ni tražiti. Ali će se zato itekako tražiti „kooperativnost“, *odustajanje od pretnji silom*, odsustvo teritorijalnih sporova i dobrosusedski odnosi sa drugim članicama i kandidatima. A među tim susedima i potencijalnim kandidatima, ako niste znali, već sada se u raznim EU izveštajima ravnopravno pominje – i Kosovo. ”<sup>74</sup>

Vukadinović, kao i mnogi drugi, najveću prepreku vidi u ponašanju vojske koja se sve vreme držala po strani za razliku od prethodnog iskustva. Vukadinović kaže, “Zato su, pored ostalog, neumesne izjave aktuelnog ministra vojnog koji ovih dana maltene poručuje da dok je on ministar srpska čizma neće kročiti na Kosovo i Metohiju i u svom pacifizmu, tako reći, nadmašuje Jehovine svedoke i nevladine mirovne aktiviste. ”<sup>75</sup>

Vukadinović ide dalje: “Srbija se ne inati i ne preti bilo kome (a verovatno nema ni čime). Ali da se ne lažemo – nijedna opcija nije isključena, pri čemu ono radikalsko „proglašenje okupacije“, nad kojim se svojevremeno zgražavao deo domaće evro-atlantske javnosti, danas uopšte ne deluje kao najoštrija i najradikalnija mera. No, s druge strane, veliko je pitanje da li su srpska javnost i srpska politička elita, odnosno ono što se tako naziva, uopšte sposobne za neke ozbiljnije mere. Pitanje je, takođe, da li bi u ovoj odocneloj fazi takva čvrstina donela željeni rezultat. *Ali, ukoliko nema iskrene spremnosti da se takve oštrije mere – u rasponu od preki-da diplomatskih odnosa i preispitivanja spoljno-političke orijentacije, pa do eventualne vojno-policijske akcije – zbilja preduzmu onda bi bilo bolje da se nismo folirali* (italic, HO) i da smo, recimo, odmah prihvatili neku varijantu Ahtisarijevog predloga. ”<sup>76</sup>

Zveckanje oružjem u medijima podseća na 90-te i logično da kao takvo ima identičan prijem kod dela publike. U pitanju su komentari posetilaca sajta *www.politika.co.yu* čije uredništvo cenzuriše kritične izjave na kolumne (na osnovu negodovanja brojinih komentatora/ki), a “pušta” one koji npr. opravdavaju ubistvo bivšeg premijera:

Mile Milić (), 18.06.2007, 22:46

74 Ibid.

75 Politika, 25.09 2007.

76 Politika, 11. septembar 2007.

Ovaj tekst me navodi na jedno pitanje, a to je: Da li je 12. mart 2003. (ali u daleko širem obimu), trebalo da se dogodi otprilike 10 godina ranije?

Neša (), 18.06.2007, 23:07

Pisac je u pravu kada kaže da se Ameri čekaju od 1945. E kamo lepe sreće da su podržali pokret Draže Mihajlovića i da se ra saradnja održala do kraja rata, i da se nisu okrenuli komunjarima. Kako kaže ona narodna: "Da se Dražin bajrak vije ne bi bilo Albanije". Ovako komunistička je napravila Srbiji probleme koje ne ona može rešiti u narednih 200 godina.

Marko-2 (), 17.04.2007, 12:25

... U vezi svega ovoga, zaista sam ogorcen na izjavu g. predsjednika Srbije, Tadića... od prije nekoliko mjeseci... da Srbija neće ratovati za Kosovo... ".<sup>77</sup>

Radikalizacija stavova akademske elite dolazi do izražaja u periodu kampanje za predsedničke izbore, kada je bilo potpuno neizvesno da li će u drugom krugu Koštunica podržati svog koalicionog partnera ili Tomislava Nikolića. Kako je na osnovu žestokog antievropskog stava postalo jasno da su razlike između DSS i SRS minimalne, bilo je za očekivati da one uđu i u koaliciju. To je nakon nepodrške Tadiću od strane DSS i svog kvazineutralnog stava, i dalje na stolu, jer predstoje parlamentarni izbori. Antonić u svojim kolumnama možda samo priprema teren (ideološko oblikovanje i podrška) za takav potez Koštunice. U tekstu "Novinari navijači" kritikuje se radio televizija B92 zbog emitovanja priloga koji podsecaju kao "da ste se vremeplovom vratili u doba Miloševića".<sup>78</sup>

Antonić navodi primer iz Nikolićeve predsedničke kampanje: "Recimo, u utorak je Tomislav Nikolić održao konvenciju u beogradskoj Areni. Sećate se kako je Miloševićeva TV izveštavala sa opozicionih skupova? Glavne poruke i događaji gurani su u pozadinu, a u prvi plan je izvlačeno sve što je bizarno, glupo ili kompromitujuće. Ako bi došlo pedeset hiljada pristojnih ljudi, reporter ih ne bi ni pomenuo. Ali, zato bi petorica krezubih pijanaca sa kokardama bili uslikani sa svih strana.. Reporter bi nabrojao ko se sve ređao za govornicom. Ali, iz svih govora bio bi izdvojen samo jedan, naj-

<sup>77</sup> [www.politika.co.yu](http://www.politika.co.yu)

<sup>78</sup> [www.nspm.org.yu](http://www.nspm.org.yu)

sablaznjiviji detalj. Onda bi reporter slavodobitno zaključio da je opozicija “još jednom pokazala svoje pravo lice” i da su “sada sve maske pale”.

Upravo po toj metodologiji, kaže on, B92 je pripremio izveštaj sa ovog skupa. Snimatelji su se baš namučili. Ali, između 30.000 ljudi ipak su prošli nekolicinu sa kokardama i Mladićevim slikama. Sada su oni za B92 reprezentovali sastav celokupne publike. U Areni je bilo mnogo zanimljivih govora. Ali, iz svih njih naglasak je stavljen na završni usklik Gordane Pop-Lazić “Živela Velika Srbija!”.<sup>79</sup>

Upadljivo je vređanje građana na osnovu fizičkog izgleda i stav da je kokarda kao simbol sasvim nebitan na jednom političkom skupu. Ne postavlja se pitanje zašto se npr. kokarde ili transparenti s likom Ratka Mladića ne pojavljuju na skupovima DS ili LDP?! Ovdje Antonić (ne prvi put i ne jedini on) meša navodnu pristrasnost novinara sa profesionalnim zapažanjem jednog socijalno-kulturnog fenomena koji je obeležio i obeležava i dalje “srpstvo”.

Antonić, takođe, kritikuje satanizaciju medija koji navodno tenedeciozno uočavaju vezu sa Miloševićevim vremenom, a što samo pothranjuje govor mržnje protiv kritičkog novinarstva (iako je u pitanju vrednosno odgovorno izveštavanje i posmatranje političke stvarnosti uz argumentovano i opravdano uviđanje logičkih veza između prošlosti i njenih efekata u sadašnjem predstavljanju DSS i SRS). Te optužbe služe jeftinom triku prikrivanja činjenice da se upravo pomenutim prilogom ubola najbolnija tačka radikala, tj. njihova bliskost sa žigosanim režimom. Ali kako je autor poznat kao kritičar Miloševica, čini se da iz toga crpi alibi za svoj današnji konzervativni nacionalizam, a što za sobom povlači i taj privid mogućnosti da se isti “dijaboločni” objekat koji je kritikovao sada pripisuje političkim neistomišljenicima.<sup>80</sup>

79 Ibid.

80 To što je neko bio kritičar Miloševića danas ne znači ništa ako se ne sagleda sadržaj te kritike. Kod Antonića npr. neuspeh transformacije srbijanskog društva leži u jednom glavnom akteru a to je S. Milošević. On u svom radu “Društveni sklopovi, politički delatnici, demokratski poredak” (videti u Račji hod, Filip Višnjić, Beograd 2000) primat daje ličnostima nad društvenom strukturom. Zato za njega isporučivanje Miloševića u Hag predstavlja “kraj istorije” i završetak

Nakon prvog kruga izbora i pobjede Tomislava Nikolića, u jednoj kolumni Antić prvo obrazlaže moć ove partije, ali sa argumentima kako je čitav sistem bio protiv Nikolića, a kako ih je on ipak "pregazio". Upadljivo je likovanje nad ovom pobjedom koje kulminira otvorenim pozivom na podršku ovom kandidatu u drugom krugu: "Čuda se retko dva puta dešavaju. Nikolić samo čudom još jednom može biti prvi. Ali, dobro su se uplašili. Dobro ste ih uplašili, dragi gubitnici. Te graške znoja, taj strah koji ste kod njih proizveli, kod svih tih magnata, advokata i rentijera evrotranzicije, sve je to zaista autentično. Neće ih oni još dugo zaboraviti. Nemojte ni vi. *Jer, sledeću priliku da ih ovako ponizite i uplašite, izvesno je, više vam nikada neće dati.*"<sup>81</sup>

Veza opisane intelektualne elite sa SANU i pojedinim profesorima Pravnog fakulteta u Beogradu evidentna je na osnovu poklapanja svih odrednica koje čine nacionalizam ovih grupa i na osnovu objavljenih radova akademika u časopisu *Srpska politička misao*. Prof. Kosta Čavoški je najistaknutiji negator genocida u Srebrenici. U članku koji se bavi tom temom novinar Svetozar Radišić u listu *Skandal* piše: "Koliko su stvaraoci novog planetarnog poretka ogrezli u zlo najbolje kazuje "slučaj Srebrenica". To mesto i režirana filmska farsa puštena u svet, oličenje su besrama svetskih moćnika i bede obespravljene i raslabljene rulje".<sup>82</sup> U istom članku citira se izjava Čavoškog: "Žao mi je što holandski institut nije bio temeljitiji, pa ispitaao kako se to desilo da je 'pokolj u Srebrenici' francusko Ministarstvo inostranih poslova obnoradovalo još u proljeće 1993. godine, dakle dve i po godine pre zbivanja o kojima je reč. Da su uzeli u obzir feljton o stvaranju Stranke demokratske akcije (SDA), našli bi odgovor: pokolj je bio dogovoren i isplaniran na Zapadu".

.....

krize, jer nema više sultana: "A onda smo oterali Miloševića. Mislili smo da je sada sve gotovo. Ali ništa nije bilo gotovo. Ni Kosovo. Ni stogodišnje haške kazne za Srbe, a oslobađajuće presude za Orića i Čekua. Ni nove pretnje i uslovljavanja. Ni ponovne storije na Si-En-Enu o „obnovi militantnog srpskog nacionalizma“ koji preti „mirnim susedima“... " (Politika, 8. novembar 2007.) Antić danas traži amnestiju kolektiva, on prikriva dela nacije zločinima jednog pojedinca.

81 Politika, 24. januar 2008.

82 Skandal, 17. april 2007



“Argumenti” o zaverama sa Zapada prisutni su i kod Mihaila Markovića koji globalizaciju i “novi svetski poredak” vidi kao “sile koje mogu sprečiti stvaranje jedinstvene srpske države u dogledno vreme”.<sup>83</sup> U jedinstvenu srpsku državu spaja osim tada neupitnog Kosova i Crne Gore i Republiku Srpsku čija integrisanost još može biti ostvarena. Veliča snagu nacionalne države “vezane zajedničkim simboličkim formama i istorijom”, ali čiju koheziju mogu da oslabe etnički heterogeni region (Kosovo, Raška, Vojvodina). Po njemu ono što je “presudno za budućnost srpskog naroda i u tom smislu najveći zadatak srpskih intelektualaca i političara” jeste “razvijanje jedinstvenog duhovnog prostora”. Kultura (srpski jezik, srpska umetnost, pravoslavlje) bili bi vezivno tkivo te teritorijalne integracije. Pored globalizacije, demokratija se takođe vidi kao remetilački faktor na tom putu: “bilo bi pogrešno usloviti rad na stvaranju jedinstvenog srpskog duhovnog prostora prethodnim obezbeđivanjem visokog stepena demokratije.” Isti stav o mogućnosti ostvarenja demokratije zastupa i Antić “tvrdeći da je stabilna demokratija moguća samo u nacionalno i verski homogenim zemljama i da se višenacionalne zajednice mogu održati isključivo terorom i manipulacijom”.<sup>84</sup>

Ideja o etnički homogenoj državi postaje razumljivija kada se kod savremene grupe intelektualaca poveže sa secesionističkom propagandom i pokušajima da se izazove strah. Tako se prognozira otepljenje Sandžaka, Vojvodine, a što je povezano sa npr. brojnim napadima na Nenada Čanka i njegovim “fašizmom” (Antić). Čini se da je ta propaganda ne samo strah od mogućeg daljeg gubitka teritorija, već je i racionalizacija za napade na etničke manjine i njihove manjinske partije. U suštini to je otpor ideji kosmopolitizacije koja bi se prvobitno kretala ka ustrojstvu države po građanskom principu. Jedno takvo gledište izneo je predsednik Skupštine APV Bojan Kostreš, na okruglom stolu koji se bavio pitanjem identiteta Vojvodine: “Po mom mišljenju, Vojvođani nisu nacija, niti treba da budu nacija, Vojvođanin je stanje duha... čovek koji prihvata različitosti, koji živi

83 Mihailo Marković, “O pojmu jedinstvenog duhovnog prostora srpskog naroda”, *Srpska politička misao*, 1–2/1999.

84 Vladimir Ilić, *Oblici kritike socijalizma*, Gradska narodna biblioteka “Žarko Zrenjanin”, Zrenjanin, 1998. str. 303.

u različitostima i koji različitosti svoje sredine prihvata kao najveću vrednost... Milsim da Vojvođani nemaju, ako mogu tako da kažem, prioritet, ili nisu samo Vojvođani ti koji mogu imati vojvođanski identitet".<sup>85</sup>

Što se tiče delatnosti Univerziteta, osim pomenutih predavača na Filozofskom fakultetu, zagovornici sličnih i/ili istih teza su ugledni profesori na Fakultetu političkih nauka (Mirjana Vasović<sup>86</sup> i aktuelni ministar za KiM Slobodan Samardžić). Ali naznačajnije akademsko uporište srpskog nacionalističkog projekta jeste Pravni fakultet. i pored profesora/ki koji ne dele mišljenja jednog Koste Čavoškog, Olivera Antića, Ratka Markovića (za vreme Miloševića potpredsednik Vlade Republike Srbije koji je učestvovao u donošenju zakona koji je ukinuo autonomiju Univerzitetu 1998.) ili Smilje Avramov (i ostalih potpisnika peticije protiv Zakona o saradnji s Haškim tribunalom) ovaj fakultet je nažalost preplavljen žestokom antievropskim kampanjom i ultradesničarskim sadržajima (česte tribine omladinskih organizacija Nomokanona i Dveri na čijim predavanjima nastupaju sveštena lica i članovi SRS). Slične tribine se održavaju i na Mašinskim fakultetu ili u Domu kulture studentski grad.<sup>87</sup>

85 Bojan Kostreš, "Vojvođanin je stanje duha", Identitet Vojvodine, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2006.

86 Socološkinja Mirjana Vasović piše o radu NVO: "Što iz neznanja, a više iz zlonamernosti, oni nude (onima koji to žele da iskoriste) iskrivljenu sliku društvene stvarnosti prevodeći pojedinačne šovinističke ekscese u opšta pravila. Prema takvoj slici, u Srbiji se manjine sistematski progone, Romi ubijaju, Jevreji isteruju, žene zlostavljaju, a izbeglice diskriminišu (pogledati tekstove i izveštaje referentnih glasila i nevladinih organizacija). Neprestanim umnožavanjem "nacionalista" nastoje da održe društvo u vanrednom stanju, jer samo u takvoj klimi mogu da preuzmu na sebe (ili da ustupe nekom drugom) "misiju" ili "teret belog čoveka" nad narodom nesposobnim za civilizovan život, demokratiju ili upravljanje sopstvenom sudbinom. Sve to već je opisano u literaturi i zabeleženo u političkoj istoriji sveta. Ovi prijatelji svih naroda osim sopstvenog uporno šire i pothranjuju negativne stereotipe o sredini i naciji iz koje su potekli" (Vreme, Proizvodnja nacionalista, br. 634). Ovim člankom autorka ne samo što negira tj. opravdava zlostavljanje žena u društvu ili diskriminaciju Roma, već to imputira radu NVO. Ovo može samo da znači da je autorka svesna tih problema, ali da je potrebno naći "pogodnu" žrtvu kojom bi se amnestirala država.

87 Decembar 2007. tribina: "Amputirano Kosovo", februar 2008, govornici raznih tribina su bili: Vladeta Jerotić, Kosta Čavoški, Đorđe Vukadinović.

Što se tiče web sajta NSPM, postoji jedan zanimljiv indikator njegovog političkog profila. To su ankete o najaktuelnijim političkim pitanjima, a koje na osnovu opredeljenja posetilaca sajta govore u prilog tome da je sajt kao i časopis izrazito desničarskog karaktera.

**Ko će, po vašem mišljenju, pobediti  
u drugom krugu predsedničkih izbora?**

Boris Tadić	24% (64)
Tomislav Nikolić	70% (184)
ne znam / nemam stav	5% (14)

**Da li bi, po vašem mišljenju, Srbija trebalo da  
prekine/zamrzne odnose sa zemljama koje bi  
eventualno priznale nezavisnost Kosova?**

Da	65% (782)
Ne	32% (385)
Nemam stav	3%

anketa okončana 25.12.07. <sup>88</sup>

.....  
U Studentskom gradu je 2007. god. otvorena i mala kapela Srpske pravoslavne crkve u jednom od blokova za smeštaj studenata.

88 [www.nspm.org.yu](http://www.nspm.org.yu), sajt posećen 2. januara 2008.

## Ko su "izdajnici"

U vreme donošenja ključnih odluka za opstanak države (ovde se ne misli na teritorije, već na opstanak koji bi obezbedio socijalni i ekonomski prosperitet zemlji) javni diskurs u Srbiji je preplavljen sadržajima koji prizivaju tradiciju, istorijske veze sa Rusijom, stradanje kroz vekove, iskonstruisanu sliku o moći jednog malog naroda, žigosanje kosovskih Albanca koje se graniči sa rasizmom. Ali upadljivije je ono čega nema u tom diskursu, ono što se u medijima ne može čuti od momenta kada je vladajućoj garnituri postalo jasno da će Kosovo biti nezavisno. Iz javnog diskursa izbrisana su pitanja evropskih integracija, saradnje sa Hagom i hapšenja Mladića. To očigledno odgovara svima, jer vlada skreće pažnju javnosti sa svog neuspeha, u prvom redu nepotpisivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju. U toj ekstremnoj društvenoj klimi gde jedna većinska strana takođe izražava nezadovoljstvo svojom lošom socijalnom pozicijom i siromaštvom otvara se prostor koji dozvoljava da se agresija usmeri ka onoj drugoj strani koja izlaz vidi u evropskoj budućnosti, a ne izolaciji države. Tako nagonilana agresija se orkestrirano sprovodi odozgo (stranke kojima je cilj da zadrže svoje položaje kao Koštunica i DSS, mediji koji sprovode linč kritičke svesti i njenih aktera i intelektualci koji oblikuju ideologiju neophodnu vlasti) a opasna je baš zbog naroda koji u tome vidi egzistencijalnu korist.

U takvoj atmosferi svaki kritički glas i otpor predstavljeni su i prihvaćeni kao pretnja egzistenciji velikog dela naroda – oni su istinski izdajnici za njih. Ovi "unutrašnji neprijatelji" su produkt osobenog nacionalizma u Srbiji: "Nacionalizam, pogotovo na Balkanu, predstavlja plodno tlo za nastanak i razvoj etničkog ekskluzivizma i militantnog šovinizma. Specifičnost šovinizma u odnosu na nacionalizam jeste tretiranje 'odnarođenih' pripadnika vlastite nacije kao većih, prioritetnijih i značajnijih protivnika od etničkih konkurenata".<sup>89</sup>

Na udaru su najčešće prozapadno orijentisane nevladine organizacije, posebno one koje sa bave ljudskim pravima i suočavanjem sa prošlo-

89 Vladimir Ilić, *Oblici kritike socijalizma*, Gradska narodna biblioteka "Žarko Zrenjanin", Zrenjanin, 1998. str. 280.

šću, čija je slika u raznim medijima jednoobrazna i uvek kritikovana sa istim argumentim. Retorika i izrazi su potpuno identični: "vatreni evro-ljupci", "liberalne elite koja je toliko zaslepljena ujedinjenom Evropom i kulturasizmom"<sup>90</sup>, "lešinari", "on je izjednačio „biti moderan“, sa „misliti samo na sebe i misliti samo na novac“" (Antonić). "Evro-Srbi" ili "druga Srbija"<sup>91</sup> su sinonimi kojima se označavaju i Peščanik i medijska kuća B92 i stranke LDP, SDU, LSV kao i predstavnici NVO sektora. Upadljivo je da se raznoliki "mondijalisti" sada svode na jedinstvenog neprijatelja, kao što uostalom i nacija treba da bude jedinstvena. Ta polarizacija i potreba za njom je odraz krize u društvu.

Ono što je glavni motiv napada na ove aktere jeste njihova delatnost na prevazilaženju prošlosti na način koji bi osvetlio pojedinačne krivce i udeo kolektiva i institucija u ratnim razaranjima. To je motiv, a ideologija kojom se sprovodi, kako je pomenuto, je prerada prošlosti sa posebnim naglaskom na sada permutovane aktere u podeli fašisti-antifašisti, pri čemu se fašisti proglašavaju patriotama.

Motiv je naglašen u pisanju Vukadinovića i Antonića koji se oštro su-prostavljaju pominjanju 90-ih, a posebno u izbornoj kampanji jer se po njima navodno radi o manipulaciji strahom od strane DS. To je isto kao i pokušaj radikala da jednom umivenom retorikom u izbornoj kampanji naprave diskontinuitet sa Šešeljevom/sopstvenom politikom. Guranje prošlosti pod tepih, podrazumeva sada njenu normalizaciju. Tako se npr. pominjanje Miloševića karakteriše kao prljava taktika koja narušava nacionalnu homogenost (tj. mobilizaciju biračkog tela) koja je sada neophodna za rešavanje suštinskog pitanja statusa Kosova.

Tako da "logično", svako ko se usudi da podseća na etničko čišćenje prostora, na muslimanske žrtve, albanske žrtve, na sve zločine postaje izdajnik srpske stvari. Vukadinović na sledeći način obrazlaže kako to "manipulišu

90 NIN, 17. januar 2008.

91 Međutim izraz "druga Srbija" je potpuno neprimeren čak i kada bi trebao da bude u funkciji žigosanja nekog. Naime, Druga Srbija je knjiga u kojoj su sakupljeni tekstovi mnogobrojnih učesnika sa tribina koje su se održavale u toku 1992 god. a koje su bile obeležene antiratnom politikom. Ali među svim tim učesnicima bilo je i današnjih nacionalista kao npr. Đ. Vukadinović.

evro-reformatori”, kako to “zavaravaju” narod nadom da će ikada putovati bez viza i kako su oni koji mrze Miloševićevu deceniju ustvari “patološki jugonostalgičari”: “... današnji evro-reformatori pokušavaju da manipulišu nataloženim negativnim iskustvima i traumama građana tokom prethodne decenije, njihovim strahom od sankcija, željom da putuju bez viza i „žive kao sav normalan svet““. <sup>92</sup> On dalje navodi da oni “... gaje gotovo patološku odbojnost prema svojoj zemlji i mržnju prema svemu što nosi srpski nacionalni predznak. Svako od nas poznaje bar nekog takvog, a poneko će se u gornjem opisu možda malo i prepoznati” (gornji opis se odnosi na NVO sektor). Dalje tvrdi da su to “nepopravljivi jugonostalgičari koji nika-ko ne mogu da se pomire sa činjenicom da Jugoslavije više nema, koji ne mogu da prežale šopinge po Trstu i “crveni pasoš sa kojim si mogao putovati po celom svetu” i bes zbog toga iracionalno i gotovo patološki usmeravaju prema ovom jadu od države u kojoj su prinuđeni da žive”.

U ovom slučaju Vukadinović teži legitimisati nacionalizam kao poželjan ili kao neku vrstu odbrambenog otpora – u ovom slučaju kao otpor “avetima komunizma” koji se ko zna može i povratiti. Antikomunizam je standardno izjednačavanje sa svim strankama koje propagiraju poštovanje višenacionalnih država: “Za njih je, na jedan perverznan, gotovo vampirski način, još živa SFRJ... Oni zaista više ništa ne razumeju. Oni zaista ponavljaju samo stare, oveštale fraze. i jedina razlika je u tome što umesto man- tre: „Samo da ode Milošević“, sada stoji mantra: „Samo da ode Koštunica“. Ali, u toj lenjosti misli, u toj zadrživosti mozga korumpiranog grantovi- ma, suportima, stipendijama i fijima, već je spreman i treći nastavak NVO. Posle Miloševića i Koštunice na redu je novi univerzalni krivac – Boris Tadić. i nimalo ne sumnjam. Tu je i četvrti, i peti nastavak. Onaj koji objaš- njava da će se sve rešiti, samo ako se vratimo u 1992. godinu. Ali, stvarnost je neumoljiva. Republika Srpska je stvarnost. Demokratska Srbija je stvar- nost. Ovo je 2007. godina. Ovo nije 1992. A Čeda Jovanović nije Broz. Da li je to jasno? Da li je to dovoljno jasno? i šta još treba da se dogodi da biste vi to razumeli?”<sup>93</sup>

92 Politika, 5. februar 2007.

93 S. Antonić, Politika, 8. novembar 2007.

Naravno da je jasno da LDP kao stranka sa vrednostima liberalnog tržišnog sistema, policentričnog shvatanja vlasti, poštovanja ljudskih prava, ne može imati nikakvu vezu sa KPJ. Pitanje koje nam se paternalistički postavlja treba valjda da mobiliše i navede publiku na pomisao kako eto neko želi još jednom "da nas pređe", da nam proturi još jedan internacionalizam i time razori etnički homogenu Srbiju. Pri tom autor opet vulgarizuje stvari upoređujući sadržaje dva potpuno suprotna sistema.

Poricanje prošlosti je očigledno u scenariju tipa žrtveno jagnje, Srbija koju svetska sila želi "da po svaku cenu povredi, porazi i ponizi". A odgovor na pitanje "Zašto baš prema nama?" je prema autoru legitimno postavljeno, a odgovor glasi: "Nema nikakvog razloga". Odnosno, jedini razlog, navodno, jeste zlo koje je u naše ime Miloševićev režim činio našim susedima, zbog čega danas manje-više opravdano ispaštamo. <sup>94</sup>

O "profitiranju" NVO i medija piše i Miša Đurković: "interesi mnogih interesnih grupa koje se nalaze u medijima, pojedinim NVO i nekim levim partijama, koje su jako dobro živele od tzv. srpskog fašizma, predstvaljajući Miloševićevu Srbiju kao Hitlerovu Nemačku a sebe kao navodne moralne heroje i savremene antifašiste; tim grupama je takođe u interesu da se ovde ne uspostavi stanje normalnosti jer onda gube smisao postojanja, legitimitet i novac i stoga stalno pokušavaju da traže i nalaze antisemitizam, fašizam, ksenofobiju, rasizam..." <sup>95</sup>

Ono što karakteriše debatu o neofašizmu koja se tokom 2007 godila vodila u mnogim medijima (čiji je neposredan povod bio antifašistički skup u Novom Sadu 7. oktobra protiv skupa neonacista "Marš za jedinstvo Srbije") je novo viđenje klasičnog fašizma i njegove istorije na ovim prostorima. Kako su ekstremne desničarske organizacije nešto što obeležava i evropske zemlje, a ne samo Srbiju, to se često koristi kao argument za opravdanje ovdašnjeg stanja. Međutim, pogled u tuđe dvorište najčešće služi legitimisanju te vrste nasilja. A i kada bismo upoređivali ideologiju ultrasdesničarskih grupa u raznim zemljama, postoji razlika koja se ukratko svodi na to da evropska krajnja desnica ima problem sa imigrantima (Azijati,

94 Đ. Vukadinović, *Politika*, 28. avgust 2007.

95 Miša Đurković, "Bauk desnice i konzervativizma", *Nova srpska politička misao*, vol. XI, no 1-4, 2005. str. 17.

Afroamerikanci idr.) i nastupa pod sloganom "Evropa Evropljanima", dok u Srbiji organizacije kao što su Nacionalni stroj, Rasonalisti, Obraz, Dveri, Pokret 1389 vrše verbalno i fizičko nasilje nad etničkim manjinama i državama susedima (to je desnica koja vodi samoizolaciji). Oni propagiraju u različitim verzijama ideologiju "krvi i tla", zalažu se za čistotu nacije i veličaju ličnosti Dimitrija Ljotića, Nikolaja Velimirovića, Ratka Mladića, Radovana Karadžića i dr.<sup>96</sup> Pomenute organizacije vrlo često prevazilaze međusobne razlike i zato je bilo moguće videti 7. oktobra 2007. godine u Novom Sadu ili 10. decembra na Međunarodni dan ljudskih prava na Trgu republike "Obrazovce" koji zajedno sa navijačima i neonacistima podižu desnu ruku u znak fašističkog pozdrava.

Negiranje ili ublažavanje njihove ideologije i okupljanja neonacista 7. novembra 2007. godine ima za cilj dve stvari. Prva se tiče odbrane ekstremnog nacionalizma nekih parlamentarnih stranaka, jer je ideologija (uz izuzetak pronacističkog programa) pomenutih ultradesničara njima bliska. Razlika je u izražavanju ili praksi, jer stranke npr. ne mogu izaći na trg i skandirati "Ustaše", "Ubij pedera", "Biće mesa", ali zato mogu ne kazniti taj govor mržnje. Drugi cilj služi za obračun sa političkim neistomišljenicima, po principu izjednačavanja levog i desnog ekstremizma.

Kako je "antifašizam kod mnogih ideologija ključni sadržaj kojim se dokazuje progresivna i humanistička usmerenost režima, revizionisti dovođenjem u sumnju ovog sadržaja, pokušavaju da ospore legitimnost režima".<sup>97</sup> Ovo je sastavni deo antikomunističke usmerenosti savremenih intelektualaca, jer se otporom prema antifašizmu pruža otpor širem socijalističkom kontekstu, a sve u cilju normalizacije nacionalizma koji traje od sredine 1980-ih. Zato su današnji antifašisti viđeni kao isti gore pomenuti "izdajnici", a što je ispravna identifikacija s obzirom da u srbijanskom društvu antifašizam podrazumeva i borbu protiv nacionalizma koji poprima fašisoidne elemente. Njihova diskreditacija se kako je pomenuto sprovodi podvođenjem pod imenitelj "ekstremisti", pa su npr. ekstremni Garda

96 NS i Rasonalisti su neonacističke organizacije, pa uz male izmene pored pomenutih odrednica u svom programu imaju klasičnu fašističku ideologiju.

97 Todor Kuljić, *Prevladavanje prošlosti*, Helsinški odbor za ljudska prava, Beograd, 2002. str. 443.



cara Lazara i Peščanik ili Nenad Čanak i Goran Davidović (poznatiji kao Firer i najverovatniji lider Nacionalnog stroja) su "Fireri iz našeg sokaka". Ono što karakteriše ova poređenja je neodgovorno korišćenje termina "fašizam" koji se nikada i ne definiše, jer se radi o propagandi. "Pisac ovih redova iskreno veruje da u Srbiji danas nema pravih fašista. Ali ukoliko bi ih bilo, onda su gospodin Davidović i gospodin Čanak najozbiljniji kandidati za to "laskavo" zvanje. S tim da bi prvi više nalikovao nemačkoj, a drugi italijanskoj, tj Musolinijevoj verziji fašizma. Tako bi se i njihov ljuti sukob možda mogao podvesti pod izraz "narcizam malih razlika", ili jedan, tako reći, "porodični" spor."<sup>98</sup>

Vukadinović podvlači da "Sve i kada bi Čankov antifašizam bio iskren – a nije – i da mu je zaista stalo do toga da se Srbija spase od fašističke pogibelji koja joj, po njegovom mišljenju, preti, onda bi morao biti svečan da njegova pojava i njegovi "antinacistički" nastupi na fenomen protiv kojeg se, navodno, bori imaju otprilike isti efekat kao i pokušaj da se čašom benzina ohladi pregrejani motor. Nije on ni glup ni naivan da ne zna da svaki njegov, kao bajagi, radikalni "antifašistički" ispad, negova bahatost, pretnje i njegovo provokativno izjednačavanje fašizma/nacizma sa praktično svakim (srpskim) nacionalnim stavom i organizacijom upravo do u nebesa podižu rejting radikala u Vojvodini i regrutuju barem nekoliko desetina novih "nacionalnih strojevac"<sup>99</sup>. Poruka je dakle: Ne dirajte neonaciste dok šamaraju, pale pekare, maltretiraju, prebijaju pripadnike nacionalističkih manjina, prete ubistvima.. pustite ih, jer ako ih provoci- rate biće vam gore i onda ste sami krivi, jer lepo ste upozoreni. Stavovi o tome kako u Srbiji nema pravog fašizma ili o tome kako su oni malobrojni i samim tim bezopasni samo daje legitimitet istima.

98 Đ. Vukadinović, "Fireri iz našeg sokaka", Politika, 9. novembar 2007.

99 Ibid.

## Zaključci i preporuke

Na osnovu izloženih stavova savremene intelektualne elite u Srbiji može se zaključiti da je dominantan nacionalizam koji ima snažan šovinistički karakter. On se ogleda u satanizaciji kako spoljašnjih tako i unutrašnjih neprijatelja. Opasnost je veća za poslednje, jer se šovinizam odlikuje većom agresijom ka unutrašnjem neprijatelju. Taj nacionalizam ima rasiističke elemente, usmerene ka Albancima, a što je samo neizrečena praksa institucija i većinskih partija u državi koje odlikuje ksenofobija ka svim etničkim manjinama. Veza akademske elite sa režimom (misli se na DSS) vidljiva je i na osnovu negiranja genocida u Srebrenici, smatrajući presudu MSP<sup>100</sup> pozitivnom, a tužbu BiH kao onu koja "nema mnogo veze sa pameću". Izrazit antizapadni kurs i propagiranje jednog romantizovanog odnosa prema naciji, je ujedno indikator i jedan od uzroka blokirano stanja u Srbiji koja tokom 2007 godine nije pokazala ni najmanji pomak ka evropskoj budućnosti (za sada jedinog opciji). Jedna od najopasnijih posledica delovanja akademske elite je ogroman medijski prostor koji im je na raspolaganju. Tu se pre svega misli na režimske listove *Politiku* i *NIN* kao i na *Novu srpsku političku misao*. Međutim, osim medijske promocije, propaganda može da se sprovodi i na predavanjima pomenutih profesora ili putem ispitne literature ili samim prepuštanjem fakultetskog prostora na raspolaganje ultradesničarskim organizacijama. Na taj način, ekspanzija nacionalizma dobija povlašćen položaj ako studentsku populaciju posmatramo kao jedne od bitnih aktera budućeg političkog života u državi. Time se blokira prodor drugačijih ideja među mladim ljudima i ostalom publikom, a o "blokadi" se mora govoriti kada je politička svest u Srbiji u ogromnoj meri samo kontinuitet iste one svesti koja se reprodukuje još od sredine osamdesetih. Generacije "roditelja" moraju da raskinu sa tom prošlošću, jer ćemo u bližoj budućnosti imati isti "roditeljski model" koji će državu koja je multnietnička voditi u izolacionizam. Tako će glasovi ko-

100 Presuda MSP, bez obzira na kompromise koji su napravljeni, ipak govori o odgovornosti države Srbije koja nije sprečila genocid, što je prva takva presuda u istoriji. Zato što se očekivala drastičnija presuda, u javnosti se promovise interpretacija presude da je Srbija skroz amnestirana od odgovornosti.

smpolitske svesti biti još više marginalizovani, a položaj manjina biti znatno ugrožen.

U skladu sa navedinim preporučuje se:

Na institucionalnom nivou sankcionisanje govora mržnje u medijima (navedeni su primeri ispoljavanja rasizma prema Albancima u *NIN*-u i opravdavanje ubistva na sajtu *Politike*) u skladu sa Zakonom o javnom informisanju.

Cenzura udžbenika koji se pokažu neadekvatnim u smislu pisanja istorije iz vizure opravdavanja srpskih zločina, ali ne na način njihovog odstranjivanja, već njihovom kritikom. Ispitna literatura na taj način mora uključiti i radove autora iz regiona (ako govorimo o istoriji i ako govorimo o prevladavanju prošlosti rata).

Zbog sramnog pozitivnog stava većinske političke scene u Srbiji na presudu MSP zbog genocida u Srebrenici moraju uslediti odgovarajuće sankcije. Ako se ne preuzme odgovornost za sopstvene izjave, onda toj politici nije mesto u evropskoj zajednici, bar dok se ne reši unutrašnja politika države. Da bi se ubrzao taj put potrebno je na najoštriji način kritikovati taj negatorski stav, i takođe raditi na upoznavanju javnosti sa pogubnom politikom.

Zabrana relativizacije genocida u Srebrenici može da se u skladu sa evropskom Direktivom o rasizmu i ksenofobiji uključi u Zakon o visokom obrazovanju, Zakon o radiodifuziji i/ili Zakon o javnom informisanju.



# Manipulisanje pravnom naukom u odbrani “nacionalnog interesa”

Svojim višegodišnjim istupanjem u javnosti i raznim angažmanima, bilo kao pojedinci, a neretko kao grupa, profesori Pravnog fakulteta su sebi pribavili epitet „antihaškog lobija“, a Pravnom fakultetu „antihaškog bastiona“. Mada je široj javnosti najviše poznat profesor Kosta Čavoški, koji je svakako najeksponiraniji, te profesori Oliver Antić, Ratko Marković i Smilja Avramov, broj nastavnika i saradnika koji su svojim imenom i profesionalnim integritetom stali iza raznih kampanja usmerenih protiv saradnje sa ovim sudom zabrinjavajuće je veliki. Primera radi, čak dva puta je 51 profesor potpisao peticiju protiv Zakona o saradnji sa Haškim tribunalom, pri čemu je ukupan broj nastavnika i saradnika oko 115, sudeći prema zvaničnoj internet prezentaciji Pravnog fakulteta<sup>101</sup>. Pored pomenutih peticija, mnogi profesori i njihovi asistenti su često viđeni na skupovima koje organizuje Srpska radikalna stranka, kao i razna udruženja (Nomokanon, Obraz, Svetozar Miletić, Dveri...), a njihovi tekstovi i intervjui su neizbežni u gotovo svim pravoslavno-nacionalističkim medijskim izdanjima srpske dijaspore.

Kontinuirano oglašavanje u javnosti, brojnost i prepoznatljiva ideološka matrica, uz činjenicu da se radi o visokoobrazovanim intelektualcima, daju ovoj grupi specifičnu težinu koje su lišene mnoge druge grupe i udruženja slične provenijencije. Radi se o vrhunskim pravnim stručnjacima, koji su Slobodanu Miloševiću, a kasnije i Vojislavu Koštunicu, davali pravni legitimitet posebno u vreme tragičnih događajaja koji su obeležili raspad Jugoslavije, od ustavno-političkog nasilja, preko sistematskog

kršenja ljudskih prava do masovnih razaranja i ratnih zločina. Sve to upućuje na složen, i nikako slučajan splet mnogih događaja i okolnosti koje su profilisale ovakvu pojavu na beogradskom Pravnom fakultetu. Naravno da pomenuta grupa nipošto ne reprezentuje kompletno nastavno osoblje ove visokoškolske ustanove, među kojima je mnogo i idejnih, i profesionalnih oponenta. Njihov glas se, na žalost, u javnosti mnogo ređe čuje.

## „Slučaj Pravni fakultet“

Već sredinom '60-tih godina, jugoslovensko društvo se suočilo sa reformskim zahtevima iz svih republika. Nakon što je propao pokušaj privredne reforme iz 1965. godine, bilo je jasno da politički sistem i odnosi u federaciji zahtevaju ozbiljne promene. Nakon donošenja Ustava 1974. srpska elita, koja nikada nije prihvatila taj ustav, počinje sa pripremanima za Titovo nasleđe. Već tada, a naročito, nakon albanskih demonstracija 1981. godine, srpsko nacionalno pitanje definitivno preuzima primat nad svim pitanjima i problemima koji su stajali pred partijskim rukovodstvom. *Memorandum SANU* iz 1986. samo je potvrdio već postojeću preokupaciju srpskih intelektualaca i ozvaničio pravac rešavanja „srpskog pitanja“.

Među događajima koji su bitno uticali na kristalisanje budućeg nacionalnog jezgra među srpskim intelektualcima, naročito je zanimljiv tzv. „Slučaj Pravni fakultet“, koji je imao značajnog odjeka u srpskoj, ali i jugoslovenskoj javnosti. Diskusija o ustavnim amandmanima koju je organizovao Pravni fakultet u Beogradu 18, 19. i 22. marta 1971. godine, a kojoj su prisustvovali i predstavnici Ustavne komisije, Vrhovnog i Ustavnog suda SR Srbije, predstavnici studenata i saveza komunista i dr., dobila je i svoj sudski epilog – redovni profesor ovog fakulteta, dr Mihailo Đurić izdržao je devetomesečnu zatvorsku kaznu zbog neprijateljske propagande i odstranjen sa fakulteta. Anali Pravnog fakulteta, u kojima su objavljene diskusije, zabranjen je, a petoro potpisnika peticije za pomilovanje partijski kažnjeno (dr Andrija Gams, dr Stevan Vračar i tada asistent Danilo Basta, isključeni su iz Saveza komunista, a docent Branislava Jojić i dr Ružica

Guzina kažnjene su opomenom). Zanimljivo je da su studenti u svojoj osudi potpisnika peticije zahtevali mnogo strožije od izrečenih kazni, čak i obavezno odstranjivanje iz službe. Jedan od istaknutih studentskih lidera bio je i Oliver Antić, budući dekan Pravnog fakulteta. Bio je to prvi slučaj da je jedna renomirana visokoškolska ustanova praktično institucionalizovala nacionalizam i legitimisala ga na pravnoj razini. Uprkos činjenici da su i kampanja protiv diskutanata i njihovih stavova, kao i samo suđenje profesoru Đuriću, nesumnjivo odražavali nedemokratski i autoritarni sistem, značaj ovog događaja ima posebnu važnost upravo zbog jasno profilisanog pogleda na odnose u jugoslovenskoj federaciji i ustavno-pravni položaj Srbije. Mnogi od tadašnjih diskutanata imaju zapaženu ulogu u događajima koji su usledili, od kritike Ustava iz 1974. godine, preko podrške Miloševiću i konstituisanju države svih srpskih naroda, do osporavanja legitimiteta Haškog tribunala.

Predloženi ustavni amandmani su u suštini otvorili put konfederalizaciji i drugačijem uređenju međurepubličkih odnosa; tačno je i da je položaj Srbije bio drugačiji u odnosu na sve druge republike, zbog postojanja dve autonomne pokrajine; većina profesora to i konstatuje u svojim izlaganjima, ali je upadljiv broj onih koji već tada nastupaju sa pozicija neprihvatljivosti republičkih granica, osporavanja autonomija, isticanja zahteva za reviziju srpskog pitanja i položaja Srbije u Jugoslaviji, uz naglašavanje doprinosa i žrtvovanja Srba zarad jugoslovenstva itd.

Profesor Mihailo Đurić je svakako bio najeksplicitniji: „ Treba odmah reći da predložena ustavna promena iz osnova menja karakter dosadašnje državne zajednice jugoslovenskih naroda. Ili tačnije: tom promenom se, u stvari, odbacuje sama ideja jedne takve državne zajednice. Ukoliko nešto još i ostaje od nje, to je samo zato da bismo u sledećoj, tzv. drugoj fazi promene imali još šta da privedemo kraju. Treba biti načisto s tim da je Jugoslavija već danas gotovo samo geografski pojam, budući da se na njenom tlu ili, tačnije, na njenim razvalinama, i to pod maskom doslednog razvijanja ravnopravnosti između naroda koji u njoj žive, uspostavlja nekoliko samostalnih, nezavisnih, čak međusobno suprotstavljenih država.... Ali, ako već ne možemo da se otresemo od onoga što su nam drugi natovarili na pleća, ako već moramo da mislimo i govorimo o nacionalnim

i državnim stvarima, ako već moramo da se nacionalno i državno određujemo i razgraničavamo, onda moramo biti svesni svoje istorijske odgovornosti pred narodom kome pripadamo, onda moramo znati da je za srpski narod u ovom času od najveće važnosti pitanje njegovog identiteta i integriteta, dakle, pitanje njegovog političkog, njegovog državno-pravnog objedinjavanja“.

Profesor Đurić dalje konstatuje da „... ni sadašnji položaj srpskog naroda u Jugoslaviji nije nikako dobar... i to ne samo zbog toga što je srpski narod danas tako nemilosrdno i nepravedno optužen za centralizam i unitarizam prethodnog perioda. Kao da je je centralizam u bilo kom pogledu pogodio srpskom narodu, kao da taj centralizam nije bio zaveden, između ostalog, i zato da bi se sprečilo postavljanje pitanja nacionalnih odgovornosti za genocid koji je za vreme drugog svetskog rata izvršen nad srpskim narodom“. Ističući da se srpski narod nalazi u neravnopravnom položaju prema drugim narodima, profesor Đurić zaključuje „da granice svih sadašnjih republika u Jugoslaviji imaju uslovno značenje“ pa stoga „neprikladnost, proizvoljnost i neodrživost tih granica postaje očigledna onda kad se one shvate kao granice nacionalnih država“<sup>102</sup>.

I profesor Andrija Gams, koji će ubrzo napustiti Pravni fakultet, ocenjuje ustavne amandmane kao razbijanje Jugoslavije, uz napomenu da „odbacivanje ideje jugoslovenstva predstavlja jednu činjenicu koja eventualno može da se pretvori u vrlo tragičnu istorijsku situaciju“. Pozivajući se na evropske integrativne procese, on ističe da je „kroz formulu jugoslovenstva trebalo da po etničkom poreklu i sastavu slični narodi i narodnosne grupe ostvare normalnu istorijsku tendenciju ka privrednoj i kulturnoj integraciji i međusobnoj asimilaciji u jednu višu celinu.... međutim, izvesno je da se u Hrvatskoj stvorila jedna jaka politička grupacija koja je počela da sprovodi jednu određenu strategiju i taktiku za ostvarivanje jedne zamisli koja je zvanično bila označena kao ostvarenje ravnopravnosti, kao stvaranje pune ravnopravnosti jugoslovenskih naroda i tendencija da se hrvatski narod oslobodi izvesnih 'hegemonističkih' i 'centralističkih' pritisaka“<sup>103</sup>.

102 Dr Mihailo Đurić: „Smišljene smutnje“, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, reprint zabranjenog broja 3 za 1971. godinu, str. 230.

103 Dr Andrija Gams: „Konceptije amandmana: istorijski-promašaj, naučno-zbrka“,



Pokušaj preuređenja jugoslovenske federacije i drugi učesnici su videli kao kraj te države, a izjednačavanje srpskih sa jugoslovenskim interesima još jednom je potvrdilo prikrivenu i neosvešćenu tendenciju srpskog hegemonizma. Često izlazeći van okvira profesije, profesori Pravnog fakulteta demonstrirali su veliko jedinstvo u javnoj osudi kako ustavnih rešenja, tako i partijskih rukovodstava i vrha države. Iako se niko od njih u to vreme nije zalagao za izlazak Srbije iz Jugoslavije, upravo je nepristajanje i osuda svakog drugačijeg viđenja zajedničke države, koje bi srpskom narodu umanjilo ili onemogućilo dominantni uticaj, odredilo buduću nacionalni angažman većine. Istine radi, treba reći da je među profesorima bilo i onih sa drugačijim stavovima, koji su i tokom same diskusije upozoravali na neprihvatljivost i ozbiljnost nacionalističkih kvalifikacija, zloupotrebu istorije i manipulaciju statističkim podacima (Vojin Dimitrijević, Dragoslav Janković, Aleksandar Vacić, Vera Petrić...).

Nasuprot tvrdnjama nekih, i danas aktivnih učesnika, poput profesora Koste Čavoškog, da je raspad Jugoslavije '90-tih opravdao njihove strahove i praktično potvrdio sumnje na koje su još tada upozoravali, istina je sasvim obrnuta: svojim profesionalnim i intelektualnim svrstavanjem u nacionalističku struju srpske elite, oni su upravo doprineli takvom razvoju događaja. Sam Kosta Čavoški je svoje izlaganje na pomenutom skupu završio upozoravajućim tonom: „... istorija ne poznaje samo redovni, odnosno ustavni postupak za promenu postojećeg ustava, već i neustavni put... narod nema samo dužnost da se pokorava legitimnoj vlasti, već da izvorno raspoláže pravom na otpor i pobunu... stoga bi trebalo još jednom da se zapitamo: da li će zadatak nas pravnika biti da tumačimo i branimo ustav ili da dovodimo narod do svesti o pravu na pobunu?<sup>104</sup>“

.....

Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, reprint zabranjenog broja 3 za 1971. godinu, str. 234.

104 Kosta Čavoški: „Ustavnost i pravo veta“, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, reprint zabranjenog broja 3 za 1971. godinu, str. 220.

## Odnos prema Slobodanu Miloševiću

Umesto da na rastuće probleme, pa i međunacionalne odnose, ponudi rešenja u vidu opšte demokratizacije države i institucija, intelektualna elita u Srbiji se opredelila za rešavanje nacionalnog, kao temeljnog pitanja srpskog naroda i države. Iako su u početku nastupali sa levičarskih i jugoslovenskih pozicija, nakon Titove smrti nacionalizam kod intelektualaca postaje sve ogoljeniji, a njegove pristalice sve brojnije. Tokom 1984. Beograd je ponovo u žiži interesovanja jugoslovenske javnosti; „sudenje šestorici“ se pretvorilo u fijasko režima i izazvalo burne reakcije ne samo u Srbiji, već i u Hrvatskoj i Sloveniji, a podršku srpskim intelektualcima su pružile i brojne međunarodne organizacije i pojedinci; Dobrica Ćosić osniva Odbor za odbranu slobode misli i izražavanja, čiji je član i Kosta Čavoški, pored brojnih predstavnika kritičke inteligencije među kojima je bilo čak 14 članova SANU; iste godine Ćosić poziva ovu prestižnu akademsku institucija „da se trgne iz svoje konformističke inercije“; na mesto predsednika Gradskog komiteta dolazi Slobodan Milošević.

Nakon objavljivanja Memoranduma 1986. , čijim se idejnim tvorcem smatra Dobrica Ćosić, čuvene Osme sednice, proslave na Gazimestanu i antibirokratske revolucije, postalo je jasno da je srpski nacionalizam prevagnuo nad svim drugim idejama među inače raznolikom inteligencijom. Iako su intelektualci u najvećoj meri, bar u početku, podržali Miloševića, on je ovo savezništvo iskoristio da se učvrsti na vlasti. Među prvima koji su ga napustili bio je Kosta Čavoški, koji je već 1991. godine izdao knjigu pod nazivom „Slobodan protiv slobode“. Objasnjavajući svoj odnos prema Miloševiću, Čavoški kaže: „I u toj knjizi sam pokazao da je Slobodan Milošević, koji je tada bio na vrhuncu svoje moći, bacio pod noge liberalne vrednosti, pre svega slobodu, i da je sa njom u ozbiljnom sukobu. i od tog mišljenja nikada nisam odustao, a poslednji događaji potvrdili su ono što sam još tada (to je pisano '90. godine) o Slobodanu Miloševiću izrekao. Takođe, tu svoju knjigu završio sam rečima koje su, možda, nagoveštavale ono što će se kasnije dogoditi. Rekao sam da je Slobodan Milošević koban čovek, koji donosi nesreću narodu i državi. i zaista se tako i pokazalo“<sup>105</sup>.

105 Intervju Koste Čavoškog listu „Svedok“, broj 258, 3. jul 2001.

Međutim, Milošević je nastavio da iznova pronalazi i okuplja oko sebe intelektualce svih vrsta: nekadašnje disidente i poslušnike režima, liberalne i predstavnike „crnog talasa“, nacionalne romantičare i osvešćene demagoge, demokrate i ortodoksnе konzervativce... u zavisnosti od potreba i aktuelnog trenutka. Postavljajući svoje ljude na ključna mesta, polako je preuzeo kontrolu nad svim institucijama sistema-u sudstvu, nauci, policiji, vojsci, privredi, medijima, kulturi, sportu...

Disciplinovanje univerziteta, kritički nastrojenih profesora i buntovnih studenata, bilo je za Miloševića od izuzetne važnosti. Taj posao je obavila predsednikova supruga Mirjana Marković, profesor sociologije na Geografskom fakultetu i predsednica Direkcije JUL-a, partije koja je na visokoškolskim ustanovama delovala kroz Komitet univerzitetske levice, uprkos zakonskoj zabrani političkog organizovanja na univerzitetu. Smenjivanjem i potkupljivanjem čelnih ljudi i profesora, fakulteti su postepeno prestali da pružaju otpor, a veliki broj stručnog kadra napustio je univerzitet. Paralelno sa disciplinovanjem, ne samo beogradskog univerziteta, Milošević i njegov režim posebnu pažnju posvećuju kontroli svih segmenata delovanja u okviru studentskog standarda. Podilaženjem studentskoj populaciji kroz izuzetno povoljne uslove korišćenja studentskih domova, ali i partijsko-polijskom kontrolom delovanja organizacija iz oblasti kulture i informisanja (SKC, Dom kulture „Studentski grad“, Radio Index...), režim Slobodana Miloševića je u potpunosti zatvorio krug kontrole nad oduvek nezgodnim delom društva, univerzitetom.

Čvrstim kadrovskim rešenjima u okviru svih univerzitetskih institucija, napredovanjem u službi, potkupljivanjem ili represijom univerzitet se pretvorio u partijsku bazu i uporište režima bračnog para Milošević-Marković. Pored univerziteta, posebnu pažnju Milošević je posvetio kontroli medija

Kao diplomirani pravnik imao je poseban odnos prema ovom fakultetu, a na njemu je jedan od najvernijih i najomiljenijih Miloševićevih saradnika bio i ostao profesor Pravnog fakulteta dr Ratko Marković. Pored izrade ustava Srbije 1990. i tzv. "Žabljačkog ustava" 1992. kao i niza važnih zakona, u periodu 1987–1989. bio je prodekan Pravnog fakulteta u Beogradu, član Komisije za ustavna pitanja Skupštine SR Srbije

(1985–1991), sudija Ustavnog suda Jugoslavije (1991–1992), savezni poslanik u Veću građana Savezne skupštine (1992–1996), a od 1994–2000 bio je potpredsednik Vlade Republike Srbije. Akademska javnost mu nikada nije oprostila rad na donošenju i sprovođenju Zakona o univerzitetu iz 1998. godine, koji je ukinuo njegovu autonomiju. Za nepune dve godine, oko 200 nastavnika i saradnika izgubilo je posao zbog političke nepodobnosti i neposlušnosti. Njihova mesta zauzeli su partijski podobni, ali često nekvalifikovani kadrovi koji su kvalitet studiranja spustili na najniže grane, a univerzitet umrtvili i oduzeli mu svaku kreativnu i prosvetiteljsku ulogu. Pored enormnog trošenja budžetskih sredstava od strane novopostavljenih dekana, ovaj period će ostati upamćen i po angažovanju privatnih obezbeđenja koja su zavela teror i batinala studente. Ipak, i na samom univerzitetu je izostao značajniji otpor jednom od najrestriktivnijih zakona. Ondašnji rektor BU Jagoš Purić iznosio je podatak da je svega oko tri odsto zaposlenih odbilo da potpiše ugovore o radu.

Nekadašnji studentski lider i istaknuti komunista u vreme kada se dešavao pomenuti „slučaj Pravni fakultet“ sredinom '70-tih godina, Oliver Antić, u međuvremenu je postao profesor ali i član Socijalističke partije Srbije, što je bilo dovoljno za imenovanje na mesto dekana Pravnog fakulteta. Zanimljivo je da su mu kao dekanu otpor, između ostalih, pružili i profesori Kosta Čavoški, Mirjana Stefanovski i Danilo Basta, danas svi zajedno potpisnici antihaških peticija. Dekan Antić je, u to vreme, javno govorio da će uvesti red na fakultet i obračunati sa simpatizerima Građanskog saveza (Gašom Knežević, Dragorom Hiberom, Vesnom Rakić-Vodinić, Jovicom Trkuljom i dr.). Otpuštanje 15 profesora obrazložio je sledećim rečima: „Jedan broj je otišao sasvim normalno u penziju, drugi deo je već i tako planirao da ode, pa je sve uradio da ode, ali ne elegantno i kako to odgovara univerzitetu, nego uz buku, pošto je njihov posao i bio da vode politiku, a ne nastavu. Oni su se jako lepo snašli. Nagrađeni su od svojih mentora, dobili su i veće plate i zaposlili su se, neki i u inostranstvu, gde su i bili njihovi pravi izvori prihoda, tako da tu nema nikakvih problema”<sup>106</sup>.

106 Glas javnosti, 25. oktobar 1999.

Ratko Marković je sporni zakon komentarisao kao potpredsednik vlade: „Niko sa univerziteta nije konsultovan o Predlogu zakona o univerzitetu, jer po našem Ustavu podnosilac zakona je vlada, narodni poslanik ili grupa građana. Na šta bi to ličilo da sada vlada prilikom donošenja zakona konsultuje svakog na koga se primenjuje pojedina zakonska norma. Univerzitet je prema novom predlogu zakona koncipiran kao državna institucija čija je osnovna delatnost obrazovna i naučna i jedino u tim oblastima postoji apsolutna sloboda i autonomija. Autonomija o kojoj pojedini govore je tugovanka za samoupravljanjem”<sup>107</sup>.

Pored pomenutih dešavanja, Pravni fakultet i dekan Antić ostaće upamćeni i po postavljenju Vojislava Šešelja za redovnog profesora. Iako je ceo postupak obilovao nepravilnostima i nepoštovanjem zakona i procedure, ostaće zapisano da je samo profesor Radoslav Stojanović javno reagovao. Opšti zaključak komisije pri oceni Šešeljevih radova bio je da su „njegovi radovi neujednačenog stepena produbljenosti ali im se nikada ne može osporavati autorovo znanje iz oblasti političke teorije, filozofije, prava, istorije, obaveštenost, britak i pismen jezik i polemički stil, opšta kultura i gotovo strasna posvećenost temama o kojima piše... Dr Vojislav Šešelj suvereno vlada na javnoj sceni, što je dokazano nebrojenim javnim istupanjima na javnim tribinama, televiziji i radiju, javnim predavanjima, političkim agitacijama i sl. (...) Kristalna jasnoća njegove usmeno izgovorene reči, logičnost u zaključivanju, bogata leksika i gotovo perfektna intonacija njegovog govora su garancija da će dr Vojislav Šešelj biti za studente atraktivan i uvek rado slušan predavač (...) Sadržina i broj njegovih publicističkih, stručnih i naučnih radova, bravurozni govornički dar i sugestivnost njegovog obraćanja drugima više su nego dovoljni razlozi da se dr Vojislav Šešelj predloži za izbor u jedino, a ujedno i najviše fakultetsko nastavničko i naučno zvanje koje je dosad imao – zvanje redovnog profesora”<sup>108</sup>. Ovakvo obrazloženje komisije o stručnosti i referencama kandidata, nezabeleženo je u istoriji univerziteta. Komisiju su, inače, činili profesor Ratko Marković kao prvi referent, i profesori Miloš Aleksić i Radivoje Marinković.

107 Dnevni Telegraf, 19. maj 1998.

108 Vreme br. 484, 15. april 2000.

## Antihaški bastion

Tek što je novoformirana prva demokratska vlada u aprilu 2001. izdejstvovala donošenje Uredbe Savezne vlade o postupku saradnje s međunarodnim krivičnim tribunalom, javnost Srbije je ostala zatečena veću koju su preneli svi mediji, da je velika grupa najistaknutijih pravnih stručnjaka i profesora Pravnog fakulteta u Beogradu podnela inicijativu Saveznom ustavnom sudu za ocenu ustavnosti i zakonitosti pomenutog pravnog akta<sup>109</sup>. Izuzev nekoliko profesora koji su sve vreme Miloševićeve vladavine na razne načine bili prisutni u javnosti (Ratko Marković, Smilja Avramov, Kosta Čavoški, Oliver Antić), širem auditoriju većina potpisnika ove inicijative bila je potpuno nepoznata. Retko ko se sećao Budimira Košutića, jednog od Miloševićevih potpredsednika vlade i ambasadora, Mirjane Stefanovski, Danila Baste...

Tokom '90-tih neki profesori su na Pravni fakultet stigli kao partijski kadar, neki su to zvanje stekli bez potrebnih naučnih referenci, neki su došli sa drugih fakulteta i univerziteta, a prisutni su i mladi asistenti... Pozivajući se na ljudska prava i slobode, potpisnici su zatražili da se

109 Potpisnici inicijative su: prof. dr Ljubiša Lazarević, prof. dr Kosta Čavoški, prof. dr Dragutin Šoškić, prof. dr Miodrag Orlić, prof. dr Budimir Košutić, prof. dr Slobodan Marković, dr Slobodan Panov, docent, Balša Kaščelan, asistent-pripravnik, prof. dr Ratko Marković, dr Mirjana Stefanovski, vanredni profesor, prof. dr Zagorka Jekić, dr Đorđe Lazin, vanredni profesor, dr Branko M. Rakić, docent, prof. dr Stevan Đorđević, prof. dr Jugoslav Stanković, dr Saša Bovan, docent, dr Milena Polojac, docent, dr Miroslav Milošević, docent, mr Goran Ilić, asistent, dr Žika Bujuklić, docent, Dejan Đurđević, asistent, Bojan Milisavljević, asistent, dr Vladimir Stojilković, docent, prof. dr Oliver Antić, prof. dr Obrad Stanojević, dr Gordana Pavićević-Vukašinić, docent, prof. dr Zlatija Đukić-Veljović, Vladan Petrov, asistent-pripravnik, Aleksandar Gajić, asistent-pripravnik, prof. dr Vera Čučković, mr Miodrag Jovanović, asistent, dr Olivera Vučić, docent, prof. dr Mirko Vasiljević, prof. dr Borivoje Šunderić, prof. dr Ranko Keča, akademik Vlajko Brajić, redovni profesor, mr Marko Đurđević, asistent, prof. dr Đorđe Ignjatović, mr Zoran Mirković, asistent, dr Vladan Jončić, docent, dr Nebojša Jovanović, vanredni profesor, dr Milan Škulić, docent, mr Nataša Delić, asistent, Nenad Tešić, asistent-pripravnik, prof. dr Vladimir Milić, dr Aleksandar Jakšić, docent, prof. dr Miodrag Simić, prof. dr Zoran Stojanović; "Glas", 26. jun 2001.

uredba u celini proglašena neustavnom i protivzakonitom, posebno apostrofirajući zabranu izručenja jugoslovenskih državljana. Pomenuta inicijativa prva je u nizu oglašavanja koja će uslediti u kontinuitetu i grupi doneti epitet „antihaškog lobija“. Iako se sva imena ne pojavljuju uvek i istim povodom, nema dileme da su članovi grupe ideološki istomišljenici. To konstatuje i Stevan Lilić, takođe profesor Pravnog fakulteta: „U javnom diskursu, eksponenti tzv. antihaškog lobija posebno naglašavaju pravne elemente. Međutim, tzv. pravni argumenti antihaškog lobija uopšte nisu pravno utemeljeni (već su po svojoj prirodi politički i ideološki). Ova prosta činjenica istovremeno potvrđuje da je u osnovi antihaškog lobija jedan antipravni lobi“<sup>110</sup>. Jedan od najistaknutijih predstavnika antihaškog lobija i nekadašnji dekan Oliver Antić suštinu ovog, naizgled, nespojivog javnog angažmana sa profesijom potpisnika, objašnjava: “Problem je to što oni koji se zaista bave pozitivnim pravom znaju da je najveći broj pravnih problema prouzrokovao taj nelegalni i nelegitimni sud. A pošto je ovo mesto gde se izučava pravo, normalno je da ovde ima najviše ljudi koji se protive tom i takvom rušenju međunarodnog prava i tom i takvom jednom kvazisudu, kakav je zaista Haški tribunal”<sup>111</sup>.

Najglasniji kritičar Haškog tribunala, profesor Kosta Čavoški, još je 1998. u svojoj knjizi “Hag protiv pravde”, između ostalog, posvetio posebno poglavlje temi “Sporni pravni osnov za obrazovanje Međunarodnog suda u Hagu” (str. 22–28). Između ostalog, on ističe i sledeće: “A onda je Savet bezbednosti svojom Rezolucijom br. 827 od 23. maja 1993. godine uzeo sebi pravo da obrazuje *ad hoc* sud čija je nadležnost i vremenski i prostorno ograničena – počev od 1. januara 1991, a za teritoriju bivše SFRJ. Kako nikad do sada Savet bezbednosti nije obrazovao ni jedan sud, valjalo je naći kakav-takav pravni osnov da ne bi baš ispalo da sila čini pravo”; “Amerikanci žele da imaju potpuno slobodne ruke, tako što će oni, kad to njima odgovara, nešto kvalifikovati kao agresiju pa primeniti sankcije, a onda svoje angažovanje poput bombardovanja južnog dela Iraka, predstaviti kao vojnu intervenciju. Dakle, kao što vidite, za agresiju se uopšte ne

110 Stevan Lilić: “Kvalifikacije umesto argumenata”, Danas, 18. februar 2005.

111 B92, 11. februar 2005.

odgovara”<sup>112</sup>. Ovakvim i sličnim „argumentima“ profesor Čavoški i njegove kolege istovremeno ukazuju na poimanje međunarodne zajednice i njenih institucija kao eksponente sile nad malim i pravdoljubivim narodima koji su se našli na putu njihovih interesa. Ta retorika je više nego karakteristična za čitavu srpsku nacionalističku demagogiju, od Dobrice Ćosića, preko Miloševića do Vojislava Šešelja.

S obzirom da pripadnici antihaškog lobija nikako nisu mogli osporiti sam Haški tribunal kao nelegitiman i nelegalan, u javnosti najčešće pokušavaju da svoju kritiku valorizuju sa aspekta profesije, iznošenjem niza primedbi formalno-pravne prirode u vezi sa organizacijom i statutom suda, njegovima pravilima, pritvorom optuženih itd. Iako su se u Srbiji kao grupa javno oglasili već 2001. godine, neki od profesora bili su vrlo aktivni u osporavanju međunarodnog suda i krajem '90-tih, s tim što su njihove aktivnosti bile usmerene na Republiku Srpsku protiv čijih državljana se podiže i najveći broj optužnica i gde je i najviše uhapšenih od strane međunarodnih snaga SFOR-a. Zajedno sa mnogim intelektualcima iz Srbije i R. Srpske, profesori Kosta Čavoški (inače, u jednom periodu poslanik a potom i senator RS), Mirjana Stefanovski, Danilo Basta, Smilja Avramov, potpisuju 1997. godine peticiju kojom se traži obustavljanje postupka prema Radovanu Karadžiću. Ratno rukovodstvo bosanskih Srba, pre svih Radovan Karadžić i Ratko Mladić, i danas se među velikosrpskim nacionalistima tretiraju kao nacionalni heroji najvišeg ranga. Još u decembru 2001. profesor Kosta Čavoški osniva „Međunarodni odbor za istinu o Radovanu Karadžiću“ čiji je i predsednik, dok je počasni predsednik profesorka Smilja Avramov<sup>113</sup>. Čavoški sa ponosom ističe svoje blisko prijateljstvo sa Radovanom Karadžićem i njegovom porodicom, a ima zapaženu ulogu i u objavljivanju dve knjige ovog haškog begunca („Sitovacija“ iz 2002. i „Čudesna hronika noći“ iz 2004.). Zbog sumnje da je deo mreže

112 NIN br. 2472, 14. maj 1998.

113 Članovi ovog odbora su još: Dragoš Kalajić, Momo Kapor, Dimitri Analis, Radoslav Bratić, Brana Crnčević, Rajko Petrov Nogo, Slobodan Rakitić, Miloš Šobajić, Ljuba Popović, Vasilije Krestić i Nikola Kusovac; Bilten, [www.pcnen.org.yu](http://www.pcnen.org.yu) (Prve crnogorske nezavisne elektronske novine), 6. decembar 2001.



podrške haškim optuženicima, u više navrata je bio na informativnim razgovorima, poslednji put u septembru 2007. na Palama<sup>114</sup>.

U mnogim intervjuima i javnim nastupima bespogovorno zastupa tezu da ne postoji pravni osnov za optužnicu protiv Radovana Karadžića: „Da uopšte ne može biti pozvan na odgovornost, govori činjenica da je on, najpre u svojstvu predsednika Predsedništva, a zatim u svojstvu inokosnog šefa države... izdavao čitav niz naredbi, odluka, uputstava i drugih akata kojima je upozoravao sve pripadnike vojnih i policijskih snaga Republike Srpske da se strogo pridržavaju ženevskih konvencija i drugih međunarodnih akata, koji zabranjuju vršenje bilo kakvih ratnih zločina i drugih zločina protiv čovečnosti i međunarodnog prava. Čak je u svojstvu inokosnog šefa države, iako za to po Ustavu nije bio ovlašćen, naređivao sprovođenje istrage u pojedinim slučajevima ili je zahtevao preduzimanje mera predohrane i pojačanog obezbeđenja da do ratnih zločina i drugih nedela ne bi došlo...Inače, civilni šef države nikada ne vrši neposredno komandovanje u smislu da komanduje jedinicama na terenu. On daje samo opšte naloge koji se tiču širih vojnih operacija, a samo izvođenje ratnih dejstava zavisi od područnih komandanata. i samo vojnici na terenu vrše ratne zločine“<sup>115</sup>.

Naklonost koju srpski intelektualci, uz mnogo emocija i energije, pune dve decenije posvećuju bosanskim Srbima, sasvim je specifična. Ona možda najrečitije ukazuje na životnost velikosrpskog nacionalnog programa i projekta od koga se, i pored istorijskog poraza, ne odustaje. Republika Srpska se vidi kao temeljna vrednost koja se mora braniti svim sredstvima, do ostvarenja konačnog cilja-stvaranja srpske države koja će obuhvatiti sve teritorije na kojima srpski narod živi. To je, naravno, samo potvrda srpskog hegemonizma sa kojim je ušao i u stvaranje Jugoslavije, i zbog koga je tako grčevito branio njen opstanak i unitarizam. Pojavljujući se kao veštak na okolnosti *casus belli* u BiH u slučaju generala Stanislava Galića, optuženog za zločine protiv čovečnosti, terorisanje civila, povrede zakona i običaja rata, profesor Čavoški obrazlaže: „Ja, takođe, dodajem da je i sam pokušaj secesije *casus belli*. Dakle, ako posmatrate istoriju saveznih drža-

114 Beta, Tanjug, B 92, 14. septembar 2007.

115 NIN, br. 2472, 14. maj 1998.

va, pokušaj jedne ili više federalnih jedinica da se otcepe, po pravilu vodi u izbijanje rata”<sup>116</sup>.

Sve dok je Slobodan Milošević težio tom cilju, imao je široku podršku nacionalista; danas je ona usmerena ka Srpskoj radikalnoj stranci koja se tog cilja nikad nije odrekla. Sam Milošević donekle je povratio njihove simpatije svojom čvrstom politikom prema Kosovu, mada mu nikada nije oproštena izdaja srpskih interesa i teritorija u Hrvatskoj. U svom autorском tekstu „Sudska farsa u Hagu”<sup>117</sup>, Čavoški kaže: „Da je Milošević bio spreman da bez borbe preda Kosovo i Metohiju, on bi, uz američku podršku, i dan-danas bio na vlasti. No, kako je prestao da bude ‘kooperativan’, njega je trebalo surovo kazniti da bi se i drugi slični njemu – i kod nas i u drugim zemljama – upozorili kako ce proći ako u dovoljnoj meri ne budu spremni da postupaju po ‘savetima’ svojih stranih pokrovitelja. A pre toga valjalo je naći kakav-takav izgovor za agresiju NATO na našu zemlju i on je tokom same agresije nađen u navodnim zločinima za koje je odmah optužen Milošević...Time je iznova potvrđeno da – kad su posredi zločini vojnika i zvaničnika vodećih zemalja Zapada – Haški sud nije ništa drugo doli sredstvo kojim se zapadne volje služe da bi izbegle odgovornost”.

Miloševićevim izručenjem Hagu, dolazi do ponovne mobilizacije i homogenisanja svih nacionalističkih snaga, pa i ustanova koje su predstavljale stubove njegovog režima, poput Pravnog fakulteta i SANU. Otuda podnošenje inicijativa i peticija protiv Haškog tribunala nikako nije ni slučajna, ni trenutna gest, a najmanje reakcija bazirana na nezavisnom profesionalnom stavu. Grupa profesora Pravnog fakulteta podnosila je i zahtev da se pred Tribunalom pojave u svojstvu prijatelja suda. Zahtev su podneli Kosta Čavoški, profesor teorije države i prava, Zagorka Jekić, profesor krivično-procesnog prava, Ratko Marković, profesor ustavnog prava, Zoran Stojanović, profesor krivičnog prava, Dorđe Lazin, profesor krivično-procesnog prava, Mirjana Stefanovski, profesor istorije države i prava, Aleksandra Jakšić, docent međunarodnog prava, Milan Škulić, docent krivično-procesnog prava, Saša Bovan, docent sociologije, Branko Rakić, docent međunarodnog prava, Aleksandra Gajić i Bojan Milisavljenić, asistenti

116 NIN, br. 2722, 27. februar 2003.

117 [www.medijaklub.cg.yu](http://www.medijaklub.cg.yu)

na međunarodnom pravu<sup>118</sup>. Takođe, u više navrata su profesori Ratko Marković, Kosta Čavoški i Smilja Avramov bili svedoci odbrane u slučaju Miloševića, Milana Milutinovića, generala Stanislava Galića... Branko Rakić je bio i pravni savetnik Miloševića, kao i sekretar udruženja "Sloboda", jugoslovenskog komiteta za odbranu Slobodana Miloševića.

Svog kolegu, predsednika Srpske radikalne stranke Vojislava Šešelja, antihaški lobi brani sa još više elana. Pored velikog broja književnika, istoričara, lekara, filozofa... na naučnim skupovima koje je u tri navrata tokom 2005. godine organizovala SRS<sup>119</sup> bilo je zapaženo prisustvo i mnogih profesora Pravnog fakulteta. Među imponantnim brojem učesnika koji su pripremali govore i naučne referate našli su se i Kosta Čavoški, Oliver Antić, Stevan Đorđević, Dejan Đurđević... Majstor medijskih nastupa i manipulacije, Šešelj je povodom svog štrajka glađu 2006. godine organizovao pravi spektakl; Haški tribunal, ali i predsednici Tadić i Koštunica, bili su zatrpani protestima javnih ličnosti i nepoznatih simpatizera, raznih organizacija i udruženja, među kojima su i profesori i studentski parlament Pravnog fakulteta. U svom obraćanju javnosti ovim povodom, Kosta Čavoški na kraju teksta pod nazivom „Haško ubijanje Šešelja“ ističe: „Prof. dr Vojislav Šešelj je sigurno dobro promislio i zaključio da se tom Haškom Minotauru, koji je uništio već jedanaest srpskih života i koji je i dalje žedan srpske krvi, jedino može suprotstaviti tako što će u toj neravnoj borbi založiti i vlastiti život. Ta njegova žrtva zaslužuje svako poštovanje i pred njom treba da pognu glave naši sadašnji glavari koji trabunaju o 'saradnji' sa Haškim tribunalom kao uslovu za ulazak u Evropu, koja baš u ovom času namerala da nam otme Kosovo“<sup>120</sup>.

118 Blic, 8. septembar 2001.

119 Sva tri skupa su održana u beogradskom centru Sava. Prvi je održan 23. januara 2005. godine, a tema je bila „Pravni i politički aspekti optužnice Haškog tribunala protiv prof. dr Vojislava Šešelja“; drugi skup je održan 29. maja 2005. godine, sa temom „Udruženi zločinački poduhvat kao pravna i politička konstrukcija, posebno u optužnici Haškog tribunala protiv prof. dr Vojislava Šešelja“; treći skup je održan 19. novembra 2005. godine, sa temom „Falsifikovanje opštih istorijskih okolnosti kao način delovanja Haškog tribunala sa posebnim osvrtom na optužnicu protiv prof. dr Vojislava Šešelja“. [www.srs.org.yu](http://www.srs.org.yu)

120 [www.srpskapolitika.com](http://www.srpskapolitika.com)

Mada je rad Haškog tribunala od početka pomno praćen od strane nacionalističke elite, van svake sumnje je da suđenje Vojislavu Šešelju izaziva posebnu pažnju. Veoma je važno primetiti da su se u različite kampanje promocije ličnosti i dela ovog optuženika aktivno uključili i studentski parlament, kao i udruženje studenata „Nomokanon“, oba sa Pravnog fakulteta. Zabrinjavajući trend rasta nacionalističkih i radikalskih ideja među mladima, prvenstveno se može pripisati višegodišnjoj pogubnoj kadrovskoj politici u obrazovnim ustanovama, kao i celokupnom stanju u obrazovnom sistemu i ozbiljnim nedostacima prosvetne politike. Na takav zaključak nedvosmisleno upućuje čak i letimičan pogled na ciljeve i stavove koji dominiraju u saopštenjima i na tribinama koje organizuje „Nomokanon“. Internet prezentacija<sup>121</sup> ovog udruženja studenata prepuna je jezika mržnje, ekstremnih nacionalističkih stavova i, najblaže rečeno, problematičnih pogleda na društvo i svet. Tribine i gosti koji na njima učestvuju, kao i komentari urednika, jasno ocrtavaju ideološka i politička ubeđenja ovih mladih ljudi.

U prikazu tribine pod nazivom „Haška ‘pravda’“, stoji: „Krcata petica (amfiteatar), salve aplauza i veliki patriotski naboj mladih ljudi na tribini koja je održana 29. decembra na Pravnom fakultetu jasan su pokazatelj da Srbija ipak ima perspektivu i da i bez para sa Zapada možete da okupite veliki broj ljudi... Možda bi trebalo i po stotinu puta da se održe tribine na Pravnom fakultetu kako bi se nesrećnicima iz raznoraznih Soroševih medija i nevladinih organizacija, a posebno onima iz Demokratske stranke dokazalo koliko taj fakultet ima budućih pravnika koji nisu spremni da svoje znanje i pravdu, za koju su učeni da se bore, prodaju zarad toga što nam neko uporno nameće da moramo da saradujemo sa Haškim tribunalom. Oni koji su došli na tribinu, došli su da izraze svoj revolt prema tom kvazisudu, nesudu“. Atmosfera na tribini „Agresija NATO na SRJ“ opisana je sledećim rečima: „Pravni fakultet... sedam godina posle. Natpis ‘Otađzbina iznad svega’, grb Prištinskog korpusa, suze, bol, tuga, ponos!... Tribina nije počela izlaganjem gostiju već molitvom, molitvom za sve Srbe koji su stradali u NATO agresiji“. Pored pomenutih, „Nomokanon“ je organizovao i tribine: „Srpsko pitanje na Kosovu i Metohiji“, „Ne damo Kosovo

121 [www.nomokanon.org.yu](http://www.nomokanon.org.yu)

i Metohiju“, „Pravo u službi sile“, „Verske sekte u Srbiji“, „Nevladine organizacije-uloga i način delovanja“, „Istina o sarajevskom ratištu“ („Na samom početku tribine, preko video bima, posetiocima tribine je pušten kratak film o Markalama. Na filmu je demistifikovana propaganda i manipulacija, i objašnjena je režija izmišljenog zločina“).

„Nomokanon“ je pažnju javnosti privukao 2005. godine, kada je 17. maja na Pravnom fakultetu održao tribinu pod nazivom „Istina o Srebrenici“. Ova tribina bila je mesec dana ranije (19. aprila) odložena pod pritiskom javnosti, jer je na plakatima lepljenim u centru grada i na Filozofskom fakultetu pisalo „Povodom deset godina od oslobođenja Srebrenice“. Međutim, govoreći o razlozima neodržavanja tribine, dekan Pravnog fakulteta u Beogradu prof. dr Mirko Vasiljević je objasnio da se u isto vreme održavao međunarodni okrugli sto „... pa je procenjeno da te dve teme baš ne koincidiraju“<sup>122</sup>. Poput dekana, i većina profesora nije videla ništa sporno u organizovanju ovakve tribine, smatrajući je vidom demokratskog prava studenata da slobodno izražavaju svoje mišljenje i stavove. Tribina je protekla u veoma napetoj atmosferi i uz stalno vređanje okupljenih građana koji su se protivili ovakvom skupu na desetogodišnjicu genocida u Srebrenici, a prisustvovali su joj profesori Kosta Čavoški, Mirjana Stefanovski, Smilja Avramov, Vladan Jončić i Saša Bovan. Skandiralo se Ratku Mladiću i Radovanu Karadžiću, a zviždalo i pretilo nevladinim organizacijama, medijima i strankama koje se percipiraju kao izdajničke.

Udruženje „Nomokanon“ je u svom saopštenju okarakterisalo tribinu kao „naučni skup zasnovan na činjenicama“, koja nije organizovana radi proslavljanja i veličanja zločina. „Posebno nas raduje činjenica da nije uspeo dugo pripreman plan izvesnih političkih grupa i pojedinih nevladinih organizacija da insceniraju incident i prekinu tribinu“<sup>123</sup>. Iscrpni prikazi ovog događaja, potkrepljeni „činjenicama o tome šta se stvarno desilo u Srebrenici“, objavljeni su u svim „patriotskim“ medijima i na internet prezentacijama domaćih pravoslavno-rodoljubivih udruženja (Obraz, Dveri, Svetozar Miletić i dr.) kao i srpske dijaspore: „... Tokom skupa, na tribi-

122 Danas, 17. maj 2005.

123 Politika, 19. maj 2005.

ni su govorile nekoliko osoba sa namerom da ukažu na veliku podvalu o tome šta se stvarno dogodilo u Srebrenici, kao i na to da se narodu-naročito preko pogubnih medija-neprestano serviraju laži i prevare sa ciljem da se iskrivi prava slika i falsifikuje istorija te da naša buduća pokoljenja za to ispaštaju i vekovima plaćaju odštetu, za nešto što ni oni ni njihovi preci nisu počinili.

Svi govornici su takođe naglasili da je u Srebrenici 1995. godine stradalo oko 2000 muslimana, i to uglavnom ili isključivo vojnika islamske vojske koje je Alija Izetbegović žrtvovao kako bi lakše dobio pomoć u obliku strane vojne intervencije... No najšokantnije od svega je činjenica da je uskoro posle tribune započeta prava hajka protiv patriota i ofanziva protiv istine i to na po nas i naš narod pogubnim medijima (što lokalnim, što inostranim), kao i među određenim političarima, u destruktivnim institucijama i naravno u Hagu. Njihov cilj je izgleda da ubede mase kako su Srbi zločinački narod koji je ubio nedužne pripadnike muslimanske vere; a da to čine neprestanim prikazivanjem jednog video spota i ponavljanjima jednog te istog po principu da svaka laž koja je izgovorena hiljadu puta postaje istina. No film u kome pripadnici neke paravojne grupe "Škorpion" navodno ubijaju šest (vojno sposobnih) muslimana ne može biti i nije nikakav dokaz da su Srbi doista ubili 7000 nedužnih muslimana kako to oni sada već tvrde... Po završetku skupa, studentsko obezbeđenje je sprečilo ogorčen narod da fizički nasrne na izbezumljenu Natašu Kandić, jer je ona oličenje jednog sumanutog zla koji radi sve moguće na štetu našeg naroda. A šta jos treba kazati o osobi koja mrzi svoj vlastiti narod i čini sve i svašta protiv nas kao naroda; izuzev da je parazit i bolest koju treba ukloniti, totalno iskoreniti<sup>124</sup>.

Zločin u Srebrenici profesori Pravnog fakulteta posmatraju u kontekstu antisrpske kampanje i uloge Haškog tribunala, te kontinuiranih napora da se odgovornost za krvavi raspad Jugoslavije stavi na teret isključivo Srbiji. Iako se postojanje zločina više ne negira, sve ostalo u vezi s njim je „politička i pravna konstrukcija“: „Nije, dakle, sporno da je bilo streljanja zarobljenih muslimana i da su streljani samo vojnici, a ne i civili. Sporan

124 Stvarnost (elektronski časopis na srpskom i engleskom), br. 2, 27. jun 2005.

je, međutim, ukupan broj streljanih, to jest razmere zločina koji se danas kvalifikuje kao genocid... Broj ubijenih se, inače, najtačnije može utvrditi na osnovu podataka o ekshumiranim telima iz više masovnih grobnica. Do sada su ekshumirane 1883 osobe, od koje su 1656 bile muškog pola, a samo jedno ženskog, dok se za preostale nije moglo utvrditi pol. Tužilaštvo je ove brojke bez valjanih činjeničkih dokaza pomnožilo sa 2,6 odnosno 3,56 tako da je po njemu na tim istim lokacijama ubijeno između 4900 i 6700 muslimana, dok navodni svedoci iz redova muslimana tvrde da je ubijeno čak 9200 lica<sup>125</sup>.

Braneći, u svakoj prilici i dosledno, ratno rukovodstvo Republike Srpske, profesor Kosta Čavoški tvrdi: „Nesporna je činjenica da je takozvano komandovanje vojskom od strane civilnog šefa države tokom celog rata najviše bilo nominalno i da su visoki oficiri Vojske Republike Srpske bili lojalniji svojim kolegama iz JNA nego dr Radovanu Karadžiću. To se na kraju očitovalo u odbijanju 17 generala, dakle svih generala Vojske Republike Srpske, da prihvate inače legitiman dekret dr Radovana Karadžića o smenjivanju generala Ratka Mladića. Meni se prigovorilo, posle objavljivanja knjige iz 1997, da navodno pravim aluziju da su za događaje oko Srebrenice odgovorni neki drugi ljudi a ne doktor Radovan Karadžić. To nije bila moja aluzija, nego samo citat mišljenja sudije Fuada Rijada prilikom potvrđivanja druge optužnice protiv doktora Radovana Karadžića i generala Ratka Mladića povodom zbivanja oko Srebrenice.

Tom prilikom je sudija Rijad u svojoj odluci nedvosmisleno rekao: ‘Vredno je pomena da, na osnovu iskaza svedoka, postaje očito da nisu samo srpski vojnici iz Bosne nego i vojnici iz Savezne Republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora) bili prisutni tokom zauzimanja Srebrenice. Ovi vojnici su se lako razlikovali po svom jasno obeleženom izgledu, osobenim uniformama i korišćenju srpskih dijalekata. Delovi Jugoslovenske narodne armije – (JNA), uključujući Novosadski i Užički korpus, kao i neregularne trupe lojalne Arkanu, videli su brojni svedoci u samoj Srebrenici i u njenoj okolini! Ove dodatne trupe bile su ili pod komandom osumnjičenih (Ratka Mladića i Radovana Karadžića – to je moja napomena) ili pod kontrolom

125 Kosta Čavoški: „Prećutkivanje i krivotvorenje istine o Srebrenici“, Glas javnosti, 22. decembar 2007.

nekog drugog komandanta'... sudija Rijad je inače rekao sve, sem što nije pomenuo ime tog drugog komandanta koji bi očigledno mogao biti jedino Slobodan Milošević. i zaključio sam da je doktor Radovan Karadžić optužen zato što nije bio dovoljno kooperativan, a Slobodan Milošević se neprestano ucenjuje da bi bio kooperativniji"<sup>126</sup>.

Kao pravni zastupnik 26 funkcionera Republike Srpske, koje je bivši visoki predstavnik Pedi Ešdaun smenio zbog sumnji da pomažu optuženima za ratne zločine, Čavoški je odbijanje tužbe od strane Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu nazvao „pravnim skandalom“. Poput Haškog tribunala, i Evropski sud je okarakterisao kao politički: „... Bio je u velikom iskušenju jer iza visokog predstavnika stoje i Evropska unija i kompletna međunarodna zajednica i nažalost, nije mogao da odoli“<sup>127</sup>.

## Kosovsko pitanje

Kosovo je kao tema oduvek zaokupljalo pažnju srpske inteligencije. Već od ustavnih amandmana 1971. i događaja na Pravnom fakultetu, kosovsko pitanje postaje prevashodno političko. Od početka '80-tih, kada događaji u južnoj srpskoj Pokrajini dobijaju na intenzitetu i ozbiljnosti, kod većine srpskih intelektualaca dolazi do nacionalističkog izoštravanja problema koje do današnjih dana dominira, gubeći usput svaku racionalnost na uštrb emotivnih konstrukcija. U odnosu na druge probleme kojima se kritička inteligencija u Jugoslaviji bavila nakon Titove smrti, i za koje su alternative takođe pronađene u formiranju nacionalističkog programa, odnos prema Kosovu i Albancima je oduvek bio prejudiciran samo jednim mogućim rešenjem-potpunom kontrolom nad Pokrajinom. Izuzev retkih slučajeva i pojedinaca, o albanskoj eliti se u Srbiji (mada je to bio slučaj i u Hrvatskoj, BiH i Sloveniji, ali manje) uvek govorilo sa pozicija intelektualne nadmoći i arogantne indiferentnosti. Stoga je Miloševiću i tvorcima velikosrpskog nacionalnog projekta bilo lako da iz srpske historiografije,

126 NIN, br. 2472, 14. maj 1998.

127 Glas Srpske, 27. oktobar 2007.



umetnosti, filozofije itd. , izdvajaju nebrojeno mnogo činjenica kojima se i danas politički manipuliše, a koje u suštini negiraju pravo i mogućnosti albanskog naroda na nacionalno konstituisanje. Potenciranje istorijskih perioda sukoba, preuveličavanje stradanja Srba, kolektivno optuživanje Albanaca, minimalizovanje ili potpuno ignorisanje temeljnih vrednosti albanskog društva... i danas su prisutni, od svakodnevnog govora ulice do najvažnijih državnih institucija.

Pravni fakultet u Beogradu je još od opisane rasprave 1971. godine pa nadalje, imao važnu ulogu u formulisanju politike i kreiranju zakona usmerenih prema ovoj Pokrajini. Od ukidanja autonomije ustavom iz 1990. (pisac ustava je bio profesor Ratko Marković), preko niza zakona i uredbi kojima je Milošević držao Kosovo pod čvrstom kontrolom sve do 1998, do stručne podrške i profesionalnih angažmana u kosovskim ustanovama i institucijama (pre svega na univerzitetu i u sudstvu), partijski i nacionalno podobni profesori ovog fakulteta su dali značajan doprinos. Kao Miloševićev čovek od velikog poverenja i potpredsednik vlade, Ratko Marković je bio i predsednik delegacije Vlade Srbije za pregovore sa albanskom stranom 1998. godine do kojih nije došlo „krivicom albanske strane“. U velikom autorskom tekstu u kome detaljno objašnjava politički i pravni položaj Pokrajine od Drugog svetskog rata do danas, profesor Marković između ostalog kaže: „Politički vođi Albanaca uvek su stavljali znak jednakosti između autonomije Kosova i nacionalnih prava Albanaca, za njih je kosovsko pitanje bilo uvek isto što i albansko pitanje. Albanci na Kosovu svoj status nisu vezivali za ljudska i građanska prava, nego samo za teritoriju, za stepen autonomije Kosova od Srbije. Njihovo shvatanje je da će ljudska i građanska prava Albanaca biti potpuno ostvarena tek kad Kosovo bude nezavisna albanska država (floskula o ‘građanima Kosova’ i o ‘narodu Kosova’ samo je mimikrija tog osnovnog shvatanja)”<sup>128</sup>.

Nakon završetka bombardovanja, u intervjuu časopisu „Jurist“ univerziteta u Pitsburgu profesor Marković, praktično, priznaje da je Srbija izgubila Kosovo: „Rambuje je bio ultimatum, a ne sporazum. Od samog početka on je bio, i ostao, jednostrani američki diktat državnoj delegaciji Srbije. Imajući u vidu da je u Rambujeu i Parizu naša delegacija još delova-

128 Ratko Marković: “Kosovo se ne može odvojiti”, [www.srpskapolitika.com/politicke\\_analize](http://www.srpskapolitika.com/politicke_analize)

la manje ili više po svojoj slobodnoj volji, mi to nismo potpisali. Međutim, sada smo kao ranjena osoba koja pristaje na amputaciju ruke ili noge da bi spasla život i stoga smo dali pristanak na amputaciju Kosova da bismo spasili sopstvenu državu i narod. Jasno je šta se dogodilo. S ovakvim mirovnim sporazumom o Kosovu Srbija je lišena Kosova, istorijske koevke srpske državnosti... Formalno, Kosovo će biti corpus separatum u teritorijalnom okviru Srbije, a zapravo će biti posebna država bez nekih spoljnih obeležja državnosti, iako to ništa ne znači. Na taj način će se samo održavati fikcija teritorijalnog integriteta Srbije<sup>129</sup>. Dalje on upozorava da je: „Cilj uprave koju je nad Kosovom uspostavio NATO i nije da se uspostavi koegzistencija različitih etničkih grupa, nego da se sprovede etničko čišćenje nad nealbanskim stanovništvom. Učinivši Kosovo etnički još čistijim nego što je i sama država Albanija, NATO će lako moći da napravi i sledeći 'logičan' korak – da proglasi spajanje dve albanske države u jednu“<sup>130</sup>.

Profesor Kosta Čavoški jedan je od najvatrenijih zagovarača tvrde i beskompromisne politike prema Kosovu: „Mi nismo u stanju da silom odbranimo Kosovo i Metohiju, jer nam je vojska obogaljena i razoružana. To rade oni koji hoće da nam otmu KiM i stvore drugu albansku državu, ali mi ne trebamo učestvovati u pregovorima koji služe za stvaranje te države na našem nacionalnom i državnom tlu i moramo staviti svima do znanja da ono što je silom oteto, pre ili kasnije će silom biti vraćeno“<sup>131</sup>.

U svojim nastupima oštro kritikuje demokratske vlasti zbog „tolerisanja stvaranja države na Kosmetu“, pozivanja srpskog naroda na izборе „čime se daje legitimnost tzv. paralelnim institucijama“, razoružavanja vojske, prihvatanja međunarodnog posredovanja, polemika oko predloga za podelu Kosmeta (što bi bila „veleizdaja“) i sl<sup>132</sup>. „Pored jezika i istorijskog porekla samo su još dve bitne odrednice srpskog nacionalnog identi-

129 [www.jurist.law.pitt.edu](http://www.jurist.law.pitt.edu); 07. jul 1999.

130 Isto

131 Tribina „Ne damo Kosovo i Metohiju“, Pravni Fakultet u Beogradu, 01. mart 2007; [www.nomokanon.org.yu](http://www.nomokanon.org.yu)

132 Ovo su vrlo često ponavljani stavovi prof. Čavoškog. Videti npr. tribinu „Srpsko pitanje na Kosovu i Metohiji“ održanu 08. decembra 2004. na Pravnom fakultetu u Beogradu; [www.nomokanon.org.yu](http://www.nomokanon.org.yu)

teta-Svetosavlje i Kosovski mit i zavet, koji se ogleda u besmrtnoj izreci našega epa 'zemaljsko je za malena carstvo a nebesko uvijek i doveka'"<sup>133</sup>.

Prof. Mirjana Stefanovski takođe se oslanja na pravoslavno-nacionalni romantizam: „Duša države je nevidljiva snaga što državu čuva i omogućuje joj nepromenljivost. To je duboko jedinstvo koje ostvaruje moralnu vezu društva, onaj unutrašnji sklad koji čvrsto tvori naciju i predstavlja temeljno načelo države, sila koja narod čini jedinstvenim moralnim bićem, u neprekinutom sledu naraštaja. Država očuvana u mislima i srcima može opstati u vekovnom robovanju, i traje opstajući sve dok je moralna celina prožeta jednom dužnošću, sve dokle savest i ideali ne budu pokopani i dok joj je moralno biće očuvano“<sup>134</sup>.

Iako navedeni citati govore sami za sebe i ne zaslužuju nikakav komentar, činjenica da se radi o profesorima koji imaju veliki uticaj i neposredno utiču na formiranje i obrazovanje generacija mladih akademskih stručnjaka, alarmantna je i zabrinjavajuća. Činjenica da na sve što se dešava godinama unazad na Pravnom fakultetu u Beogradu (ali i na drugim visokoškolskim ustanovama u Srbiji) niko ne obraća pažnju, a kamoli reaguje, što se dramatično odražava na kvalitet obrazovanja budućih generacija.

## Demokratske promene

Demokratske promene 2000. godine samo su na trenutak zaustavile i zabrinule nosioce ideje o „nebeskoj Srbiji“, Srbiji sa granicama „Karlobag-Virovitica-Ogulin“, o Nemanjićkoj, Svetosavskoj, Lazarevoj, Karađorđevoj, Dražinoj... Srbiji. Nova DOS-ova vlast, uprkos dvotrećinskoj parlamentarnoj većini, kao i vladi novoizabranog premijera – reformatora Zorana Đinđića samo je na početku svog mandata delovala jedinstveno, a onda su se vrlo brzo pokazale sve njene pukotine i slabosti. DOS se podelio na dva bloka: reformski i antireformski.

133 Tribina „Ne damo Kosovo i Metohiju“, Pravni Fakultet u Beogradu, 01. mart 2007; [www.nomokanon.org.yu](http://www.nomokanon.org.yu)

134 Isto

Nakon izručenja Miloševića Haškom tribunalu i definitivnog razlaza na relaciji Đinđić – Koštunica, nacionalisti optužuju Đinđića i deo DOS-a koji je ostao uz premijera, za nezakonito – protivpravno izručenje Miloševića. Na ruku im ide i sporo provođenje reformi, nemogućnost da se kroz pravosuđe utvrdi odgovornost i kazne nosioci prethodnog režima, blokiranje rada parlamenta, niz novih afera i ubistava, te samim tim i sve veće nezadovoljstvo kod građana. Bez sprovođenja lustracije, sa skoro nedirnutim kadrovima Miloševićevog režima, nije se moglo dalje. U zemlji je stvorena atmosfera nesigurnosti, a preko medija je premijer Đinđić satanizovan kao ni jedan političar u Srbiji pre njega. Uboistvom premijera zaustavljene su sve suštinske reforme, pa i irad na novom Ustavu. Ustav Srbije koji je spremala Ustavna komisija na čijem čelu je bio dr Vladan Batić, imao je za cilj da formalizuje nastale državne promene, ali u isto vreme da stvori i pravni okvir za izmenu velikog broja zakona, bez kojih se nije moglo dalje u procesu reformi.

Na samom početku Ustavna komisija je naišla na niz skoro nepremostivih teškoća, koje su dolazile od strane nacionalističkih stranaka u parlamentu; tako su predstavnici radikala odbili učešće u radu, dok su socijalisti, Koštuničina demokratska stranka i Stranka srpskog jedinstva, vršili neprekidnu opstrukciju. Rad Ustavne komisije bio je sve vreme pod lupom javnosti, stranaka, institucija, crkve i pojedinaca, i već na samom startu je pokazao suštinsku podeljenost i dubinu protivurečnosti u Srbiji. Od preambule kojom je trebalo da se definiše građanski ili nacionalni koncept Srbije (Srbija je država svih njenih građana, ili je Srbija država srpskog naroda i svih drugih-sa ili bez nabrojanja ostalih naroda), pa preko teritorijalne organizacije države (u kojoj su takođe bile jasno podeljene dve struje-nacionalna, koja je bila za centralistički koncipiranu državu i reformistička, koja se zalagala za koncept decentralizacije Srbije i njene regionalizacije), pa sve do odeljka o ljudskim pravima, sve više se videla nepremostiva razlika između dva jasno ocrtana koncepta-tvrđog nacionalnog i reformističkog. Omiljena Miloševićeva retorika ('strani plaćenici', 'separatisti', 'razbijači Srbije' itd.) ponovo je bila na delu, sa posebnim akcentom na zagovornike decentralizacije.

Raspisivanjem vanrednih parlamentarnih izbora za decembar 2003. stavljena je tačka na uveliko urađen nacrt ustava, a naredni ustavopisci ga nisu ni pogledali. Nakon pune tri godine, dugočekivani Ustav Srbije je konačno usvojen i potvrđen od strane građana na vrlo sumnjivom, dvodnevno organizovanom referendumu. Već preambula krajnje spornog, nedemokratski donetog Ustava, nesumnjivo ukazuje na nameru i ideološku opredeljenost njegovih kreatora i političkih nalogodavaca: „Polazeći od državne tradicije srpskog naroda i ravnopravnosti svih građana i etničkih zajednica u Srbiji, polazeći i od toga da je Pokrajina Kosovo i Metohija sastavni deo teritorije Srbije, da ima položaj suštinske autonomije u okviru suverene države Srbije i da iz takvog položaja Pokrajine Kosovo i Metohija slede ustavne obaveze svih državnih organa da zastupaju i štite državne interese Srbije na Kosovu i Metohiji u svim unutrašnjim i spoljnim političkim odnosima, građani Srbije donose Ustav... “

Nešto ranije, 2002. godine, profesor Kosta Čavoški je o ustavnim promenama i zalaganju Vojvodine da se donese Osnovni zakon pisao: „Ako se već može razumeti, mada se ne može i opravdati, što među tzv. Dukljanskim Crnogorcima naklonjenim katoličanstvu i hrvatstvu, a protiv pravoslavlja i srpstva, ima i onih koji su potpuno ravnodušni prema KOSMET-u, veoma nam teško pada saznanje da i među Srbima u Srbiji ima onih koji nimalo ne haju za sudbinu KOSMET-a. To se najpre zapaža među onima u Novom Sadu i Beogradu koji bi da baš u ovom času bitno promene ustavni status Vojvodine... vojvođanski autonomaši hoće, uz nevoljni pristanak Đinđićevih Dosmanlija da radikalno promene ustavni status Vojvodine i naprave od nje državu u državi, a da ih pri tom nije nimalo briga šta će biti sa KOSMET-om i da li će on uopšte biti u sastavu Srbije i SR Jugoslavije“<sup>135</sup>.

Profesor Saša Bovan, pet godina kasnije, takođe zabrinut za problem Kosova, analizira istorijske, političke i socijalne uzroke „patoloških pojava“ u srpskom društvu, oličenih u delovanju pojedinih stranaka (LDP, LSV...), nevladinih organizacija i nekih medija: „ Na žalost, danas u Srbiji postoji snažan i izuzetno dobro organizovan antidemokratski i antisrpski front neokomunističke provenijencije, koji svoje pravo lice pokazuje izme-

135 Kosta Čavoški: "Vojvodina-država nacionalnih manjina", Novi Sad, 2002. godine, Srpski narodni pokret "Svetozar Miletić"

đu ostalog i u odnosu na kosovski problem. Bermudski trougao ovog političkog bloka čine pojedine političke partije organizovane oko LDP, deo nevladinog sektora na čelu sa Fondom za humanitarno pravo (pored njih Jukom, Helsinški odbor za ljudska prava, Centar za kulturnu dekontaminaciju, Žene u crnom, itd.), kao i medijski blok na čelu sa TV B92... S obzirom na jednostranost u stavovima, demagogiju i najbeskrupulozniju i agresivnu propagandu, delovanje ovog fronta žarište je najgorih, prvo – antidemokratskih, i drugo – antisrpskih tendencija.... Zato je opravdano pitanje šta je socijalni izvor političkih projekata unutar srpskog političkog korpusa koji su, ne samo anacionalni, nego radikalno antidemokratski i antisrpski. Ove projekte i političke snage označili smo radikalno antidemokratskim jer je njihova politička strategija utemeljena na naglašeno demagoškim i ekstremističkim principima političkog delovanja, nezavisno od ideja koje zastupaju. Ono što ih čini radikalno antisrpskim nije toliko odsustvo nacionalnog programa ili zalaganje za nezavisnost Kosova i Metohije, koliko to što je njihova argumentacija za takve opcije frapantno jednostrana i vrlo često zasnovana na falsifikatima, notornim lažima i nelogičnim obrazloženjima, sa elementima čiste i agresivne antisrpske propagande koju čak ne nalazimo ni u albanskom političko-intelektualnom korpusu, kada se objašnjavaju srpsko-albanski odnosi... bizarni politički savez o kome je reč regrutuje se iz dela nevladinog i medijskog sektora koji je formiran iz inostranstva i koji se otvoreno finansira od strane političkih krugova okupljenih oko lobija kosovskih Albanaca (na primer Dž. Soroša, kao većinskog vlasnika TV B92).

Njihovo delovanje može se bez dvoumljenja kategorisati kao specijalni propagandni rat protov sopstvenog naroda i države. Međutim, zbog strane podrške gotovo su nedodirljivi, osim kada povremeno unutar njih ne dođe do sukoba oko distribucije sredstava, moći ili ličnog prestiža... Vezivno tkivo ovog ideološko-propagandnog saveza zasniva se na organizacionoj strukturi nekadašnje udružene opozicije protiv Miloševićeve vladavine i snažnoj medijskoj podršci i logistici sklonih im sredstava informisanja. Način političkog organizovanja i delovanja daje im karakteristike verske ili političke sekte, a ne uobičajene političke stranke. Čelnici ovog saveza, pre svega Č. Jovanović i N. Čanak imaju snažne veze sa kriminalnim

podzemljem što pojačava patologiju i opskurnost ove družine... Ono što je nesporno jeste njihov ekstremizam koji ide do ostrašćenosti i pogromaštva, netolerancija prema svima koji drugačije misle i demagogija koja dobija obrise permanentnog propagandnog rata prema političkim protivnicima. Najveća drskost i bezobrazluk ovih građanskih talibana je u tome što se navodno bore protiv raznih oblika ekstremizma (konzervativizma, klerikalizma, nacionalizma i šovinizma), pri čemu je ekstremizam, koji dobija obrise jedne fašoidne ideologije, najviše izražen upravo u njihovom političkom delovanju<sup>136</sup>.

Navedeni citati, i uopšte, javni nastupi eksponiranih profesora Pravnog fakulteta samo su jedan vid njihovog delovanja. Mnogo opasniji i ozbiljniji problem predstavljaju njihovi udžbenici, kao i ostala literatura na koju upućuju studente. Prema pisanju lista *Vreme*<sup>137</sup>, mnogi udžbenici i korisna literatura iz oblasti međunarodnog prava delo su autora koji imaju izrazito negativne stavove prema Haškom tribunalu, najveći broj fusnota upućuje na dela objavljena pre 30 i više godina, nema novijih dokumenata, primera iz prakse međunarodnih institucija i sudova... Nije teško zamisliti kako izgledaju predavanja i vežbe koje drže ovi profesori, kao ni obavezno znanje koje studenti moraju da pokažu da bi kod njih položili ispit. Sve i da su dijametralno suprotnih stavova i razmišljanja od svojih profesora, ostaje pitanje sa kakvim će znanjem izaći sa fakulteta? To se pitanje, naravno, ne odnosi na one koji npr. uživaju u tribinama „Nomokanona“; oni će, sasvim sigurno, u ovakvoj društvenoj atmosferi lako pronaći angažman za budućnost. Što se tiče profesora, članova „antihaškog lobija“, oni su i do sada uspešno izbegli bilo kakvu odgovornost za svoje delovanje.

136 Saša Bovan: "Pseudograđanski ekstremizam u svetlu srpske političke tradicije",

Nova srpska politička misao, 12. decembar 2007; [www.nspm.org](http://www.nspm.org)

137 *Vreme* br. 645, 15. maj 2003.





# Branitelji ljudskih prava kao eksponenti Zapada

U zemljama koje još uvek ne prihvataju koncept ljudskih prava kao dosti-  
gnuće savremenog sveta, postoji veliki otpor prema braniteljima ljudskih  
prava i to, pre svega, državnih institucija i medija. Svaka ozbiljnija kritika  
institucija koja krši ljudska prava doživljava se kao akcija „unutrašnjih ne-  
pprijatelja“ i takve organizacije i pojedinci gotovo obavezno prolaze kroz  
medijsku torturu, a često i ozbiljnije represivne mere.

Srbija spada u zemlje koja se organizovano i sistematski bavi demoni-  
zacijom branitelja ljudskih prava, posebno od dolaska Vojislava Koštunice  
za premijera. Veoma često ove grupe i pojedinci se tretiraju kao jedina pra-  
va opozicija režimu. Od 2003. godine kada je Vojislav Koštunica postao  
premijer Srbije, zabeležena su brojna kršenja i intimidacija ove grupaci-  
je. To je u skladu sa konceptom društva koji promovise Vojislav Koštunica.  
Upadljivo je njegovo negiranje humanističkih ideala savremenog sveta i  
vraćanje na koncept devetnaestovekovne etničke države što po definici-  
ji podrazumeva negiranje manjinskih prava. Posledično državnu politiku  
karakterise veoma negativan stav prema manjinama. U poslednje dve go-  
dine na delu bio je pokušaj primene Putinovog scenarija diskreditacije i  
zabrane NVO u čemu se nije sasvim uspeklo. Međutim, vlada je bila mnogo  
uspešnija u marginalizaciji „nepoželjnih“ i promovisanju sebi naklonjenih  
nevladinih organizacija. Pri tome je u velikoj meri pridobila i EU i ostale  
donatore u kvalifikovanju ovih organizacije kao „ekstremnih i radikalnih“,  
te u suštini odgovornih za radikalizaciju Srbije.

Kao podršku braniteljima ljudskih prava, EU je njihovu odbranu sta-  
vila na prioritetno mesto u spoljnim odnosima sa takvim zemljama. Za to  
je čak napravila i Uputstva koja daju praktične sugestije za unapređenje EU  
akcije kada je reč poštovanju ljudskih prava i branitelja.

Operativni paragraf 1 „UN Deklaracije na pravo i odgovornost poje-  
dinaca, grupa i organa društva koji promovisu univerzalno priznata ljud-  
ska prava i fundamentalne slobode“ glasi: Svako ima pravo, individualno ili

udruženo da promoviše i da stremi zaštiti i realizaciji ljudskih prava i fundamentalnih sloboda na nacionalnom i međunarodnom nivou“. Aktivnosti branitelja ljudskih prava obuhvataju: dokumentovanje kršenje ljudskih prava, pomoć žrtvama čija su prava kršena kroz pravnu, psihološku, medicinsku i drugu vrstu pomoći; zatim borba protiv kulture nekažnjivosti koja prikriva sistematsko i stalno kršenje ljudskih prava i fundamentalnih sloboda.

Savet UN za ljudska prava je u svom izveštaju o Srbiji i Kosovu ukazao na ovaj problem. Specijalni izaslanik izražava zabrinutost zbog neprijateljskog okruženja za branitelje, pogotovo za one koji se bave tranzicionom pravdom i manjinskim pravima i koji su permanentno na meti napada, uglavnom u medijima, gde se prikazuju kao narodni neprijatelji. Vlasti bi morale da preduzmu konkretne korake u pravcu obezbeđivanja političkog uvažavanja i legitimnosti za branitelje ljudskih prava i njihov rad. <sup>138</sup>

Tri su najznačajnija pitanja na kojima se prelama negativan odnos prema braniteljima ljudskih prava: Kosovo, manjine i suočavanje sa prošlošću. Osim negativne reakcije države, važne su i reakcije ekstremno desničarskih grupa koje uglavnom uživaju otvorenu ili skrivenu podršku države. To se vidi i po tome što većina njih nikada (ili gotovo nikada) nije odgovarala za svoje šovinističke postupke.

Demonizacija NVO se obavlja preko 'istaknutih' javnih ličnosti koje su bile angažovane na realizaciji i definisanju srpskog nacionalnog projekta krajem XX veka. Najagilnija među njma je profesor Smilja Avramov, koja je i autor knjige „Alternativni model svetske zajednice – Civilno društvo i nevladin sektor“. U toj knjizi koja je dobila široki publicitet u medijima konstatuje se da je „uključenje NVO u ideologiju globalizacije za SAD dopunska poluga u sprovođenju politike i oni ih „pošteno i otvoreno plaćaju“. <sup>139</sup> Najveći 'greh' NVO je što ukazuje na zločine koje je srpska strana počinila u toku rata i što najveću odgovornost stavljaju na Srbiju. Pitanje interpretacije nedavne prošlosti monopolisala je akademska elita koja je učestvovala u profilisanju srpskog nacionalnog programa. Prof. Smilja Avramov je autoritativni tumač srpskog nacionalizma odnosno nacional-

138 A/HRC/7/28/Add. 3, 29 February 2008.

139 Pravda, 28–29. april 2007.

nih interesa. Organizacije koje ukazuju na odgovornost identifikuju se sa Vatikanom i onim zemljama koje su, po njima, razbile Jugoslaviju. Tako na tezu Helsinškog odbora da je JNA imala važnu ulogu u rušenju Jugoslavije, ona kaže da „Biserko (Helsinški odbor) nije originalna, jer je izvorno tu ideju, da je srpski nacionalizam, uz pomoć JNA, razorio Jugoslaviju, razradio Vatikan u leto 1991. da bi se opravdala secesija Slovenije i Hrvatske.“

140

Kada je reč o presudi Međunarodnog suda pravde, koja je, u Beogradu dočekana sa trijumfom, jer je time potvrđena beogradska teza da „Srbija nije bila u ratu“, mediji su relativno malo ili gotovo nikako o toj temi tražili mišljenje od predstavnika ozloglašanih NVO. S obzirom da su te organizacije davale komentare za bosanske i hrvatske medije, mediji su, mada ne glasno, ipak optužili da, bez obzira na presudu Međunarodnog suda pravde, deo NVO predvođen Natašom Kandić tvrdi da je Srbija odgovorna za genocid u Srebrenici. Navodi se da su presudom „škorpcionima“ za ubistvo šest srebreničkih muslimana zadovoljni u Evropskoj uniji, pa čak, verovali ili ne, i u Hrvatskoj, ali ne i u Srbiji! Neke ovdašnje nevladine organizacije, poput Fonda za humanitarno pravo, koje nikako da se pomiri sa činjenicom da je Međunarodni sud pravde u Strazburu Srbiju oslobodio odgovornosti za genocid u Srebrenici, smatraju da je presuda sramna. Posebno su ogorčeni time što Sud za ratne zločine u Beogradu, navodno, ne samo da nije dovoljno kaznio počinioce zločina (iako su izrečene maksimalne kazne), već nije utvrdio umešanost i odgovornost Srbije kao države za ubistvo šestorice srebreničkih mladića, a time i za genocid u Srebrenici“. <sup>141</sup>

NVO se u medijima tretiraju kao sekte koje nikoga ne predstavljaju. U suštini NVO se tretiraju kao političke partije koje nisu prošle izbornu proceduru. Kaže se da „samo jedan odsto stanovnika učestvuje u radu NVO“ ali da niko postavlja ključno pitanje „koga zapravo predstavljaju te organizacije i u čije ime postavljaju zahteve, ultimatumе, žašto toliko zagađuju i razaraju medijski i uopšte javni život“. <sup>142</sup>

140 Pravda, 30. april 2007.

141 Kurir, april, 2007.

142 Pravda, 4. maj 2007.

Medijske kampanje takođe pokazuju da ne postoji znanje o tome šta je uloga civilnog društva, i posebno NVO koje se bave ljudskim pravima. O njima se govori pežorativno i uglavnom kao o izdajničkim organizacijama koje na videlo iznose 'prljavi veš'. Kaže se da su "NVO kao NLO – neidentifikovani leteći objekti jer se ne zna čemu služe i zašto nas ispitivački posmatraju razrogačenim okicama. Kao da ispituju da li još ima života u ovim ljudima i šta će nam život ako ne priznamo krivicu." <sup>143</sup>

Najviše smeta ukazivanje na pojave kršenja ljudskih prava i odgovornost za ratne zločine. Ipak postoji svest da te organizacije uživaju podršku i poštovanje svetu, pa se onda cinično plasiraju teze kako su te organizacije preuzele vlast u Srbiji. One „drže konferencije za štampu, vode politiku, odlučuju šta je dobro a šta ne, zovu strance da nas istuku kad nismo dobri... Ne sme niko da ih kritikuje, taj je protiv demokratije i govori govorom mržnje.... Sebe predstavljaju kao „vizionarske organizacije“. U „mraku u kojem se nalazimo“ tu su da nam „otvore oči“. Da progledamo... Pomažu nam da se „oslobodimo od ratnih trauma i diktature“ kako bi se „uspostavio krajnji mir, demokratija, saradnja i pomirenje u Srbiji i među našim susedima – državama i narodima u regionu“. Da bismo sve to mogli treba da se pogledamo u oči i da priznamo istinu, odnosno našu krivicu. Da prihvatimo da nas sustignu „opravdane kazne“ i da se lustriramo. Angažovani su na izradi zakona o lustraciji. ". U tim „grupama za pritisak“ u medijima se izdvajaju četiri organizacije: Fond za humanitarno pravo, Helsinški odbor za ljudska prava, Komitet pravnika za ljudska prava, Centar za kulturnu dekontaminaciju. Odavno su na sebe skrenule posebnu pažnju još dve: Žene u crnom i Centar za antiratnu akciju. Pomenute NVO uvek učestuju u sinhronizovanim akcijama kako bi se pred Haškim tribunalom, tim političkim sudom, svalila krivica na Srbiju za razbijanje SFRJ, ratove i zločine. <sup>144</sup>

Radomir Smiljanić, književnik i osnivač „Akademije Ivo Andrić“, povodom delovanja navedenih organizacija, kaže da je velika podudarnost između suštinskih stavova za koje se zalažu čelnice ovih humanitarnih

143 Glas javnosti, 6. maj 2007.

144 Pravda, 28–29. april 2007.

organizacija u velikoj meri sa idejama koje je imao Hitler: „Te četiri dame, četiri jahačice apokalipse, Kandićeva, Biserko, Vučo i Pavićevićka, donose srpskom narodu, kako se kaže u Bibliji, ono što četiri jahača donose: rat, glad, kugu i smrt. To je njihov ideal koji žele da nametnu srpskom narodu.“<sup>145</sup>

Kako ove organizacije nemaju podršku države, one se uglavnom finansiraju preko međunarodnih fondacija koje su i same demonizirane kroz medije. Najosporavanija ličnost je svakako Đerđ Soros koji je među prvim, već devedesetih, počeo da finansira civilno društvo u postkomunističkim zemljama. Za njega se kaže da „predstavlja značajnog kreatora političko, pravne, privredno-finansijske, kulturne, medijsko-informativne slike društva. Na tom putu nastoji da istisne crkvu, jezik, pismo, istoriju, nacionalizam (...) Svoji mrežu uticaja izgradio je još tokom devedesetih godina preko *Fonda za otvoreno društvo*, *Fonda za humanitarno pravo*, *Helsinškog odbora*, *Beogradskog kruga*, *Evropskog pokreta*; *Centra za anti-ratnu akciju*, NUNS, ANEM, OTPOR“. Sve vodeće nevladine organizacije se, između ostalog, vide i kao istureno odeljenje Rotšilda (uglavnom se pominju fondacije na čijem čelu se nalaze Jevreji), koje su zadužene „ne samo da ostvare što veći politički uticaj, već i za psihološko oblikovanje nacije. Putem permanentnog imputiranja genocidnosti, zločinačke naravi i kolektivne krivice, ove fantomske organizacije žela da stvore strah i sramotu u narodu, koji treba da se materjalizuje u vidu indiferentnosti prema komandanju zemje, rasrbljavanju ili bolje rečeno, kolonizaciji.“<sup>146</sup>

NVO se imputira da rade za obaveštajne službe, da su bolje opremljene od mnogih vladinih institucija, da su malobrojne ali finansijski moćne, te da pripremaju teren za realizaciju stvarnih ekonomskih, političkih i geostrateških interesa zapadnih vlada. Na njihovoj meti su Crkva (opstruisano je uvođenje veronauke) i Vojska, koje NVO pokušava da pod izgovorom „civilne“ dezorganizuje, i tako, nakon preuzimanja političkih, finansijskih i medijskih poluga, jedan narod liši svake moguće samoodbrane. Uvek se ističe da su zaposleni u nevladinim organizacijama, političkim strankama,

145 Pravda, 5. april 2007.

146 Ogljedalo, 20. jun 2007.

privrednim komorama, esnafskim udruženjima, sindikatima, inicijativama građana i sličnim udruženjima – najbolje plaćeni u Srbiji<sup>147</sup>.

Međunarodne nevladine organizacije koje na bilo koji način kritikuju ili izveštavaju o stanju u pojedinim oblastima u Srbiji, takođe su demonizovane i diskvalifikovane u javnosti. Takođe izvštaj Međunarodne organizacije za zaštitu prava mentalno obolelih osoba (MDRI) dočekan na nož, jer je u svet „poslala stravične fotografije dece vezane za krevete u ustanovama socijalne zaštite širom Srbije i niz teških optužbi na račun naše zemlje o lečenju u specijalizovanim ustanovama, u istraživačkom timu koji je prikupljao podatke o stanju u specijalizovanim ustanovama u našoj zemlji koristili su usluge i članova Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji.“<sup>148</sup>

I srpska javnost je reagovala na ovaj izveštaj. Mnogi pozitivno, jer su mnogi roditelji, ali i zatposleni u tim institucijama svedočili da je stanje još gore. Očigledno je da vlada nije očekivala da će na videlo izaći podaci o stanju za koji ona sama nije odgovorna jer se radi o nasleđu od dve decenije i opštoj zapuštenosti tih institucija. Zato i čudi njihova histerija u vezi sa tim izveštajem. Pojedini predstavnici vlade su oštro reagovali na ovaj izveštaj optužujući MDRI da je to dodatno diskreditovanje Srbije u trenutku kada se rešava status Kosova. Mediji su su isticali da je taj izveštaj uz „svesrdnu pomoć Helsinškog odbora Sonje Biserko, Srbiju i njeno najviše rukovodstvo optužio za „mučenje i izivljavanje“ nad hendikepiranim osobama. Ni kriva ni dužna, ova deca su postala oruđa u rukama bestidnih aveti kojima su nemoral i beščašće najbliži prijatelji.“

Izvesni Vlada Sindelić je tim povodom izjavio da je taj Izveštaj u suštini rekao da su „Srbi genetski zločinci! Oni, kao i Hitler, hendikepirane trpaju u logore, a samo ih budno oko „Velikog brata“ sprečava da ih ubijaju gasom!“, tako bi glasio izveštaj novog Gestapoa „Kraljevstva Hazara“, odeljak za Balkan, kad bi to moglo da se „proguta“. Ovako, raport „Mentalne policije“ za Srbiju izgleda nešto sofisticiranije, ali ne i istinitije!<sup>149</sup>

147 Politika, 31. maj 2007.

148 Politika, 24. septembar 2007.

149 Glas javnosti, 28. novembar 2007.

Reakcije na nezavisnost Kosova bile su dobro pripremljene, posebno onaj destruktivni deo. Danima pre proglašenja nezavisnosti mediji su pokušali da određene NVO stave u fokus. Proglašenje nezavisnosti pratila je „spontana“ erupcija nasilja na ulicama Beograda, kada je grupa od nekoliko stotina uglavnom mladih ljudi, navodno navijača različitih fudbalskih klubova i članova klerofašističkih i nacionalističkih organizacija, blokirala ulice Beograda, kamenovala i pokušala da zapali zgrade ambasade SAD, Hrvatske, Slovenije, Nemačke, Belgije, Turske i nanela znatnu štetu. Jedan od govornika i učesnika protesta 21. februara, filmski režiser Emir Kusturica izazivao je bes okupljenih prema političkim neistomišljenicima, braniocima ljudskih prava i nezavisnim medijima. Pred gomilom od 250.000 ljudi pitao je: “Gde su večeras domaći miševi koji lažu za platu da smo niko i ništa i koji za male pare tvrde da naše vrednosti nisu u temelju civilizacije? Gde su oni koji se rugaju kosovskom mitu i pretpostavljaju mu holivudski. Znam – u mišjim rupama su!”<sup>150</sup>

Počinjeno je niz verbalnih i fizičkih napada na predstavnike organizacija koje se bore za zaštitu ljudskih prava i demokratiju, neposredno po proglašenju nezavisnosti Kosova 17. februara 2008. Tako je 20. februara napadnuta i nevladina organizacija Lingua iz Kraljeva, organizacije koja se tokom proteklih deset godina bavila i pružanjem pomoći Srbima izbeglim sa Kosova. Kancelarije ove nevladine organizacije su tokom napada u potpunosti uništene.

Nakon što se saznalo da je Nataša Kandić otišla na proglašenje nezavisnosti u Prištinu, počeo je medijski linč, koji je trajao nekoliko dana. Pod naslovom „Kandićeva na šiptarskoj proslavi“, *Kurir* konstatuje „Predsednica Fonda za humanitarno pravo Nataša Kandić definitivno je pokazala svoje pravo lice – osvedočenog srbomrsca! Kako prenosi sagovornik *Kurira* iz Prištine, Kandićeva je bila počasni gost u kosovskoj Skupštini na jučerašnjem proglašenju nezavisnosti, i to na poziv kosovskog premijera Hašima Tačija!“<sup>151</sup> 22. februara 2008, zbog podgrevanja mržnje prema grupacijama i nevladinim organizacijama, Komitet pravnika za ljudska prava – YUCOM, Helsinški odbor za ljudska prava i druge NVO dobile su telefonske pretnje,

150 Politika, 22. februar 2008.

151 Kurir, 18. februar 2008.

o čemu je obaveštena policija. Ove organizacije dobile su posebnu zaštitu, a inspektori su u više navrata dolazili u kancelarije tih NVO.

Na web sajtu Srpske radikalne stranke, na forumu pod naslovom "Demolirano sedište LDP-a" između ostalih postavljen je i sledeći komentar "Veran Matić i one četiri babe treba da zapamte 'nezavisnost' Kosova!". Slične poruke mogu se naći i na internet portalu *Facebook*, gde je formirana grupa "Proterati Natašu Kandić iz Srbije", kao reakcija na prisustvo Nataše Kandić u parlamentu Kosova 17. februara: "Ženu definitivno treba proglasiti za državnog neprijatelja, takođe i one dve preostale kučke (mislili se na Biljanu Kovačević Vučo i Sonju Biserko), tako da bi trebalo veštice spaliti javno, mislim da bi hajka na veštice mogla početi!!!!", "A šta ćemo sa preostala dva skota, onom Biserko i Vučo? Da se ja pitam, malo benzina i jedna šibica rešavaju problem!!! Taj trio fantastiko će i onako pre ili kasnije goreti u paklu!!!".

Još jedna grupa je oformljena na *Facebook*-u pod nazivom "Spaliti B92", gde se ovaj medij definiše kao "Najgora izdajnička televizija u Srbiji, na čelu sa američkim đubretom Veranom Matićem! Grupa koja okuplja sve antisrbe kao što su: Čeda Jovanović, Nataša Kandić, Sonja Biserko i drugi...".

U izjavi datoj medijima 27. februara 2008, ministar Velimir Ilić je, na pitanje da li su osobe koje drukčije misle bezbedne u Srbiji, rekao: "Ne možemo da branimo ljude koji idu i vode akciju da Kosovo nije naše, da ih ne pretuče neko ko je došao sa Kosova". Izjava je ocenjena od mnogih kao otvoreni poziv na nasilje. Bora Đorđević, popularni rok pevač, poznat po svojim ekstremno "patriotskim" pogledima, u redovnoj kolumni u *Politici* od 27. februara je napisao: "Ono malo izdajničkih restlova koje su kupili parama ili obećanjima zavuklo se u mišje rupe...prodane duše mogu da mi...".

U brojnim izveštajima, intervjuima, pismima uredništvu i ostalim priložima u nedeljniku NIN, kao i u dnevnim listovima – *Kurir*, *Press*, *Pravda*, *Borba*, *Glas javnosti* i *Večernje Novosti* kao i u radio i tv raspravama na mnogobrojnim stanicama, govor mržnje, pozivi na linč i ostale forme netolerancije postale su opšte mesto.



U članku pod naslovom "Izbeglica" objavljenom u NIN 6. marta 2008. godine, Momo Kapor, poznati pisac i čovek koji je poznat po javnoj odbrani optuženika pred Haškim tribunalom – Radovana Karadžića i Ratka Mladića, izrekao je gomilu rasističkih uvreda na račun kosovskih Albanaca, nazivajući ih, 'nepismenim divljacima', 'poludivljim plemenima', 'nevernicima' itd. On kaže: "U ovom poslednjem slučaju proglašenja nezavisnosti i otcepljenja radi se suštinski o sukobu sa poludivljim plemenima, koja ne poseduju nijedan dokaz da su imala civilizaciju i kulturu, nijedan spomenik, nijedan hram, nijedan stari rukopis, nijednu fresku. Njihove džamije sagrađene su od kamenja koje su izvukli iz ruševina palata naših divnih careva. Od kamenja su samo isklesali rupe za konopce svojih magaraca. To su njihove jedine skulpture u istoriji. Nemaju nijednog pisca, nijednog slikara koji bi svojim značajem prešao njihove nove granice..."<sup>152</sup>,

Dušan Savić, bivša fudbalska zvezda, sada blizak premijeru Koštunici i vrhu Pravoslavne crkve, takođe i član upravnog odbora javnog servisa RTS je u intervjuu *Kuriru* od 8. marta najvećim delom posvećenog civilnom služenju vojnog roka, vređao one koji ne služe vojsku: "Nije za momka od 25 godina, u punoj snazi, da menja pelene babama i dedama u bolnici, da pomera kulise u pozorištima, da raznosi poštu... Kako će tih 200.000 vojničina da brane državu kad nisu ni plastični pištolj uzeli u ruke?" – što predstavlja tešku uvredu u patrijarhalnoj državi kao što je Srbija.

U noći 8. marta ulazna vrata Liberalno demokratske partije u Aranđelovcu su demolirana kao jasan znak nasilja i mržnje protiv ove partije i njene politike.

U "spontanoj" reakciji na Deklaraciju o nezavisnosti Kosova, "anonična" grupa je na severu Vojvodine u Somboru pokrenula bojkot nekoliko pekara u vlasništvu etničkih Albanaca, od kojih su neki već treća generacija stanovnika Sombora. Članovi grupe su blokirali pekare svakog jutra deleći besplatno vekne hleba građanima, s namerom da ih odvrate od kupovine "albanskog" hleba. Rečeno je da su besplatan hleb dobili od srpskih pekara u Somboru. Imajući u vidu blagu reakciju vlasti (izuzev nekoliko individualnih reakcija, nije bilo zvanične osude od strane vlade), pokušaj iniciranja postupka zvanično je bez rezultata: ni protiv koga nije pokrenut

152 NIN, 6. mart 2008.

postupak zbog ove akcije koja neodoljivo podseća na nacističke napade na jevrejske radnje u Nemačkoj davne 1930. godine.

Povodom Međunarodnog dana žena mirovna ženska organizacija *Žene u crnom* je nameravala da organizuje mirovni ženski marš u centru Beograda 8. marta. Bez obzira što je očekivan mali broj učesnika na relativno malom prostoru u centru grada, Ministarstvo unutrašnjih poslova je zabranilo miting s obrazloženjem da se "ugrožava javni red i zdravlje". Miting je održan 15. marta 2008. uz prisustvo policije koja se ponašala korektno.

Nezavisnost Kosova je iskorišćena za opšti obračun sa nekim NVO i LDP. Svetozar Vujačić, advokat, tako tvrdi da je "cela akcija usmerena na ugrožavanje teritorijalnog integriteta i suvereniteta Srbije! Tužilaštvo bi moralo da reaguje po službenoj dužnosti i podigne krivične prijave protiv organizacije i njenih kolovođa. Ovakav slučaj bi svuda u svetu bio dočekan na nož i onemogućen." <sup>153</sup>Darko Trifunović, predavač na Fakultetu bezbednosti, (na reakcije nekih NVO i LDP) smatra da bi "njihov istup morao biti najstrože sankcionisan. Usledila bi momentalna zabrana delovanja, jer ne možete pozivati na razbijanje zemlje, bilo da ste građanin demokratske, bilo totalitarne zemlje. To je ozbiljno krivično delo i država te organizacije mora da tretira kao organizovana kriminalna udruženja. Podsetiću na samo jedan sličan primer. Kada je pre desetak godina u Americi nekoliko NVO podupiralo secesiju jednog dela Kalifornije prema Meksiku, sa demonstrantima na ulicama se tada razračunala Nacionalna garda, a tim organizacijama je zabranjen rad." <sup>154</sup>

Poseban vid demonizacije ovih NVO i LDP ide preko mreže "slobodnih strelaca" koji cirkulišu po stranim ambasadama, ali i preko zaposlenih u međunarodnim fondacijama i ambasadama. To je posebno bilo aktuelno nakon ubistva premijera Zorana Đinđića. Glavna teza je bila da su te organizacije "radikalne", odnosno "ekstremne" kao radikali (sa kojima vlasti inače koaliraju na svim nivoima). Posebno se koristi argument da su te organizacije nepopularne u javnosti, te da s njima niko neće da radi. To je u velikoj meri uticalo i na politiku donatora.

153 Kurir, 17. februar 2008.

154 Kurir, 17. februar 2008.

Dva pisma koje su dve grupe NVO uputile EU, zahtevajući da se dijalog proširi i na civilno društvo naišlo je na veliki otpor zvaničnika, ali i nekih provladiinih organizacija. Tako je Sonja Liht, direktorka Fonda za političku izuzetnost, osudila inicijativu osam NVO koje su zatražile da EU ne odustaju od pritiska na Srbiju, jer je, po njoj, "to potpuno pogrešno, jer nastavak tvrdih pritisaka može samo da oslabi proevropske snage u našoj zemlji. Takvom inicijativom ustvari se pomaže protivnicima saradnje sa Haškim tribunalom i ulaska Srbije u EU. Ne vidim kako je moglo da dođe do kratkovidog pristupa ovih organizacija. Slušala sam gospodina Mišela Fušea, koji je bio ministar za EU, sigurno nije manji Evropljanin od navedenih NVO, a čovek ima potpuno drugačiji stav prema tome kako Evropa treba da se ponaša prema Srbiji i ovom problemu. Ne verujem da ovo može da baci senku na rad civilnog društva u celini, jer oni koji znaju šta je civilno društvo shvataju da osam organizacija može da predstavlja samo osam organizacija."<sup>155</sup> Međutim, upravo je jedno od dva pismo zahtevalo od EU da se što pre potpiše SAA sa Srbijom kako bi se stvorio neophodan okvir za saradnu. Očito, i „konstruktivni“ zahtevi nailaze na oštre kritike, jer je generalna strategija da se tim organizacijama ne dozvoli pravo glasa.

Poslednji, u nizu primera, je poseta tima Helsinškog opdbora za ljudska prava u srpske enklave na Kosovu. Poseta je imala za cilj, između ostalog, ispitivanje mogućnosti da NVO igraju aktivniju ulogu u rešavanju problema stanovništva enklava i podsticanju pozitivnih procesa u međuetničkom životu na Kosovu. Već prvog dana posete (21. mart 2008) organizovan je incident protiv ove grupe, tako što je grupa mladića na njih bacala jaja, kamenice i grudve snega uz psovke i vikanje "Ustaše", „Fašisti“ i „srpske izdajice“. Kurir je u toku događaja zvao mobilnim telefonom i pitao Sonju Biserko „Čuli smo da vas neće narod“, na šta je ona odgovorila „Ne narod, već DB“. Sutradan je izašao i kratak članak pod naslovom „Gađao ih narod, a ne DB“.<sup>156</sup>

155 Press, 6. april 2007.

156 Kurir, 23. mart 2008.

## Zaključci i preporuke

Određeni broj NVO vlasti percipiraju kao pravu kritičnu opoziciju i stoga nastoji da ih na svaki način demonizuje i marginalizuje njihov uticaj u društvu. Činjenica da se vode tako reći dnevne kampanje protiv njih govori u prilog da je njihov uticaj velik na šta je ukazalo i jedno istraživanje javnog mnjenja pre dve godine. Nijedan medij nije objavio te rezultate. Politička klasa pokušava da spreči svako kritičko mišljenje i pluralizaciju društva tako šta kao prioritet ističe državno pitanje. Tokom 2007. godine prioritet je imalo Kosovo i u tom smislu sprečavane su sve druge teme od interesa građana. Osim toga, vlasti pokušavaju da određene NVO prikažu u javnosti isključivo kao „strane plaćenike“ i „izdajice“ kako bi se umanjio efekat njihovog rada koji nije mali.

Predstavnici međunarodne zajednice i donatori moraju proveravati informacije koje dobijaju od predstavnika vlasti i drugih „saradnika“ kada su u pitanju ove NVO;

Predstavnici tih NVO su jedini predstavnici društva koji autentično i iskreno podržavaju i zastupaju vrednosni sistem na kojima počiva savremena evropska civilizacija;

EU i druge međunarodne organizacije treba da prošire dijalog i sa ovim organizacijama i da ih promovišu u svoje partnere po pojedinim pitanjima;

# Politička alternativa kao unutrašnji neprijatelj

Nakon ostvarenog uspeha na parlamentarnim izborima 21. januara 2007 god. koalicija LDP-GSS-SDU-LSV, na čelu sa Čedomirom Jovanovićem je ušla u skupštinu<sup>157</sup>. U javnosti su se tada oformile dve oprečne slike o nje-  
noj politici. Za jedne, to je značilo mogućnost plasiranja svih onih tema  
neophodnih za izlazak Srbije iz blokade koja je rezultat vodećeg naciona-  
lističkog programa. Kao najžešći otpor politici Vojislava Koštunice, na meti  
te koalicije bili su tajkuni Miroslav Mišković, zatim promovisanje konstruk-  
tivne strategije za Kosovo i tamošnje Srbe, a to je dijalog sa Albancima, i  
kao najbitnije pokretanje pitanja odgovornosti za ratne zločine. Sa druge  
strane, postoji kohabitacija narodnjačkog bloka i radikala kojima se kao  
stranka centra DS postavlja kao manje više pasivan saučesnik (demokrate  
su podržale miting “Kosovo je Srbija” 21. februara 2008. pri čemu se Boris  
Tadić nije ni pojavio – bio je u poseti Rumuniji, dok su se u Beogradu pa-  
lile ambasade “svetskih silnika”.<sup>158</sup> Licemerno je bilo i pozivanje predsed-  
nika na prekid nemira, kada su se oni zbog oštre antizapadne kampanje  
očekivali, pa i osmišljavali).<sup>159</sup> Ta stranka u vladi nije učinila nijedan kon-

157 Poslaničku grupu čine: Čedomir Jovanović, Nataša Mičić, Žarko

Korać, Vesna Pešić, Vladan Batić, Nenad Milić, Ivan Andrić, Nebojša  
Randelović, Milena Stanković, Nenad Prokić i Slobodan Maraš.

158 Govor premijera Koštunice na mitingu demonizira Zapad: “Silnici žele da se  
odreknemo srpstva, porekla, Kosova, predaka i istorije”, “Ako priznamo da nismo  
Srbi, obećavaju da će nam, kao narodu bez pamćenja i bez porekla, biti bolje”.  
To je bio otvoren poziv huliganima da izraze svoj “protest”. Ministar za KiM  
Slobodan Samardžić je takođe opravdao incidente koji su se desili te noći.

159 Protest organizovanju mitinga pružila je stranka LDP, naglasivši da Tomislav Nikolić  
nema pravo da govori da se miting održava pod zastavom svih parlamentarnih  
stranaka, jer ga one nisu ovlastle za to u Skupštini Srbije: “Tomislav Nikolić je  
poslednja osoba koja danas ima pravo da govori u ime svih parlamentarnih stranaka,  
jer je upravo njegova politika i oduzela pravo Srbiji da upravlja Kosovom”. Takođe se  
u saopštenju LDP-a kritikuje i DS: “nastavljač te nerazumne politike, (srpski premijer

kretan potez na hapšenju Karadžića i Mladića kao obavezama koje je Srbija preuzela Dejtonskim sporazumom. Dok je režim pružao lažna obećanja međunarodnoj zajednici da će doći do izručenja preostalih optuženih kako se ne bi prekinuli pregovori o stabilizaciji i pridruživanju, DS nije pravovremeno artikulisao svoj odnos prema Koštunici jer je bilo jasno da njegov cilj nije ulazak u EU, a kamoli ispunjenje uslova za taj ulazak. Ako se mislilo na početku 2007. da će LDP biti "stranka korektiv" DS, u predizbornoj kampanji 2008. pokazalo se da su interesi Tadića u najmanju ruku nedefinisani, i da im je LDP veći neprijatelj od radikala. Čedomir Jovanović je međutim pokazao pravu fleksibilnost nudeći DS mogućnost koalicije, što je naišlo na otpor kod demokrata i obelodanilo interesnu osnovu i karakter njihove ideologije

Oreksrirani napad na ovu stranku izazvan je i podrškom koju ona dobija od nevladinih organizacija i dela inteligencije koje dele iste vrednosti<sup>160</sup>. Na udaru su bile i medijska kuća B92 koja se prepoznaje kao bliska LDP, zato što je na istom polu otvorenog govora o temama o kojima se u društvu čuti. Pretnje su eskalirale u danima oko mitinga "Kosovo je Srbija", kada su polupani izlozi na B92 šopu u Beogradu i kada su se na interent forumima pojavile pretnje o paljenju zgrade B92 ili video klipovi u kojima se prikazuje inscenirano streljanje novinara. Isti linč medija sprovodio se protiv radio emisije *Peščanik*, kada je u Arandelovcu izrežiranim upadom prekinuta promocija ove emisije.

Sami napadi su planirani, neki smišljeno, a neki inspirisani, jer imaju već unapred jaku medijsku i režimsku podršku. Tako se u *NIN*-u objašnjava kako postoje dobrovoljci i plaćenici ali "domaći" su, po pravilu, destruktivniji od "stranih". Ovaj obračun sa "izdajnicima" postaje ne samo

.....

Vojslav) Koštunica, i njegov pomagač (predsednik Srbije Boris) Tadić, sa svoje strane ugrozili pravo kosovskih Srba da tamo žive". Preuzeto sa sajta [www.b92.net](http://www.b92.net)

160 Politički savet Liberalno demokratske partije čine: Vesna Pešić, predsednica, Biljana Kovačević-Vučo, Biljana Srbljanović, Bojan Đurić, Dejan Sinadinović, Filip David, Ivan Andrić, Ivan Torov, Jadranka Jelinčić, Jasna Šakota, Latinka Perović, Nenad Prokić, Nikola Samardžić, Olivera Ježina, Petar Luković, Rajko Danilović, Seška Stanojlović, Sonja Biserko, Srbijanka Turajlić, Veljko Đurović, Vera Marković, Vladimir Gligorov, Zoran Ostojić i Zoran Purešević.

legitiman već i legalan, posebno nakon izjava ministara i premijera uoči i u danima posle 21. februara. Tako pretećim tonom Koštunica na mitingu artikuliše državnu politiku odnosa prema ovim unutrašnjim izdajnicima: “Ima li nekog među nama ko nije sa Kosova? Ima li nekog među nama ko misli da Kosovo nije njegovo?”. Velimir Ilić daje slične izjave povodom tog “veličanstvenog skupa srpskog jedinstva i sloge”, u kojima “demokartija jeste i lomljenje prozora”, a gde su “neki ambasadori, prema onome što su zaslužili, mnogo dobro prošli”. Posledice ovih direktnih poziva na nasilje za rezultat imaju agresiju ispoljenu ne samo u tabloidima, već u fizičkim napadima na lidera stranke Čedomira Jovanovića. Naime, nakon napada na stan Jovanovića i sedište LDP, funkcioner te stranke Zoran Ostojić tvrdi da je ministar Ilić tokom jedne večeri izjavio da bi Jovanović trebao da bude “srećan ako doživi mart, ali da to neće biti tako lako”.<sup>161</sup> Mediji su takođe propratili napad na autobus stranke koji ona koristi u izbornoj kampanji, kada je sa vozila otpao točak. *Blic* (4. januar 2008.) prenosi da se “golim okom moglo utvrditi da su šrafovi na oba zadnja leva točka bili razlabavljeni”.

Generalna slika o LDP koju konstruišu uglavnom tabloidi, se svodi na ličnosti i pojedince, a ne na program te stranke. To je obično indikator kvaliteta i ispravnosti politike neke stranke, jer napadaju je oni koji se sa razlogom osećaju ugroženim od ispitivanja njihove uloge i krivice u Miloševićevom i postpetookobarskom periodu. Tako se *Kurir*, *Pravda*, *Press* i *Standard* pune naslovima koji reprodukuju stereotipe o ličnosti Jovanovića (narkoman, veze sa zemunskim klanom) i Vladimira – Bebe Popovića. Nebojša Čović komenatiriše jedan napad na lidera LDP: “Čedomir Jovanović je dobio džip od pripadnika „surčinskog klana“, koji su mu

161 “Nema nijednog razloga da ljudi koji su bili na večeri sa Velimirom Ilićem lažu da se to desilo. To je Ilić izgovorio, iznerviran primedbom jednog od prisutnih na toj večeri da, kako vlada radi, na sledećim izborima će pobediti Čedomir Jovanović, i da će i ta osoba glasati za njega. Tada je to Velimir Ilić izgovorio – da Čedomir Jovanović može da bude srećan da doživi mart, jer ćemo ga poslati, to je jedna verzija, ili otići će tamo gde je Đinđić, a to je druga verzija, do kraja ove do nedelje. Gospodin Ilić zna o kojoj se večeri radi i zna koji su ljudi bili na toj večeri”, tvrdi Ostojić. Preuzeto sa sjata www.b92.net. Scenarij po kome se žigoše ličnost Jovanovića u medijima i izjave političara podsećaju (čak ih Velimir Ilić naglašava) na onaj koji je prethodio 12. martu 2003.

kasnije taj džip digli u vazduh „da bi bio važan“, a kasnije je dobio novi „audi“ od izvesnog „mlekadžije“. <sup>162</sup> Dragan Šormaz iz DSS: “Jovanović ima samo jednu rečenicu “sistem vrednosti”, a ne zna da “sistem vrednosti” ne podrazumeva konzumiranje droga”. <sup>163</sup> Ivica Dačić, predsednik SPS: “Ako nadležni organi utvrde da tu ima elemenata krivičnog dela, veze Čede i Šiptara ne samo da će se naći na dnevnom redu skupštinskog zasedanja, već će biti formiran i novi Anketni odbor”. <sup>164</sup> Putem naslova i komentara takođe se podstiče govor mržnje: “Čeda uzeo od otmice”<sup>165</sup>, “Čeda uzeo milion i po od otmice Miškovića!”<sup>166</sup>, “Oružje ostavio kod kuće?... Jovanović”,<sup>167</sup> “Popovićeva paralelna vlast dovela do ubistva Đinđića”. <sup>168</sup> Ovde treba napomenuti da se klevetama i dovodenjem Bebe Popovića u vezu sa ubistvom premijera, sabotira namera stranke LDP da otkrije političku pozadinu ubistva, bez obzira na kraj sudskog procesa. <sup>169</sup> U toj nameri izgleda da su mnogi osetili da su “u škripcu”. A ako se i ne radi o ličnoj krivici ili odgovornosti za 12. mart, onda se teži marginalizovati politika i reforme koje je započeo Đinđić. <sup>170</sup>

162 Kurir, 13. jul 2007.

163 Pravda, 2–3. februar 2008.

164 Press, 20. jul 2007.

165 Press, 29. januar 2008.

166 Press, 29. januar 2008.

167 Kurir, 23. januar 2008.

168 Politika, 19. jun 2007.

169 “Jasno je da do sada otkrivanje političke pozadine nije bilo moguće jer Srbijom, na čelu sa Koštunicom, vladaju ljudi u koje kriminalci imaju poverenja. Mi ćemo i dalje insistirati na dobijanju odgovora na pitanja: Zašto je Koštunica podržao pobunu crvenih beretki? Šta je Legiji obećano u noći predaje, šta je sa službenom beleškom, zašto i o čemu su Jočić, Nikitović, Bulatović, Tijanić i Stojković pričali te noći sa Legijom? Zašto pred Specijalnim sudom nisu svedočili Koštunica, Rade Bulatović, Tijanić, Stojković?” Čedomir Jovanović, 23. maj 2007, preuzeto sa sajta [www.ldp.org.yu](http://www.ldp.org.yu)

170 Srbija još uvek nema opšti antidiskriminacioni zakon. Na razmatranje u parlamentu čeka Predlog zakona protiv diskriminacije (na predlog poslaničke grupe LDP), koji po članu 8. Teški oblici diskriminacije, glasi: “Posebno je zabranjeno i kažnjivo:

- izazivanje, podsticanje i raspirivanje mržnje, razdora ili netrpeljivosti na osnovu nacionalne, rasne ili verske pripadnosti, jezika, političkog opredeljenja, pola, polnog identiteta, seksualnog opredeljenja i invaliditeta ;



Inicijative LDP na primenjivanju zakona o lustraciji<sup>171</sup>, na formiranju Anketnog odbora Skupštine Srbije koji bi ispitao poslovanje kompanije "Delta" Miroslava Miškovića, i sprečio ostvarivanje njegovog uticaja na medije, na definisanju krivice za zločine počinjene u ime srpskog naroda, na donošenju Deklaracije koja osuđuje genocid u Srebrenici, dovele se u pitanje položaj mnogih centara moći u državi. Kada u osnovnim programskim ciljevima neke stranke stoji da "moderna Srbija ne može biti izgrađena dok postoje politike koje su dovele do zločina. Presuda Miloševiću i Šešelju u Hagu mora da dovede do zabrane (ukidanja) njihovih stranaکا u Srbiji", onda je neizbežan pokušaj odbrane druge strane koja onda primenjuje retoriku satanizacije. U tom stilu, Aleksandar Vučić generalni sekretar SRS izjavljuje: "Bilo bi interesantno da Čedomir Jovanović konačno pred poslanicima objasni svoje odlaske u Šilerovu, kontakte sa ubicama, redovne posete Dušanu Spasojeviću Šiptaru u zatvor. Međutim, pored Jovanovića, tu bi još neki morali da polože račune o druženju sa „zemuncima“ i „surčincima“. Znaete kako, nije Čeda jedini... Pod uslovom da za tako nešto postoji podrška, pre svega sudskih organa, Jovanović bi uskoro mogao da se nađe na dnevnom redu Skupštine Srbije. i pravo da vam kažem, mi u SRS-u to jedva čekamo!"<sup>172</sup> Sličnu retoriku koristi i urednik *Pressa* Dragan Vučićević: "Prema Bebinoj verziji, a na osnovu tužbi koje najavljuju njegovi advokati, proizilazi da je jedino on pošten u Srbiji, dok su svi oni koji ne misle kao on „kriminalci, mafijaši i saučesnici u ubistvu Đinđića“!

.....

- propagiranje ili smišljeno vršenje diskriminacije od strane državnih organa, u postupcima pred državnim organima, putem javnih glasila, u političkom životu, prilikom pružanja javnih usluga, u oblasti radnih odnosa, zdrastva, obrazovanja, kulture, sporta i sl. ;
- propagiranje rasne, nacionalne ili verske superiornosti, mizoginije i homofobije ;
- ropstvo, trgovina ljudskim bićima, aparthejd, genocid, etničko čišćenje i njihovo propagiranje;
- diskriminisanje lica po osnovu dva ili više ličnih svojstava (višestruka ili ukrštena diskriminacija)".

Preuzeto sa sajta <http://www.parlament.sr.gov.yu/content/lat/akta/predzakoni.asp>

171 Koji je usvojen 30. marta 2003 god. kao Zakon o odgovornosti za kršenje ljudskih prava, ali se ne primenjuje.

172 Press, 20. jul 2007.

Ove njegove tužbe i histerični ispadi Kovačevićke i Danilovića samo pokazuju da se Popović ozbiljno uplašio mogućnosti da se konačno otkrije njegova mafijaška suština. On bi morao da, umesto što tuži, objasni svoje kontakte sa „duvanskim mafijašima”.<sup>173</sup>

Najeskremnije izjave se daju u predizbornim kampanjama, tako da se nedavno u *Kuriru* vodila čitava polemika oko “uloge lidera LDP Čedomira Jovanovića u napadu na Gordanu Đinđić Filipović, sestru ubijenog srpskog premijera Zorana Đinđića”. Naime, još nije završena istraga napada na G. Flipović od pre četiri godine kada su joj prema navodima ovog lista nepoznate osobe nanele povrede ubodom šprica. Sada Kurir prenosi izjave načelnika VMA i doktora o tome kako postoji konfuzija kada se uopšte utvrdilo da postoji injekcioni ubod, a kako je Jovanović zadnji bio u poseti list apostrofira sledeće: “Nejasno je kako je moguće da je Đinđićeva sestra, prema nalazima dve ekipe lekara, primljena na VMA bez uboda, koji su se pojavili tek ujutro, posle nasilnog ulaska lidera LDP u njenu sobu”.<sup>174</sup>

Populistička retorika koju kao glavno sredstvo napada koriste *Kurir* ili *Pravda*, razlikuje se od obračuna koje sprovode prorežimski listovi *Politika* i *NIN*, kao i uticajne ličnosti čije izjave prenose. Ta argumentacija kojom se obesmišljava politički program LDP, iako se isto oslanja na klevete, predstavlja pravi obarčun radikalske i DSS inteligencije sa proevropskom opcijom, pružajući pri tom ideološku ili naučnu potporu pomenutim klevetama iz tabloida. Tako, na primer, Zoran Ćirjaković ili Đorđe Vukadinović plasiraju teoriju o postojanju dva suprotna pola na političkoj sceni Srbije (SRS-DSS i LDP), ali su oba opasna jer su navodno ekstremna. Navodi se, na primer, da su jedni “zaslepljeni Srebrenicom, a drugi Kosovom”, da su “jedni mnogo ljuti na Srbe, a drugi na Evropu. Njihov bes isključuje moć racionalnog vrednovanja”<sup>175</sup>. Ovaj argument ne može toliko da naškodi radikalima jer je njihova politika sa pitanjem Kosova ionako doživela normalizaciju svoje ratne prošlosti, a i kako očekivati da će većinsko glasačko telo ekstremnim shvatiti nacionalne pretenzije na teritoriju KiM?! Izjednačavanje, stavljanje u isti koš dve krajnje suprostavljene stran-

173 Press, 16. jun 2007.

174 Kurir, 28. mart 2008.

175 Zoran Ćirjaković, *NIN*, 7. februar 2008.

ke je samo vešta manipulacija koja ima za cilj potvrđivanje već postojećih stereotipa o liberalima kao fanaticima, pružanje potvrde biračima radikalna da postoji neka pretnja protiv koje se treba ujediniti (pa je *Peščanik* isto što i *Garda cara Lazara*). U istom tekstu napada se i advokat Srđa Popović zbog izjave da je glasanje u drugom krugu izbor između dva zla, pri čemu je manje zlo glas za Tadića. Naravno da se ova izjava može kritikovati kao neodgovornost u momentu kada se biralo za ili protiv Evrope, ali ne i kao pokušaj "da srušimo demokratiju, tu "okolnost" koja nam se nudi samo u obliku dva "zla".<sup>176</sup> Izjava Popovića je ustvari i doslednost jedne politike koja smatra da je Srbija "u zamci lažne istorije koja nameće lažna rešenja, u zamci lažno projektovane stvarnosti, u zamci iracionalno postavljene budućnosti. Zato od Srbije želimo da napravimo modernu zajednicu nezavisnih i slobodnih pojedinaca".<sup>177</sup> Taj tekst koji poziva na pojedinačnu odgovornost je protumačen kao poziv na izbornu apstinenciju, iako je u njemu naglasak na jedan poželjan put političkog razvitka ličnosti, i u krajnjoj liniji na očuvanju demokratskih kvaliteta jedne stranke.<sup>178</sup>

176 Ibid.

177 [www.ldp.org.yu](http://www.ldp.org.yu)

178 "Kada neko pokušava da misli i svojom i tuđom glavom i da svoj stav podešava prema raznim, komplikovanim (često i pogrešnim) kalkulacijama o ponašanju drugih, on nas vara i uskraćuje nam bitnu informaciju o njegovom autentičnom, ličnom mišljenju i volji. Dakle, upravo ono što demokratski proces jedino od njega traži i upravo ono što pojedinca čini suštinski neophodnim i dragocenim učesnikom politike". Srđa Popović, preuzeto sa sajta <http://pescanik.net/>

## Zaključci i preporuke

Kada se brani jedna stranačka opcija ne brani se samo politički program te stranke, koliko ili samo, pravo na poštovanje višeglasja u dnevno-političkom diskursu. U srbijanskom društvu je taj kvalitet višestranačkog sistema zamenjen sistematskim linčom protiv onih partija koji narušavaju srpski nacionalni program. To je odraz polarizovanog društva, velikog jaza između dva sistema vrednosti: tradicionalno-konzervativnog i reformskog, liberalnog puta.

Predstavnici liberalne opcije okupljeni oko poslaničke grupe LDP imaju šansu da ublaže taj jaz, ako ostanu dosledni svojoj političkoj retorici koja promovise dijalog. A kako još uvek taj dijalog nije moguć, onda je moguće stvoriti preduslove za njega. To bi bio zahtev (koji se oslanja na postojeće zakone, ali koji se ne sprovode ili koji su neadekvatni) za oslobađanje medijskog izveštavanja i stranačkih prepucavanja od retorike nasilja koja je normalizovana, a koju podržava režim. Dugotrajnost te ksenofobične politke je pogubna za slobodu delovanja ljudi sa novim idejama i jednim pluralističkim viđenjem društva, a Srbija kao zemlja sa heterogenom etničkom strukturom mora da razvija takve kapacitete.

Kako je program LDP (osim manjinskih stranaka u Vojvodini), jedini koji trenutno promovise racionalne strategije za izlaz zemlje iz pogubne stagnacije u kojoj se našla, potrebno je raditi na osnaživanju tih vrednosti. Ovde se misli na poštovanje ljudskih prava, aktivno suočavanje i otvoren govor o ratnim zločinima, rešenja u vezi sa problemom Kosova i posebno Srba u enklavama

Otpor napadima na jednu političku stranku koja promovise pomenute vrednosti u krajnjoj liniji znači otpor kolektivu *srpstvo*, borbu svakog za prostor izražavanja svoje ili tuđe individualnosti, bar u granicama koje nam sada postavlja parlamentarna demokratija.